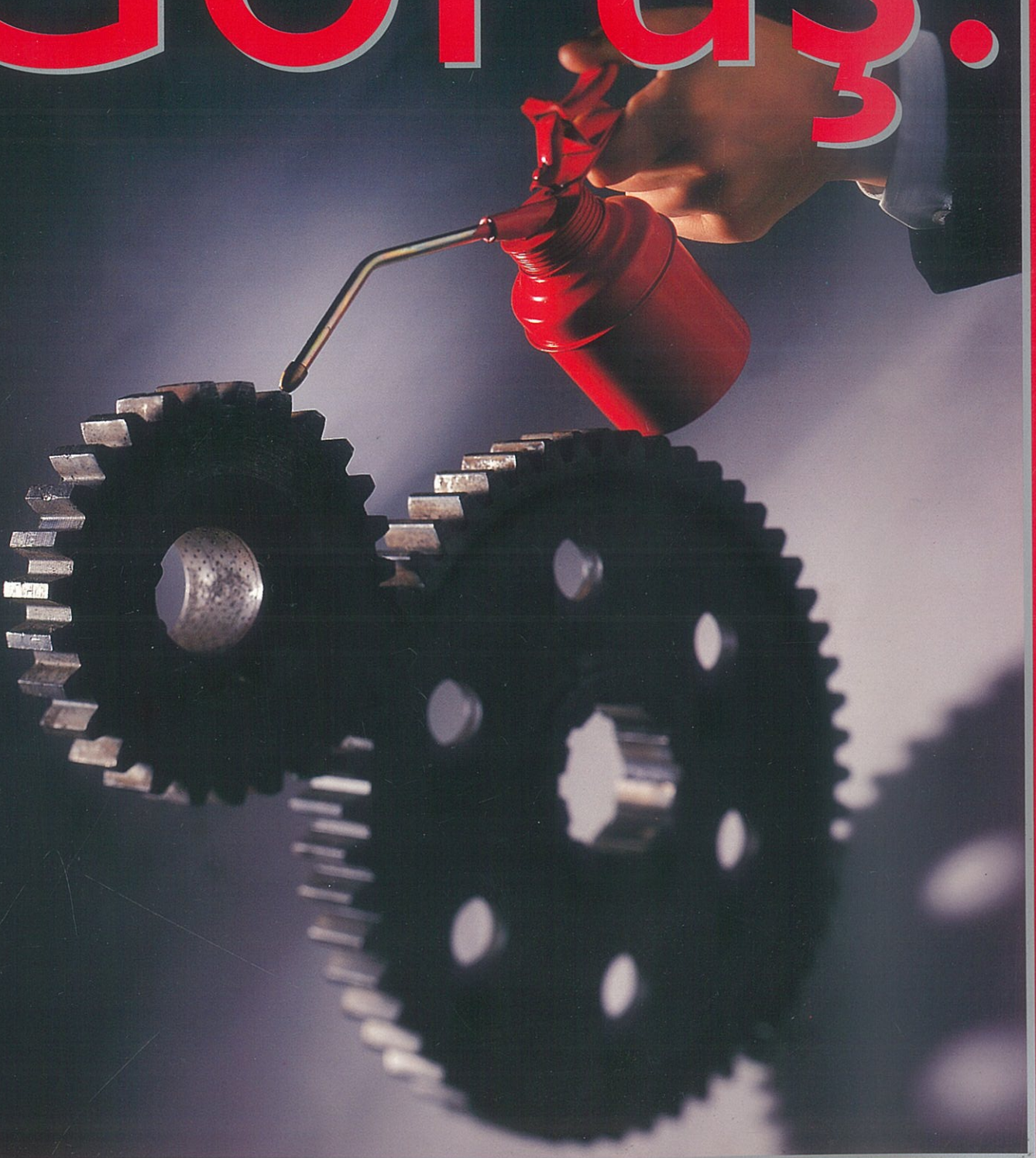

Görüş:

Kobiler:
Hami Devlet / Amir Devlet

geleceği
bugüne taşımak...

CUZET SANATLAR KUTUP

BEKO
Bir dünya markası

Genel Yayın Yönetmeni'nin notu:

Gündemde değişen bir şey yok

Refahyol Hükümeti de kendisinden önce kurulan hükümet gibi, daha iktidarda 100 gününü doldurmadan, gensoru tartışmaları ve yeni hükümet alternatiflerinin içinde buldu kendini. Bu tartışmaların gerekçesini Başbakan'ın müslüman ülkelerle ilişkilerin güçlendirilmesi amacıyla önce Uzakdoğu'ya daha sonra da Mısır, Libya ve Nijerya'ya yaptığı geziler oluşturdu. Bu ülkelerle güçlendirilmeye çalışılan ilişkilerin Türkiye'ye gelecekte ne katacağı, Batı'lı ülkelerle devam eden ilişkileri ne yönde etkileyeceğini zaman gösterecek.

Ancak, her iki geziye de katılan biri olarak gerek Uzakdoğu ülkelerinde, gerekse ziyaret edilen Afrika ülkelerinde yaşananların, gelişmişlik düzeyleri ne olursa olsun, bu ülkelerin Türk demokrasisinden öğrenecek çok şeyleri olduğunu bir kez daha gösterdiğini söylemem mümkün. Örneğin Libya'da, demirperde ülkelerinde bile yıldızlaşmasına izin verilen futbolcuların maç anlatan spikerler tarafından adları yerine numaralarıyla tanımlanması, her türlü yayın organında adıyla söz edilen tek kişinin Devlet Başkanı Muammer Kaddafi'nin olması herhalde demokrasinin gereği değil.

TÜSIAD, geçtiğimiz günlerde 25'nci kuruluş yıldönümünü kutladı. Bu süre içinde yaptıklarımız ve yapacaklarımızın kısa bir özeti dosya sayfalarımızda var. Bu özeti yanında da Türk özel sektörünün iki büyüğü Sayın Sakıp Sabancı ve Sayın Rahmi Koç'la TÜSIAD üzerine konuştuk.

Kapak konumuz ise, son zamanlarda kamuoyunun dikkatinin yoğunlaştığı küçük ve orta ölçekli işletmeler, Anadolu'nun her yerinde varlık gösteren dinamik girişimciler. Politikacılar bu gücün geleceğini yönlendirmek için her zamanki gibi devlet adına vaadleri arka arkaya diziyorlar. Ancak devletin artık dağıtacak kaynağı kalmadığı belli. Sorun bu işletmeleri devlet kaynağıyla besleme vaadiyle, popülizmle oyalamak mı, yoksa devleti, ulaşabilecekleri dış kaynaklarla buluşturmak için köprü olarak kullanmak mı? Burdan hareketle, Uzakdoğu kaplanları ve özellikle Kore'nin gelişmesinde devletin rolünü yakından incelemekte yarar var. Bilkent Üniversitesi'nden Doç. Bahri Yılmaz, Zülfü Dicleli ve Prof. Nahit Töre yazılarında bu konuyu boyutlarıyla tartışıyor.

Gündem sayfalarımızda ise, Otomotiv Sanayii Derneği Genel Sekreteri Prof. Ercan Tezer'in bedelsiz ithalat kararnamesi; A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden Güven Sak'ın bürokrasi; ve ODTÜ Öğretim üyesi Prof. Metin Ger'in Türkiye'deki ARGE faaliyetleri konusundaki yazıları var.

Bir sonraki sayıda buluşmak dileğiyle.

Saygılarımla.

Dr. Haluk Tükel

Görüş:

EYLÜL - EKİM 1996

İÇİNDEKİLER

GÖRÜŞ AÇISI 1

Yayın Yönetmeninin Notu: Dr. Haluk Tükel

GÖSTERGE 4-5

Göstergeler, ekonominin krizden 1994'de olduğu gibi 1996 yılında da hızlı bir büyüme ile sıyrılacağını gösteriyor. Ancak, makroekonomik istikrarın sağlanmasına yönelik bir programın olmayışı yapısal önlemlerin alınmasını da geçiktiriyor.

GÖRÜŞ 6-7

Halis Komili, 19. yüzyılın ortalarından itibaren yüzünü Batı'ya dönen ve bunu kurumlaştıran Türkiye'nin dış ekonomik ilişkilerini ve dış politikasındaki son gelişmeleri ana hatları ile değerlendiriyor.

DÜNYA 8-11

Dünya, uzun süredir nefesini tutmuş Ortadoğu'yu izliyor. Hangisinin daha önemli olduğu tartışmalı olsa da hepsi vahşetin, anlamsızlığın, hukuk tanımazlığın ortak paydasında birleşiyor. Soli Özel analitik üslubuyla aktarıyor

DOSYA/SÖYLEŞİ 12-25

TÜSİAD kuruluşunun 25'nci yılını Cumhurbaşkanı Demirel'in de katıldığı bir törenle kutladı. 25 yılda TÜSİAD nereden nereye geldi, kimlerle geldi, gelecekteki amacı ne? TÜSİAD kurucu üyesi Yönetim Kurulu ve İstişare Konseyi eski başkanlarından Sakıp Sabancı ile İstişare Konseyi eski başkanı Rahmi Koç, nasıl bir TÜSİAD'la yola çıktıklarını, gençlerin TÜSİAD'ı nereye götüreceğine ilişkin görüşlerini açıkladılar.

KAPAK 26-47

AB'de, KOBİ'lerin gelişmesi için, uygun ekonomik ortam hazırlanmasına yönelik politikaları inceleyen Ankara Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof.Dr. Nahit Töre, topluluk kriterlerinin benimsenmesiyle Türkiye'de de pek çok firmanın devlet eliyle AB kaynaklarından yararlanabileceğini vurguluyor. Hiç kuşkusuz, "Asya Kaplanları" olarak bilinen Güney Kore, Singapur, Tayvan ve Hongkong, devlet yardımıyla kalkınma süreçlerinin en iyi örneklerini oluşturuyor.

Görüş: Eylül-Ekim 1996
Fotoğraf: Murat Yılmaz

TÜSİAD 25. yılını kutladı

Devletin ekonomideki belirleyici gücü:
Güney Kore

Yönetim:

TÜSİAD: Meşrutiyet Caddesi 74, Tepebaşı 80050, İSTANBUL Tel: (0212) 249 54 48-249 07 23

• TÜSİAD Adına Sahibi: Halis Komili

• Genel Yayın Yönetmeni ve Sorumlu Müdür: Haluk Tükel • Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Nilgün Demirtaş

• Yayın Kurulu: Halis Komili, Güler Sabancı, Muharrem Kayhan, Haluk Tükel, Aylin Arıcan McCarthy, Nilgün Demirtaş, Necla Zarakol

Görüş, TÜSİAD'IN iki ayda bir çıkan yayın organıdır. Görüş'te yayınlanan tüm yazılar, açıkça yazı metninde belirtilmedikçe kuruluşun resmi görüşünü belirtmez.

İmzalı yazılarda belirtilen görüşler sadece sözkonusu yazarların fikirlerini ifade eder.

Bedelsiz ithalat rejimi kararı
otomotiv sektörünü etkiledi

Televizyonların vazgeçilemeyişi:
"Teşekkürler Türkiye"

Bu ülkelerden Güney Kore'yi model olarak ele alan Bilkent Üniversitesi'nden Dr. Bahri Yılmaz, Türkiye açısından bu modelden alınacak dersleri özetliyor. Yazar Zülfü Dicleli ise, bölgede son dönemde büyük ilerlemeler kaydeden ülkelerin çoğunun giderek bir uyanma yaşadığına dikkat çekerek, bu ülkeleri "somut modeller" olarak ele almak yerine, anlayış ve yaklaşımları anlamamanın yararlı olduğunu, aksi takdirde bunun "taklit" düzeyinde kalacağını da belirtiyor.

48-62 GÜNDEM

Otomotiv Sanayii Derneği Genel Sekreteri Prof. Dr. Ercan Tezer, bedelsiz ithalat rejimi kararının sakıncalarını sektörün maddi koşulları çerçevesinde ortaya koyarak, öngörülerde bulunuyor. Ankara Üniversitesi'nden Yard. Doç. Güven Sak, Türkiye'nin bugünkü durumuna ilişkin her analizin '94 krizinin ardındaki nedenlerle bağlantılı olduğunu belirttiği makalesinde, büyüme sürecinin ancak şirkedeşmiş sektörün dinamizmi sayesinde başlayacağını savunuyor. Ar-Ge'ye yapılan her yatırımı yakın geleceğe yapılan yatırım olarak tanımlayan ODTÜ öğretim üyesi Prof.Dr. Metin Ger, Türkiye ve Avrupa'da Ar-Ge'yi özendirme amacıyla yapılan çalışmaların tablolarıyla karşılaştırıyor.

64-73 TARİH

1946 seçimlerinde iki şey bir arada yaşandı. Birden fazla partinin katılabildiği ilk milletvekili seçimi oluşunun yanı sıra, sonucu belli olmasına rağmen türlü oyunlarla seçimlere hile karıştırıldı. Tarihçi Cemil Koçak, demokrasinin ilk sandık oyunun öyküsünü anlatıyor.

74-75 KİTAP

Doç.Dr.Ahmet Fazıl Özsoylu'nun, varlığı, bir yanıyla devletin fonksiyonlarını yerine getirememesinden kaynaklanan kayıt dışı ekonominin neden ve sonuçlarının irdelendiği "Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi" adlı kitabını Soli Özel aktarıyor.

76-77 METROPOL

Nüfusu 5 binden az olan ve dünyanın ikinci küçük ülkesi Monaco'nun görkemli ve baş döndürücü başkenti Monte Carlo'dan bir kesit.

79-80 SARI SAYFA

Televizyon ekranlarında sıkça duyduğumuz bir söylem "Teşekkürler Türkiye". Galatasaray Üniversitesi öğretim üyelerinden Artun Ünsal, kendine has üslubuyla bu söylemin, günlük hayatımızda sessiz ve derinden yer alışı anlatıyor.

Yayın:

- Yazı Kurulu: Necla Zarakol, Soli Özel, Hülya Demir
- GrafikEvi Görsel Tanıtım Hizmetleri : Kore Şehitleri Cad. Yaprak Ap. 37/1 D:7 80300 Zincirlikuyu-İSTANBUL Tel: (0212) 274 27 87- 272 17 42 Faks: (0212) 272 92 66
- Basım: Yapım Matbaacılık Ltd. Şti., Mecidiyede cad. 54-1 Mecidiyeköy-İSTANBUL Tel: (0212) 275 24 34 - 288 07 43
- Reklam ve Halkla İlişkiler: Roza Hatem, Binbir Çiçek Sokak 3/4 80620 Levent-İSTANBUL Tel: (0212) 269 34 16-269 11 44

Hızlı büyüme istikrarın göstergesi mi?

1994 ekonomik krizinden hızlı bir biçimde çıkan Türkiye ekonomisinin 1996 yılında da hızlı bir büyüme göstereceği beklenmektedir. 1996 yılının ilk çeyreğine ilişkin yıllık büyüme oranı % 12.2 olurken, ikinci çeyrekteki büyüme oranı % 8.6 olmuştur. İç talep artışına dayalı bu hızlı büyümenin yılın ikinci yarısında da devam etmesi beklenmektedir. Böylece 1996 için büyüme hızının % 8 olacağı tahmin edilmektedir.

İç talep artışını yavaşlatacak önlemlerin alınması bir tarafa, genişlemeci para ve maliye politikalarının şiddeti artarak devam etmektedir. Yıl sonunda bütçe açığının 1.3 katrilyonu aşması beklenmektedir. Kamuya açılan nakit kredilerindeki temmuz ayı artışı, ilk altı aydaki toplam artıştan daha fazladır. Öngörülen yüksek bütçe harcamalarının finansmanı için yeniden borçlanmanın dışında bir kaynak yaratılamamaktadır. Bu nedenle önümüzdeki dönemde enflasyonun, artış eğilimine girerek, yıl sonunda % 100 oranına yaklaşması beklenmektedir.

İç talep kaynaklı hızlı büyüme, hem dış denge hem de kamu dengesi üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır. Sürdürülemez boyutlara varan kamu açıklarının, GSMH içindeki payının 1996 yılında yaklaşık iki katına çıkması beklenmektedir. Kamu harcamalarının giderek büyük bir bölümünün borçlanmayla finanse edilmesi bir kısır döngüye neden olmaktadır. 1995 yılında bütçe harcamaları içinde en yüksek pay, faiz ödemelerine gitmiştir. Buna karşın yatırım harcamalarının payında ciddi bir gerileme yaşanmıştır.

Hızlı büyüme sonucunda dış dengesizlik bozulmanın da artacağı beklenmektedir. Gümrük Birliği'nin dış ticaret üzerindeki olumsuz etkisinin yanı sıra, hızlı büyüme de ithalatı hızlandırmakta ve ihracatı yavaşlatmaktadır. 1996 yılında ihracatın 23 milyar dolar, ithalatın 41.9 milyar dolar, dış ticaret açığının 19 milyar dolar,

cari işlemler açığının ise 6.7 milyar dolar civarında olması beklenmektedir.

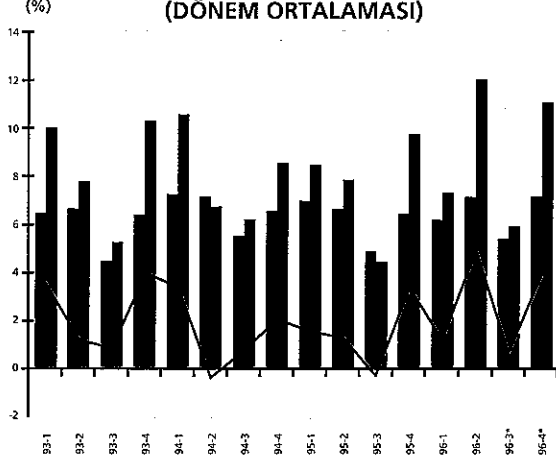
Türkiye ekonomisinin son on yılına damgasını vuran kısa dönemli durgunluk ve canlanma dönemleri gözönüne alındığında, 1996 yılındaki hızlı büyümeyi olumlu bir gelişme olarak görmek zorlaşmaktadır. Sürdürülemez boyutlara varan iç ve dış açıkları kapamaya yönelik iradi önlemlerin alınmaması sonucunda, kısa süreli hızlı büyüme dönemlerini yine kısa süreli durgunluk dönemleri takip etmektedir. Yapısal dönüşüm yapılmadığı için, genişlemeci para ve maliye politikalarına yeniden dönülmekte ve ekonomideki istikrarsızlık süreklilik kazanmaktadır.

Makroekonomik istikrarsızlık bir çok olumsuz etkinin yanı sıra Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisine sağlayacağı faydaları da azaltmaktadır. Nitekim, Gümrük Birliği ile artması beklenen doğrudan yabancı sermaye yatırımları, 1996'nın ilk altı ayında 1995'nin aynı dönemine oranla azalmıştır. Gümrük Birliği'yle artan rekabetçi ortamdan fayda sağlamak için istikrar, olmazsa olmaz bir koşuldur. Makroekonomik istikrar, hem yurtiçi fonların daha etkin değerlendirilmesine olanak tanıyacak, hem de doğrudan yatırımlar ve portföy yatırımları üzerindeki olumlu etkisiyle yeni kaynak girişine yol açacaktır.

Makroekonomik istikrarın sağlanmasına yönelik bir program henüz mevcut değildir. Hızlı büyüme oranları istikrarın bir göstergesi olarak algılanmakta ve yapısal önlemler geciktirilmektedir.

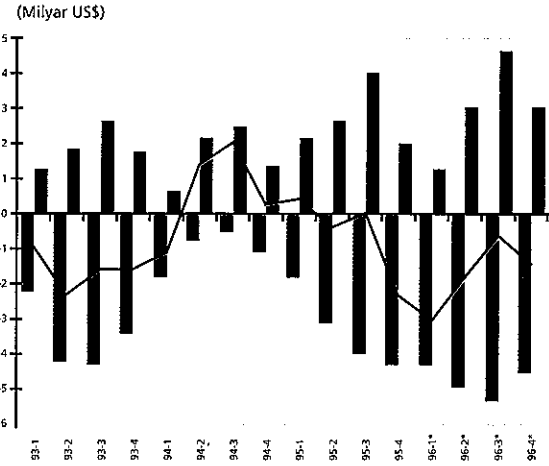
Açıklanan birinci ve ikinci kaynak paketleri kamu finansmanı sorununa çözüm getirecek bir yapıda değildir. Palyatif çözümlerin yer aldığı bu paketler uzun vadede gelir getirecek ya da bir defaya mahsus gelir getirecek projelere dayanmaktadır.

**KONSOLİDE BÜTÇE
DENGESİNİN GSMH İÇİNDEKİ PAYI
(DÖNEM ORTALAMASI)**

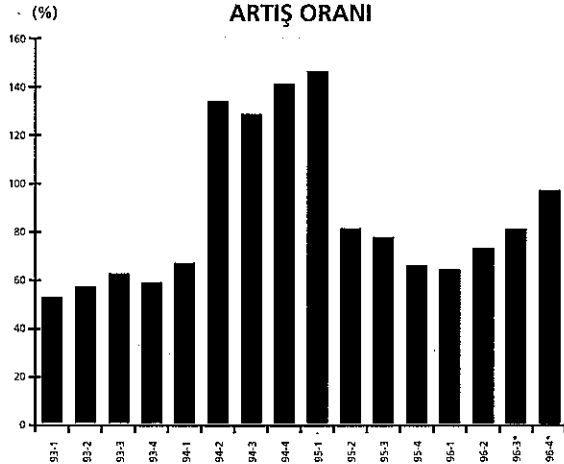
*Tahmin

CARİ İŞLEMLER DENGESİ

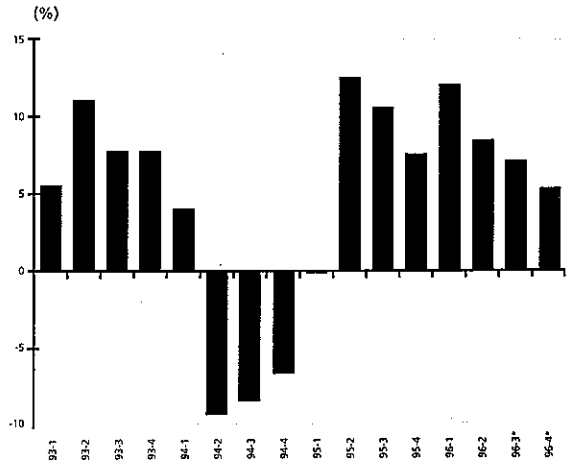
*Tahmin

**TOPTAN EŞYA FİYAT ENDEKSİ
ARTIŞ ORANI**

*Tahmin

GSMH BÜYÜME ORANI

*Tahmin

Dış ekonomik ilişkiler ve dış politika

Halis Komili

Diplomasi tarihinin bütün dönemlerinde ekonomik ilişkiler ile siyasi-askeri stratejik ilişkilerin paralellik göstermesine sıkça rastlanmıştır. Soğuk Savaş döneminin geride kalmasıyla uluslararası ilişkilerde ekonomik çıkarlar ile askeri-stratejik çıkarlar belirgin biçimde kolkola yürümeye başladı. Bu yeni ortam, ülkelerin iktisadi hedefleri ile, dış politika tercihlerini eskisinden çok daha fazla içiçe geçirdi.

19. yüzyılın ortalarından itibaren yüzünü Batı'ya çevirmiş olan Türkiye, 80'li yıllarda, dış ekonomik ilişkiler ve dış siyasetteki yönünü iyice belirginleştirerek Batı'yla bütünleşme hedefini açıkça ortaya koydu. IMF, OECD, NATO gibi kuruluşların üyesi olan, tüm istikrarlı pazarları Batı'da yer alan, ülkesindeki yabancı sermayenin hemen tümü Batı kökenli olan Türkiye, ekonomik ve sosyal olarak kendisinden daha gelişmiş bir aileye katılarak, iktisadi, siyasi ve sosyal açıdan ülkenin gelişimini, serbest piyasaya dayalı çoğulcu demokratik bir rejim içinde hızlandırmayı seçti. Bunun en belirgin adımlarından biri olarak da Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği anlaşmasını imzaladı. Bu ana çizgiler çerçevesinde bugün artık yapılması gereken, Türkiye'nin bu tercihinin, ekonomik, siyasal ve sosyal gereklerini yerine getirerek, bu yönelimden en yüksek faydayı sağlamak olmalıdır.

Dış politikanın temelleri

Türkiye, dış politikasının ana akslarında, aktif ve pozisyonunu güçlendirici bir çaba içine girmek zorundadır. Bunun yerine, Türkiye'yi, ekonomik ve siyasi açıdan hedeflerinin çok gerisine götürebilecek bazı tâli yollara saparsak, ana yola yeniden ulaşmakta büyük zorluklar çekebilir ve çok ağır bedeller ödemek zorunda kalabiliriz.

Bu yüzden, öncelikle, Gümrük Birliği anlaşması imzalandıktan hemen sonra adeta devletin gündeminden düşen Avrupa Birliği ile ilişkilerde, saygınlık ve güven ortamını yeniden tesis edecek adımların atılması, karşılıklı taahhütlerin yerine getirilmesinin zorlanması gerekir.

Öte yandan ise Türkiye, ABD ile olan ilişkilerinin soğumasına göz yummak bir yana, bu ülkenin bölgedeki çıkarlarından azami ölçüde yararlanmak için, ABD ile diyalogunu nasıl derinleştireceğini, bölge siyasetinde ABD'ye, Türkiye'nin çıkarları ile çelişmeyen parametreleri nasıl sunacağını düşünmelidir.

Türkiye, Ortadoğu'daki tüm ilişkilerinde, müttefikleri ile istişare içinde, bölgenin hassas güç dengelerini gözeten ve Güneydoğu bölgemiz açısından kalıcı bir ekonomik ve sosyal tahribata yol açacak girişimlerden

kaçınan bir tutum içinde olmalıdır.

Türkiye'nin gerek Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde, gerekse Rusya'da korunması gereken çok önemli ekonomik çıkarları mevcuttur. Bölgede rekabet şiddetlenmektedir. Türkiye bu bölgede, bugüne kadar sahip olduğu büyük ticari avantajlarının azalması eğilimine karşı, gelişmiş ülke kaynaklarından finansman bularak teknoloji ve sermaye yoğun konularda Batı ile ortak yatırıma girmek için çaba sarfetmelidir.

Asya-Pasifik ve Uzakdoğu'nun 2000'li yıllarda ABD ve AB ile birlikte dünya ekonomisinin üç büyük merkezinden birisi olması beklenmektedir. Türkiye'nin de bölgenin sunduğu imkanlardan azami düzeyde yararlanması gerekmektedir.

Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkilerindeki her sertleşme, Batı dünyası ile ilişkilerimizin geliştirilmesine sekte vurmaktadır. Türkiye soğukkanlılığını kaybetmeden, diplomatik ve siyasi gücünü kullanarak, dünya kamuoyuna kendini tanıtmaya ve tezlerini anlatmaya konusunda aktif davranarak, sorunlarını çözmeye çalışmalıdır. Aksi takdirde bu sorunlar ilelebet Türk dış politikasını ve Türkiye'nin dış ekonomik ilişkilerini ipotek altına alacaktır.

Arayışlar ve muhtemel etkileri

İşte Türkiye, öncelikle, dış politikasının bu ana aksları üzerinde hareket etmeli ve strateji geliştirmelidir.

Türkiye'nin komşularıyla iyi ilişkiler içinde olmaya, İslam ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye çalışması doğaldır. Bu yöndeki arayışlar gerçekçi temeller üzerinde olmalı, zamanlama ve fayda/maliyet analizleri iyi yapılmalıdır. Türk dış politikasının ana akslarından ayrılmadan ve bu akslar üzerindeki ilişkilere zarar vermeden gerçekleştirilmelidir.

Türkiye'nin "Doğu"dan alabilecekleri son derece sınırlıdır. "Dış politikada yeni açılımlar" kapsamında görülen ülkelerin hiçbirisi, Türkiye'ye ne ekonomik model olma, ne de kayda değer bir iktisadi partner olma kapasitesine sahip değildir. Bu ülkelerin bazıları ekonomik ve ticari ilişkileri bakımından Türkiye'nin rakibi konumundadır. Bu nedenlerle, sağlanacak yarar marjinal olmaya mahkumdur.

Bu marjinal yararın gerçekleştirilmesi de sanıldığı

kadar kolay olmayacaktır. Birincisi, sözkonusu ekonomik ilişkilerin tesisi için gerekli altyapının oluşturulabilmesi ancak uzun yıllara yayılan ısrarlı çabaların, istikrarlı siyasi-diplomatik ilişkilerin ürünü olabilecektir. İkincisi, bu ülkelerin bir çoğunun ekonomik durumları Türkiye'yi tatmin edecek ticari ve ekonomik işbirliği kapasiteleri yaratmaktan uzaktır. Üçüncüsü, "Müslüman kardeş ülke" söylemi soyut ve büyük ölçüde tek taraflıdır. Türkiye'nin öncelikli partner olabilmesi, vereceği tavizlerin büyüklüğüne bağlı olacaktır. Kısacası, gerçekleştirilmesi son derece zor ve kısıtlı bir faydaya karşılık, Türkiye, dış politikasında ikinci, üçüncü derecede önem taşıyabilecek yeni yollar açma uğruna, büyük maliyetler ödeme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Yalnız "Batı"daki değil, bölgenin hassas dengeleri yüzünden Arap dünyası içindeki yerleşik ilişkilerini de tehlikeye atmaktadır.

Türkiye, demokrasisinin eksiklerini gidermediği, insan haklarına yeterli özeni göstermediği için eleştiriliyor olsa da, Batı tipi demokrasiye sahip bir ülke olarak kabul edilmektedir. Türkiye'nin, son zamanlarda ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı ülkeler arasında ise Batı standartlarına uygun demokratik yönetim tarzını benimsemiş tek bir ülke bulunmamaktadır.

Türkiye bu ülkelerle ilişkilerinde kendi rejimini örnek göstermek, liberal ekonomik yapısının ve çoğulcu demokrasisinin kendisine sağladığı gelişmişlik düzeyini ortaya koymak yolunu seçmemiştir. Aksine, bir yandan "Müslüman kardeş ülke" diye tanımladığı otoriter rejimlere övgüler düzerken, bir yandan da, geleneksel müttefiklerinin ve istikrarlı pazarlarının bulunduğu Batı ile ilgili en düşmanca sözleri sarfedebilmiş, bu ülkelerin "Batı düşmanı" söylemine ortak olabilmıştır.

Uluslararası camianın, çeşitli iktisadi ve siyasi nedenlerle ihtiyatlı bir mesafe içinde durduğu, dışladığı ya da tecrit ettiği ülkelere yaklaştıkça, bunlarla ilişkilerini sıkılaştırıp, onların şu veya bu yönünü kendisine model aldıkça, onlarla birlikte "Batı düşmanlığı" yaptıkça, Türkiye'nin Batı'nın bir müttefiki olarak kalması, serbest piyasa ekonomisine dayalı Batı tipi çoğulcu demokratik bir düzen içinde gelişmesi gitgide güçleşecektir. Başlangıçtaki küçük adımlar büyüyerek Türkiye'yi ekonomik, siyasal ve sosyal hedeflerinden sapturacaktır.

Ortadoğu'da dikişler attı

Soli Özel

Rahmetli İsmet İnönü, "Amerika ile müttefik olmak bir kaplanla yatağa girmeye benzer" demişti. Şu sıralarda ya kaplan kaplanlığını unuttu ya da soğuk savaş sonrası dünyada düzeni sağlayabilmek için kaplanlığın yanında fil hafızası ve tilki öngörüşüne de sahip olmak gerekiyor. Buna dikkat edilmediğinde kollektif hafızaların çok güçlü olduğu ve yüzlerce yıl geriye gidebildiği Ortadoğu'daki gelişmeler, süper güçlerin yüzünde bir atın çiftesi gibi patlayabiliyor.

"Yeni Dünya Düzeni"nin Beyaz Saray'ın bodrumlarında ya da CIA merkezinde hazırlanmış plan ve projelerde tüm detaylarına kadar belirlendiğine inananların yanıltığı, öncelikle Kuzey Irak'taki gelişmelerle ortaya çıktı. Washington'un, İran ve Irak'ı tecrit etme ve rejimlerini zora sokma amacı güden "çifte kuşatma" politikası, bu ülkelerin halklarının daha çok sıkıntı çekmesi sonucunu doğurmuştu. Kendi halkının en amansız düşmanı olan Irak lideri Saddam Hüseyin, BM denetiminde petrol satarak gelir elde etmek ve bu gelirle gene BM denetiminde halkına yiyecek ve ilaç dağıtılmasını sağlayacak anlaşmanın yürürlüğe girmesine çeyrek kala, askerlerini, Mesud Barzani'nin çağrısı üzerine, Kuzey Irak'a gönderdi. Halkı, babası ve kendisi Saddam'ın zulmünden çok çekmiş olan Mesud Barzani, ABD'nin ilgisizliği, Türkiye'nin soğukluğu ve İran'ın, rakibi Talabani'ye yardım etmesi yüzünden kendini can düşmanının kucağına atarak Kuzey Irak'ta egemenliği ele geçirdi. Irak ordusunun, Irak Kürt bölgesinin merkezi Erbil'i aldıktan sonra katliama giriştiği haberleri ortalığı sardı. Bu gelişmeler üzerine ABD Başkanı Clinton, seçimler için iyi bir pas aldığına da inanarak, uluslararası hukuka aykırı olsa da Irak'ı bombalattı. Ancak, hazırlıksız olduğu için hareketin yapıldığı kuzey bölgeleri yerine güneşi bombalayan ve roketler gönderen ABD, Iraklılar'a uçuş yasağı kuyduğu bölgeyi 33. paralele kadar da çıkardı. İngiltere hariç, müttefiklerinden ve Arap ülkele-

rinden destek bulamayan ABD, Saddam'ın Amerikan uçaklarına ateş açtırması üzerine hırsla kükredikten sonra şimdilik hiçbir şey yapamadan geri çekilmek zorunda kaldı. Bu arada da Mesud Barzani'nin peşmergeleri Talabani'nin hakimiyetindeki Süleymaniye şehrini de ele geçirerek Kürtler'in çoğunlukta olduğu bölgede kontrolü tam olarak sağladılar. Kendilerine altın tepsi içinde sunulan tarihi bir fırsatı, yani kendi kendilerini yönetme imkanını, başta gelirlerin paylaşımı olmak üzere pek çok nedenle sürekli didişip çatışarak kaybeden Kürtler'in zaten pek de var olmayan bağımsız bir devlet kurma şansları tamamen gündemden çıktı. Saddam'a uzun vadede güvenemeyeceğini çok iyi bilen PKK ile savaşmayacağını da açıkça ilan eden Barzani, Türkiye'nin, Arap dünyasında infial yaratan, Kuzey Irak'ta "güvenlik kuşağı" kurma tasarısını açığa vurmasından sonra, Ankara'ya gelerek hem Türkiye ile hem de ABD ile hatlarını yeniden kurdu. "Çekiç Güç"ün varlık nedenini yok eden ve bölgedeki belirsizliği katlayan bu gelişmelerle iflası açığa çıkan "çifte kuşatma" siyaseti yerine, ABD'nin seçimlerden sonra İran'a yaklaşımını değiştirerek bu ülkeyi düzen içine çekme gayreti göstermesi bazı çevrelerce beklenen bir gelişme. ABD'nin müttefikleri, zaten İran'la ticaret yapılmasını cezalandıran yasaya ve bu ülkeye uygulanan ambargoya sertçe karşı çıkmışlardı. Arap ülkeleri ise ABD'nin bir Müslüman Arap ülkesini bombalamasının kendi halklarında yarattığı infialin, içerde kontrol edemeyecekleri bir karışıklığa yol açmasından ve İslamcı muhalefeti güçlendirmesinden ürküyorlar. Bu arada bölgede ABD kurumlarında hizmet veren veya CIA'ya yardım eden Kürtler'in ve diğer Kuzey Iraklıların da Saddam'ın intikamından kurtarılmak üzere Guam'a veya Türkiye üzerinden ABD'ye gönderilmelerine başlandı. Tam bir fiyasko olan CIA'nın Kuzey Irak operasyonu, örgütün idraksizliğini ve beceriksizliğini bir kez daha kanıtlamasına rağmen, bu gelişmeleri, Tür-

Netanyahu'nun üzerinde Mescid-i Aksa'nın da bulunduğu Haram es Şerif'in yanından geçen bir tünel çıkışı açtırması barış umutlarını bitirecek olaylara yol açtı. Sonuç: 75 ölü...

kiye'de CIA'nın bağımsız Kürt devleti kurdurmaya çalıştığının kanıtı olarak görenler de oldu.

Oluşmasına pek katkıda bulunmadığı Oslo barış sürecinin tüm siyasi meyvelerini iştahla yiyen Bill Clinton, daha Kuzey Irak'taki başarısızlığın şoku tam atlatılmadan Filistinliler ile İsrail güçleri arasında bir kaç gün süren çatışmalarla karşılaştı. 75 kişinin ölümüne yol açan olaylar İsrail'in milliyetçi ve Filistinliler'in ulusal taleplerine hiç de sıcak bakmayan Başbakanı Benyamin Netanyahu'nun, üzerinde Mescid-i Aksa'nın da bulunduğu Haram es Şerif'in yanından geçen yeni bir tünel çıkışını, geceyarısı, turistlere kolaylık olacağı gerekçesiyle açtırmasıyla başladı. İktidara geldiğinden beri, "barış süreci"ni durdurmak ve ortada ne barış, ne süreç bırakmamak için gerekeni yapan Netanyahu, giderek meşruiyetini dahi yitirmeye başlayan Yaser Arafat'la İsrail Cumhurbaşkanı'nun da zorlamasıyla def'i-bela kabilinden buluşmuştu. Ancak, yeni yerleşim birimleri inşaatı için karar almaktan, çoktan çekilmeleri gereken el-Halil şehrindeki İsrail askerlerini orada bırakmaktan da cayırmıştı. İsrail'in barış anlaşmasının aşamaları konusunda sürekli ayak sürçmesinden; Arafat'ın Batı Şeria ve Gazze'de kurduğu, (Filistinli yazar Edward Said'in kitaplarını yasaklamaktan dahi utanmayan) yolsuzluk, işkence, baskı ve beceriksizlik yönetiminden, ekonomik sı-

kıntılardan bıkan Filistinliler de tünelin açılmasıyla patladılar. İsrail askerlerinin özerk Ramallah şehrine yaklaşımlarıyla, görevleri Filistinli göstericileri basturmak olan Filistin polisi de İsrail askerlerine ateş açtı. Bunun üzerine saldırılarını helikopterlerle destekleyen İsrail ordusu, tanklarını yeniden Batı Şeria'ya yığdı. ABD'nin devreye girmesiyle ateşkes sağlanırken, Başkan Clinton riskli bir karar alarak Ürdün kralı Hüseyin, Arafat, Netanyahu ve Mısır Cumhurbaşkanı Mübarek'i Washington'a çağırdı. Mübarek daveti reddetti. Pek de başarılı geçmeyen zirveden çıkan tek somut sonuç, tarafların müzakerelere devam etme kararı oldu. Bir ara toplantıyı terketmeyi bile düşünen Arafat'ın Filistin'deki prestiji yeniden yükseldi. İsrail toplumunun da kafasının karışık olduğu yapılan kamuoyu yoklamalarıyla belirginleşti. İsrailliler tünelin açılmasını yanlış bulmalarına rağmen, açık kalmasını istiyorlar, ancak barış sürecinin devamından da yanalar. İsrail'in ilk tepkisi sertlik kullanarak durumu kontrol etmek olsa da, uzun vadede savaşmak istemeyen, zenginleşmiş ve rafahı seven bir toplumla, kan ve can kaybına mal olacağı açık bir işgali ve statükoyu sürdürmek kolay görünmüyor. Bu bağlamda, patlayan şiddet, genel bir savaş ihtimalini gündeme getirebileceği gibi barışı hazırlanıcı bir rol de oynayabilir. Soğuk Savaş sırasında ABD'nin uyguladığı siyasetlerin bir kısmıyla ilgili faturalar gelmeye başlıyor. Bir yandan, Amerikan Kara Kuvvetleri'nin Panama'daki "Amerikalar Okulu"nda eğitim gören Latin subaylara iç düşmanlarla mücadele ederken işkence yapılmasını teşvik eden bir eğitim verildiği ortaya çıkması ABD'de infial yarattı. Diğer yandan da Afganistan'daki iç savaşta yeni bir sayfa açıldı. Sovyet işgaline karşı Afgan gerillalarını örgütleyen ve onlara para ve silah verip, eroin kaçakçılığı yaparak para kazanmalarına göz yuman ABD, Sovyetler'in çekilmesinden sonra beklenmedik gelişmelerle karşılaşmıştı. Afganistan'ta savaşan pek çok diğer ülke Müslüman'ı kendi ülkesine dönerek, Cezayir'de olduğu gibi, en insanlık dışı şiddet olaylarına karışmışlardı. Sovyet işgali döneminde devlet başkanı olan Necibullah'ın düşmesinden sonra bir türlü istikrarlı yönetime kavuşamayan ülkede Taliban adlı gerilla örgütü iktidarı ele geçirdi. Örgütünün evvelce egemen olduğu yerlerde sayısız gasp, tecavüz ve cinayet yaşanan İslamcı ge-

rilla liderlerinin en katısı son Başbakan Gülbettin Hikmetyar'ın da düzen sağlayamaması üzerine, iki yıl önce kurulan ve Kabil'i işgal etme çabalarının ilkinde başarısızlığa uğrayan Pakistan destekli Taliban, önce Afganistan'ın büyük şehirlerini ele geçirdi. Kabil'e girer girmez, BM'de çalışan bir Türk görevlinin itirazlarına rağmen kampta bulunan Necibullah'ı ve kardeşini alıp öldüren ve meydana asukları cesetlerin burunlarına Afgan düğün geleneğine uygun olarak para sıkıştırarak Taliban gerillaları, ülkedeki Şeriat düzenini daha da katılaştırarak kadınların çalışmasını ve kızların okula gitmesini yasakladılar. Sokaktaki kadınları döven, hırsızların ellerini kesen Taliban'ın iktidarı ele geçişi her şeye rağmen ülkeye istikrar getirdi. Dolar 18.000 Afgani'den 8.000 Afgani seviyesine düşerken, yiyecek fiyatlarında da yüzde otuzlara varan bir düşüş görüldü. Hepsinden önemlisi de iki yıldır elektrikleri olmayan Kabilliler günde bir kaç saat elektriğe kavuştular ve geceleri top ateşi altında kalmadan uyumaya başladılar.

Rus ordusunun 21 ay boyunca taş üstünde taş bırakmamacasına bombaladığı ve saldırdığı Çeçenistan'a barış nihayet gelir gibi oldu. Seçim öncesi verdiği sözlerden cayarak Çeçenistan'da askeri hareketi yeniden başlatan Yeltsin, kendi ordusundan sayıca az ve teknolojik olarak daha geri Çeçen ayrılıkçıların/bağımsızlık savaşçıların, Grozny şehrini ele geçirmeleriyle zor durumda kaldı. Rus ordusunun Hitler'in işgalinden beri tattığı en ağır yenilgi sayılan bu savaşın güç kullanarak bitmeyeceği anlaşıncı bu sorunun üstesinden gelmek üzere yardımcısı emekli General Lebed'i gerillalarla konuşmaya gönderen Yeltsin, daha sonra ortalarda gözükmedi. Çeçenistan'daki savaşa baştan karşı çıkan ve bu nedenle hem orduda hem de Çeçen direnişçiler arasında kredibilitesi yüksek sayılan Lebed'in yaptığı anlaşmaya göre Çeçenistan'da ateş kesilecek, ancak Çeçenistan'ın bağımsızlığı ile ilgili karar beş yıl sonra verilecek. Yeltsin, Parlamento'da bu anlaşma yüzünden yuhlanan Lebed'e Çeçen liderlerin Moskova'ya müzakereye geldikleri zaman bir radyo konuşmasıyla açık destek verdi. Bu arada bağımsızlık kutlamaları sırasında radyoda konuşan Samil Basayev'in "İslam Cumhuriyeti benim hayatımdır" sözü uygulamaya kondu.

Rusya'nın siyasi istikrarı üzerinde de kara bulutlar do-

"Yeni Dünya Düzeni"nin Beyaz Saray'ın bodrumlarında ya da CIA merkezinde belirlendiğine inananların yanıltığı, Kuzey Irak'taki gelişmelerle bir kez daha ortaya çıktı.

laşmaya başladı. Son aylarda üç kalp krizi geçiren, ancak böbrekleri ve karaciğerleri de rahatsız olduğu için kolayca by-pass ameliyatına sokulamayan Boris Yeltsin perde arkasına çekilirken, yetkilerinin çoğunu başbakan Çernomir-din'e devretti. Yeltsin'in rahatsızlığının devam etmesi ya da ölmesi halinde Rus iç politikasında başlayacak iktidar mücadelesinin hem ekonomik toparlanmaya hem de siyasi istikrara olumsuz etki yapması bekleniyor. Bu arada NATO'nun genişleme planlarından rahatsızlık duyan Rusya adına başkan danışmanı Lebed örgütü bu konuda uyardı.

Bosna'da Dayton Barış Anlaşması takvimine uygun olarak yapılması gereken yerel yönetim seçimi ertelenirken genel seçimler yapıldı. Pek çok bakımdan utanç verici bir şekilde geçen seçimlerde savaş sırasında yerlerinden yurtlarından edilmiş Boşnaklar eski yerleşim bölgelerine giderek oy kullanamadılar. Bunun yanı sıra üç kişilik başkanlık kurulunun başına geçmek için gereken çoğunluğu Aliya İzzetbegović'in kazandığı ilan edildikten sonra, bağımsız gözlemciler oy sayısının seçmen sayısını geçtiğini iddia ettiler. Her ne pahasına olursa olsun Bosna'da kendi istediklerini yaptırmak isteyen ABD'nin zorlamasıyla seçim sonuçları geçerli kabul edildi. Bosna'daki askeri gücün görev süresi uzatılırken, ülkenin daha ne kadar süreyle çatışma olmadan birarada tutulabileceği merak ve endişe konusu. Hem Sırp'ların hem Hırvat-

lar'ın Bosna'nın varlığından rahatsız oldukları ve ülkeyi paylaşmak istedikleri biliniyor.

Avrupa ülkelerinde işler pek yolunda gitmiyor. Fransa'da AB'nin para birliğine girmek için gereken ekonomik istikrar paketinin yürürlüğe konmasıyla toplumsal olayların artacağı bekleniyor. Belçika'da birbiri ardına kopan skandallar ülkeyi derinden sarstı. Giderek uluslararası bir endişe kaynağı haline gelen çocukların cinsel sömürsü konusu Stokholm'de tartışılırken Belçika'da tecavüz edildikten sonra öldürülen dört kızın cesetleri bulundu. Bu arada eski İçişleri Bakanı Van Der Briest ve dört kişi, eski Başbakan Yardımcısı Cools'un öldürülmesiyle ilgili olarak suçlandılar. Kral Alber her tarafı laçkalaşmış adalet sisteminin reformunun acilen yapılmasını talep etti. İtalya'da ayrılıkçı Lega Norte partisinin başkanı Umberto Bossi, Padanya Cumhuriyeti'ni ilan etti. Avrupa Para Birliği'nin lokomotifliğini yapan Almanya'da gerekli bütçe reformlarının yapılması için kollar sıvandı. AB'nin halen devam eden hükümetlerarası konferansında sürekli gündeme gelen genişleme arzusunun en erken 2002 yılında gerçekleşebileceği ve maliyetin yüksekliği nedeniyle daha da uzun bir süre yeni üyelerin katılmasının askıya alınabileceği ortaya çıkıyor. Yunanistan'da yapılan genel seçimlerde, PASOK lideri Simitis iktidarı ele geçirdi. Başkan Clinton'un kişisel gayretleriyle gerçekleşen İrlanda'daki ateşkesin IRA tarafından bozulmasından sonra, İrlanda'da kısa vadede barış bir hayal oldu. Sinn Fein siyasi irtifa kaybına uğrarken, İngiliz polisi yaptığı baskınlarda on ton patlayıcı madde ele geçirdi ve terör eylemlerini gerçekleştireceklerden bir kişiyi öldürüp beş kişiyi yakaladı. Bu arada önce Kuzey Karolina'da 6 yaşında bir oğlan çocuğunun ardından da New York'ta 7 yaşında bir oğlan çocuğunun sınıf arkadaşları olan kızlardan buse kopardıkları için "cinsel tacizle" suçlanarak okullarından geçici uzaklaştırma cezası almaları ülkede ateşli bir tartışma başlattı.

Asya'da karışıklıklar ve çözümler atbaşı gidiyor. Filipinler'de Müslüman gerillaların 25 yıldır süren ve 100.000 cana mal olan ayaklanması Cumhurbaşkanı Samos ve gerilla lideri Nur Misuari arasında imzalanan bir anlaşmayla bitti. Japonya'da, geçen yıl Amerikalı askerlerin iki genç kızı iğfal ettiği Okinawa adasında yapılan referandumda Amerikan askeri varlığının azaltılması yolunda oy kullanıldı. Güney Kore'de iki eski cumhurbaş-

kanının mahkemeleri sonuçlandı. Askeri darbedeki rolleri ve Kwangwu katliamındaki sorumlulukları nedeniyle Chun Du Huan idama Roh Tae ise 22.5 yıl hapse mahkum oldular. Yaşlı Cumhurbaşkanı Suharto'nun ölümünden sonra karışacağı beklenen Endonezya'da, hükümet, muhalefet partisinin bürolarına polis gönderince olaylar çıktı. Birkaç gün süren çatışmalardan sonra ortalık yatıştı. Endonezya hükümeti muhalefet lideri Sukarnoputri'den partisinin Jakarta bürosunu kapatmasını istedi. Tayvan, Çin'e yaptığı yatırımlarda kısıtlamaya giderek bir mesaj göndertmeye çalışırken Japonya ile Çin arasında Doğu Çin Denizi'ndeki bazı adaların hükümlerliliği konusunda gerginlik çıktı. Japon milliyetçilerinin adalardan birinde deniz feneri inşa etmelerine kızan Çin, Japonya'yı sertçe uyardı. Evinde 1 milyon dolar nakit para bulunan eski Hindistan İletişim Bakanı tutuklanırken, seçim yenilgisinin şokunu yaşayan Kongre partisi kendisine 75'lik bir başkan seçti. Pakistan'da Başbakan Benazir Butto'nun kavgalı olduğu erkek kardeşi Murtaza polis tarafından öldürüldü. Şüpheler Benazir'in yolsuzluklarla özdeşleşmiş kocası üzerinde yoğunlaşıyor.

Nobel Edebiyat Ödülü'nü Polonya'lı sair Wislawa Szymborska kazandı.

Belçika'da birbiri ardına kopan skandallar ülkeyi derinden sarstı. Tecavüz sonrası öldürülen dört kızın cesetleri yoğun aramalar sonucu bulundu.

TÜSİAD

Kurucular Protokolü

Vehbi Koç

"Anayasamız'ın öngördüğü prensiplerine ve Atatürk ilkelerine uygun olarak, sanayi ve hizmet alanlarında çalışan meslek, bilim ve işadamlarının bilgi, tecrübe ve faaliyetlerini ahenkleştirerek değerlendirmek suretiyle, Türkiye'nin demokratik ve planlı yollarla kalkınmasına ve Batı uygarlık seviyesine çıkarılmasına yardımcı olmak amacıyla kurulan Türk Sanayicileri ve İşadamları Birliği'nin devamlılığını sağlamak ve görevlerini yürütmek üzere lüzumlu olan mali yardımları, mutabık kalınacak esaslar dahilinde, müştereken yapacağımızı taahhüt ederiz."

2 Nisan 1971

Nejat Eczacıbaşı

Sakıp Sabancı

Raşit Özsuhan

Ahmet Binbir

Feyyaz Berker

Can Kırac

Ahmet Sapmaz

Necati Akçağlılar

Osman Boyner

Muzaffer Gazioğlu

Demir Karamancı

Hikmet Erenyol

İbrahim Bodur

Selçuk Yaşar

Melih Özkat

Fahri İkel

“Bin millik bir yolculuk, bir adımla başlar”

Lao Tze

Kuruluşundan Bugüne

TÜSİAD 25'nci kuruluş yıldönümünü 22 Eylül Pazar gecesi Lütfi Kırdar Kongre Sarayı'nda görkemli bir törenle kutladı.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Anavatan Partisi Genel Başkanı Mesut Yılmaz, çeşitli ülkelerin temsilcileri, TÜSİAD üyeleri ve basın mensuplarından oluşan kalabalık bir davetli grubu katıldı.

Yönetim Kurulu üyesi Güler Sabancı'nın sunuşunu yaptığı gecede İstişare Konseyi Başkanı Feyyaz Berker, Yönetim Kurulu Başkanı Halis Komili ve Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel birer konuşma yaptılar. Halis Komili'nin konuşmasından önce, 10 ayrı ilde bir ay süresince çeşitli kesimlerden çok sayıda vatandaşla yapılan görüşmeleri içeren bir video gösterisi sunuldu.

Cumhurbaşkanı Demirel konuşmasında Türkiye'nin 25 yıl öncesine göre inanılmaz bir gelişme gösterdiğini, bundan sonraki gelişmesinin de aynı ölçüde hızlı ve anlamlı olacağını söyledi. Her zaman hür teşebbüsün savunduğunu belirten Cumhurbaşkanı, güncel tartışmaların etkisinde kalarak vatandaşın devlete olan inancını yitirmemesi ve yapılan işlerle gurur duyması gerektiğini söyledi. Cumhurbaşkanı Demirel, hür teşebbüsün yaptığı işlerin Türkiye'nin sınırlarına sığmadığını, üstelik bütün bu işlerin istikrar olma-

Yüksek İstişare Konseyi Başkanları

Vehbi Koç

Nejat F. Eczacıbaşı

Sakıp Sabancı

Rahmi M. Koç

Feyyaz Berker

Yönetim Kurulu

Başkanları

Feyyaz Berker

Ali Koçman

Şahap Kocatopçu

Sakıp Sabancı

Ömer Dinçkök

Cem Boyner

Bülent Eczacıbaşı

Halis Komili

Genel Sekreterler

T. Güngör Uras

E. İhsan Özöl

Haluk R. Tükel

dan da gerçekleştiğini kaydederken de dışa karşı malzeme vermemek için Türk halkının yumruk gibi olmasını istedi.

25 yıllık bir gelişmenin öyküsü

Türkiye'de devletçi politika ve uygulamaların “ilericilik” olarak kabul gördüğü 1970'li yılların başında, serbest piyasa ekonomisinin ancak düşüncelerde yer aldığı günlerde, bir araya gelen 17 işadama, “hür teşebbüs fikrini savunup, yaygınlaştırmak” amacıyla, bir dernek kurmayı kararlaştırdılar. Yaklaşık bir yıl kadar süren görüşmeler ve tartışmalardan sonra üzerinde anlaşılan protokolle 2 Nisan 1971 günü Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği kısa adıyla TÜSİAD kuruldu. TÜSİAD Kurucu Üyesi ve İstişare Konseyi Başkanı Feyyaz Berker, o günleri şu sözlerle özetliyor:

“Sayın Vehbi Koç ve Sayın Nejat Eczacıbaşı ile konuştuğumuzda, hür teşebbüs fikrini savunmak için bir dernek kurma fikrinin hepimizin kafasında olduğunu gördük. Bunun üzerine özel sektörü bir amaç etrafında birleştirerek TÜSİAD'ı kurmaya karar verdik. O günlerin genç işadamları arasında bizi bu yüzden eleştirenler oldu. Ama biz, Türkiye'de demokratik rejim içinde hür teşebbüsün insan haklarının, hukuk devletinin ve serbest piyasa ekonomisinin savunulması ge-

rektiğine inanıyorduk. O günlerde Türkiye'de devletçi bir anlayışın; özel sektörü sadece kar amacı gibi gören bir anlayışın giderek yaygınlaştığını görüyorduk. O tarihlerde kuruluş çalışmaları bir yıl öncesine gitmesine rağmen derneğin 12 Mart'tan sonra kurulmuş olması, "askeri dönemin verdiği cesaretle kuruldu" gibi yanlış bir izlenime neden oldu. Böyle yorumlar yapıldı. Ancak bizim görevimiz; basın, üniversite ve iş hayatı arasında bir diyalog kurmaktır. O zamanlar basınla, üniversite yetkilileri ile toplantılar yapardık. Bu toplantılar çok demokratik, her

"Çalışmaların sonuna gelmiştik; Abdullah lokantasında Sayın Vehbi Koç, Sayın Nejat Eczacıbaşı ve ben bir yemek yedik... Çıkarken Vehbi Bey, sırtımı okşayarak 'desene artık laf üreten bir fabrika kuruyoruz' dedi. Hiç unutmam o sözü. Tabii laf üreten derken mal değil de fikir üreten bir fabrikayı kastediyordu."

Feyyaz Berker

türlü görüşün çok açık sergilendiği toplantılar olurdu. Bu toplantılar devam ettikçe, karşılıklı olarak birbirimizle ilgili ön yargılar azaldı.

O günlere ilişkin en önemli anım şudur, artık dernek çalışmalarının sonuna gelmiştik; Emirgan'daki Abdullah lokantasında Sayın Vehbi Koç, Sayın Nejat Eczacıbaşı ve ben bir yemek yedik. Kurucuların TÜSİAD'a maddi ve manevi destek vermesini karara bağladık. Çıkarken Vehbi Bey, sırtımı okşayarak "desene artık laf üreten bir fabrika kuruyoruz" dedi. Hiç unutmam o sözü. Tabii laf üreten derken mal değil de fikir üreten bir fabrikayı kastediyordu."

TÜSİAD'ın kurulması Türkiye için önemli bir yenilikti. Ekonomik ve sosyal sorunlarla pek ilgilenmiyormuş gibi görünen işadamları, ilk defa böyle bir örgütle ortaya çıkıyor ve "biz de varız" diyorlardı. Nitekim, TÜSİAD'ın ülke sorunlarına özellikle ekonomik konulara

ilişkin zaman zaman açıkladığı değerlendirmeleri basın ve yayın organlarında giderek artan oranda yer almaya başladı.

TÜSİAD faaliyete geçtiği ilk günden itibaren yaptığı çalışmalarla ülke sorunlarına ağırlığını koyarken, yeni kavramların tartışmaya açılmasına öncülük etti. 25 yıllık çalışmaları özetlemek gerekirse, dışa açılmaktan korkan, içe dönük korumacı bir ekonomik düzenden, dünyayla rekabet etmeyi amaçlayan daha liberal bir ekonomik düzene geçişin temel taşlarının döşenmesinde TÜSİAD'ın önemli bir etkisi olduğu yadsınamaz.

TÜSİAD, Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde ciddi bir sınav verdi. Piyasa ekonomisi ilkelerinin yerleşmesine, ekonomik şeffaflık ve "diyalog" ortamının oluşturulmasına yönelik bilimsel inceleme, araştırma ve önerileriyle ağırlığını her dönemde hissettirdi.

TÜSİAD, 1981 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla "kamu

25 yıllık çalışmaları özetlemek

gerekirse, dışa açılmaktan

korkan, içe dönük korumacı

bir ekonomik düzenden,

dünyayla rekabet etmeyi

amaçlayan daha liberal bir

ekonomik düzene geçişin

temel taşlarının döşenmesinde

TÜSİAD'ın önemli bir etkisi

olduğu yadsınamaz.

yararına çalışan dernek" statüsü kazandı. 1988 yılında Avrupa Sanayicileri ve İşverenleri Konfederasyonu UNICE'ye üye oldu.

17 kurucu üye ile yola çıkan TÜSİAD'ın bugün, hepsi Türkiye'nin başlıca endüstri ve hizmet kuruluşlarının sahip ve yöneticilerinden oluşan 391 üyesi bulunmaktadır.

TÜSİAD üyelerinin temsil ettiği kuruluşlar, Türkiye'de sektör bazında yaratılan katma değer % 50'sini, toplam ülke ihracatının ise % 30'unu gerçekleştirmektedir.

TÜSİAD, 1980'li yılların başından itibaren hükümet-işçi

ve işveren kuruluşları arasında uyum ve diyalogun geliştirilmesi amacıyla Ekonomik ve Sosyal Konsey kurulması konusunda talepte bulunmaktadır.

TÜSİAD belli bir grubun meşru çıkarlarını korumak amacıyla kurulmuş bir mesleki örgüt değil, toplumsal uzlaşmanın gerçekleşmesine katkı sağlayacak çağdaş demokrasi-lere özgü bir sivil toplum örgütüdür. TÜSİAD'ın misyonu da bu yaklaşımla şu ilkelerle tanımlanabilir:

- Demokrasinin çağdaş bir düzeyde gelişmesine katkıda bulunmak...
- Serbest piyasa ekonomisini

TÜSİAD, Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde ciddi bir sınav verdi.

Piyasa ekonomisi ilkelerinin yerleşmesine, ekonomik şeffaflık ve "diyalog" ortamının oluşturulmasına yönelik bilimsel inceleme, araştırma ve önerileriyle ağırlığını her dönemde hissettirdi.

bütün kurallarıyla işlerliğe kavuşturmak...

- Türkiye'nin dış dünyayla bütünleşmesine destek olmak...

Bu misyonla yola çıkan TÜSİAD, önüne şu hedefleri koydu:

- Düşünce, inanç, girişim özgürlüğü ve insan haklarına saygılı demokratik ve laik bir hukuksal düzen...

- Sadece asli görevlerini yerine getiren, kaynaklarını verimli kullanan, güçlü ama küçük bir devlet...

- Serbest piyasa ekonomisi kuralları içinde, uluslararası rekabet gücünü devamlı arttıran bir ülke...

TÜSİAD, ortaya çıkan ekonomik-sosyal sorunlara, serbest piyasa ekonomisi kuralları içinde etkin çözümler aramayı ve bu sorunların çözümünü takip etmeyi kendine görev edinmiştir. Dernek, toplumsal farklılıkları ülkenin zenginliği sayarak, ülkenin ulusal bütünlük içinde kalkınmasına katkıda bulunmak için çalışmaktadır.

SSK priminden sonra şimdi, vergi ödemek için en kolay yolu:

Vergilerinizi Akbank'a ödeyin. Rahat edin!..

Vergi ödemek için, vergi dairesine gitmenize gerek yok!

Gelir Vergisi, Katma Değer Vergisi, Kurumlar Vergisi, Veraset ve İntikal Vergisi, Damga Vergisi, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi başta olmak üzere tüm vergi ödemelerinizi Akbank'tan yapmak için, vergilerinizin türünü, vergi dairenizi, numaranızı, ödeyeceğiniz tutarı ve son ödeme tarihini sadece bir talimatla Akbank'a bildirmeniz yeterli.

Vergi ödemeniz, son ödeme gününde Ticari Akhesap'ınızdan alınarak yapılır!

Ticari Akhesap'ınız varsa, vergi ödemeleriniz için Akbank'a bir talimat verin yeter! Paranız son ödeme gününe kadar Ticari Akhesap'ınızda kalır. Son ödeme gününde, vergi tutarınız otomatik olarak Ticari Akhesap'ınızdan alınarak bağlı olduğunuz vergi dairesi hesabına aktarılır.

Ticari Akhesap'ınızda para olmasa da, vergi ödemeleriniz için Acil İhtiyaç Kredisi, anında devreye girer!

Ticari Akhesap'ınızda para yok ya da yeterince para kalmadı. Hiç endişelenmeyin. Acil İhtiyaç Kredisi, limitiniz dahilinde anında devreye girerek imdadınıza yetişir. Son ödeme gününde, otomatik olarak verginiz ödenir.

Ticari Akhesap'ınız yoksa, yapacağımız ilk iş, önce bir Ticari Akhesap açtırmak! Hemen, şimdi!..

Akbank'ta Ticari Akhesap'ı olan tüm işyerleri, Otomatik Vergi Ödeme imkânından başka Acil İhtiyaç Kredisi, Çek Ödeme, Nakit Ödeme, Düzenli Ödeme, Fatura Ödeme, SSK Primi Ödeme ve İşyeri Kredi Kartı Borcu Ödeme imkânlarından da yararlanırlar.

Akbank'ın tüm şubelerinden Vergi Ödeme ile ilgili ayrıntılı bilgi alabilir ya da Akbank Müşteri Hizmet Merkezi'ni arayarak (0212) 282 44 44'ten öğrenmek istediğiniz her şeyi sorabilirsiniz.

Ayrıca, verginizi Akbank'a gelerek para ya da çekle ödemek isterseniz, tüm Akbank şubelerine verginizi yatırabilirsiniz.

Siz de, vergi öderken en kolay ve en zahmetsiz yolu seçin... Verginizi Akbank'a ödeyin!..

AKBANK

G ü v e n i n i z i n E s e r i

Sakıp Sabancı

“Türkiye’de ne oluyorsa, TÜSİAD’da da o olmaktadır. Biz hep en iyisini amaçladık.”

Necla Zarakol

- Sayın Sabancı, bugünle 25 yıl önce TÜSİAD’ın kuruluş günlerindeki koşulları karşılaştırırsak, 25 yıl içinde Türkiye’de meydana gelen değişiklikleri o zaman öngörebilmiş miydiniz? Ya da Türkiye 25 yıl içinde sizin beklediğiniz yere geldiyse, TÜSİAD’ın buna katkısı ne oldu?

- Türkiye’de 25 yıl içinde meydana gelen gelişmeleri anlayabilmek için 25 seneden biraz daha öncelerine bakmak lazımdır. TÜSİAD’ı kurduğumuz yıllardan biraz daha biraz geriye gidersek, o yıllarda sanayi yok, büyük liderimiz Atatürk’ün kurduğu devlet fabrikaları var. Ekonominin gidişatı tamamen iç pazara dönüktür, ithalat düşünceleri gündemdedir. 1950’lerden sonra devletçilik yerine karma ekonomi uygulanmaya başlamış, özel fabrika-

lar gündemimize gelmiştir. O sırada çeşitli tartışmalar yapılmaya başlanmıştır. Yarımız çimentoyu devlet yapsın derken, yarımız özel sektör yapsın savunmuştur. Özel sektör içki üretsini mi? Birayı Tekel mi yapsın? Ben bilirim, 1950’li yıllarda Adana’da Erciyes Palas diye bir otelimiz vardı. Bütün kış bir, iki, üç oda ya bira doldururduk. Yazın gelecek müşterilerimiz için stok yapardık. Çünkü, birayı bir tek devlet üretiyordu, Tekel dışında bira üreten olmadığı için yazın bira bulmak mümkün değildi. Karma ekonomi penceresi 1960’lara doğru daha da gelişti. 1970’lere gelindiğinde artık Türkiye’de çeşitli alanlarda üretim yapan özel sektör kuruluşları vardı. 1980’lerden itibaren ise serbest pi-

yasa modeline geçti Türkiye... 1990’lara gelindiğinde artık özel sektörümüzün Türkiye çapında büyük olmaktan çıkıp gücünü ve becerisini uluslararası alanlara taşıdığını görüyoruz. Türkiye’de üretilen çok sayıda ürünün dünya pazarlarında dolaştığını görüyoruz. Son 25 seneye bakarsak, ne yol yürüdük son 25 sene içerisinde? İthal ikamesi uygulaması bitmiştir. Yani onun anlamı şuydu: Gümrük duvarlarının yüksekliğinden yararlanıp, iç pazarda istediği malı üretmiş, istediği fiyata satmış, satışları % 50-70 karlı olmuş. Yurtdışında ne olup bitiyor, ilgisi yok. O kesin. Oysa 1980’li yıllarda ithal ikamesine son verilmesiyle sanayi hem içeride ihtiyaçları karşılamak zorunda olduğunu, bir

yandan da ürününü ihraç edebileceğini görüyor. Bu yaklaşım üretimi öyle tırmandırmış ki, Allah'a şükürler olsun bilhassa tekstil olmak üzere sanayinin bazı dallarında öyle tırmamışız ki, Türkiye'nin nüfus kağıdına, ihracatının % 80'ini sanayi mamülleri oluşturan bir ülke diye yazılmış. Oysa o yıllara kadar Türkiye sadece tarım ürünleri ihraç eden bir ülkediydi. İşte, son 25 sene içerisinde geldiğimiz yer: ithal ikame-iyle üretim yapan Türkiye değil, uçak motorundan iğne ipliğe, bilgisayar donanımından yazılımına kadar herşeyi üreten içpazarı doyuran, fazlasını ihraç eden, sanayi mamül ihracatçısı Türkiye... % 80 tarım ürünleriyken tam tersi olmuş

Bu süre içinde bir de "know-how"larla tanıştık. Dışardan mühendislik almak konusu gündeme geldi. Çünkü, dünya için mal üretmek başka bir şey. Ürettiğin malları alışkanlıkları, yaşam tarzları, standartları farklı olan insanların beğenmesi, sevmesi, aldığından memnun olması başka bir şey. Dünya için mal üretmek bizi "know-how" almaya, mühendislik almaya, hatta ortaklıklara getirmiş. Türkiye'de birçok firma yurtdışında benzer işleri yapan firmalarla ortak oldu. O zamana kadar Türkiye'ye çok sıcak bakmayan yabancı sermaye Türkiye'ye geldi. Mesela ben bu ortaklıklar konusuna en sıcak bakanlardanım. Bugün dünyada konularında lider olan on beş kurum ile ortaklık yaptım. Japonya'da, Amerika'da üretim yapan, dünyada "dev" diye adlandırılan ortaklarım var. Toyota'yı Türkiye'ye getirdim,

Toyotasa yaptım. Buralara ulaşmak çok kolay olmadı. Çok zor gittik. Başlangıçta ortak olacağım şirketlerden isim hakkı istedik, % 10 hissedar ol dedik, o günlerde olmam dediler. Ama sonra isimleri birleştirdik, Toyotasa olduk, Dusa, Beksa % 50-50 ortak olduk. En son Hoechst-sa'yı böyle yaptık.

Şimdi bana 25 yılda bunlar oldu,

"Biz, iyi niyetle yola çıktık. Görev alan arkadaşlar, İstişare Konseyi başkanları ve diğer görevliler, herkes iyi niyetle çalıştı. Bundan sonra gelenler daha da ileriye gidecek."

gelecek 25 senede ne olacak diye sorarsanız...

- Buna daha sonra geleceğiz. O günlerde TÜSİAD'ı birtakım kaygılarla mı kurdunuz? TÜSİAD'ın kurulduğu günlerde Türkiye'de sıkıyönetim vardı. Özel sektöre devletin müdahalesi fazlalıyor gibi düşünülüyordu. O günlerdeki yaklaşımınızı biraraya gelip biz kendi ayaklarımızın üzerinde durmak istiyoruz ve artık devletle araya biraz mesafe koysak iyi olur diye özetleyebilir miyiz? O günlerin duygularını biraz anlatır mısınız?

- Bize anlatıldı ki, gelişmiş memleketlerde isimleri değişik olmak üzere bu fonksiyonları yapan kuruluşlar var. Amerika'da var, Japonya'da ve diğer ülkelerde var. Oralara sanayiciler, işadamları geliyorlar, aynı dilde, aynı meseleleri konuşabiliyor, onu raporlar haline getiriyor, kamuya ve ilgili yerlere gönderebiliyor. Japon'yaya giden arkadaşlar

bize birsürü şeyi aktarmışlardı. Dünyayı yeniden keşfetmeye gerek yok. Elin yaptığını yaptık. Biz de oniki arkadaşla yola çıktık. Biz de benzerini yapalım dedik. Ahmet Sapmaz, Vehbi Koç, Nejat Eczacıbaşı, Feyyaz Berker, İbrahim Bodur, Asım Kocabıyık, Osman Boyner bu arkadaşlardan bazılarıydı. Bizim müessesemiz gönüllüydü. Odalar

Birliği ve Meslek Odaları'nda üyelik mecburiyeti vardı. Parasını ödeyeceksin, aidatını vereceksin, kayıtlı olacaksın. Bizimki gönüllüydü, aradaki nüans bu... Bir de oralarda, odalarda çok insan oy baskısı altında oluyordu. Politikacılara bakarsan, bazen, iki kere ikiyi dört buçuk yaparlar, bazen de altı buçuk yaparlar. Politikacılar da doğruyu bilmediklerinden değil, kafalarındaki şapka, oy baskısı onlara ikiyi iki buçuk yaptırır, beş buçuk da yaptırır. İşte meslek odalarında da bu oy kaygısı var. Oy hesabı çok artmıştı. TÜSİAD'da ise az oy var. Nihayet, aynı dili konuşan, aynı meseleleri konuşan dört-beş yüz insan. TÜSİAD'da bu kadar, meslek odalarında bu kadar var. Bu kadar, politikacılarda bu kadar var. Bu olsun da, realiteler konuşulsun diye TÜSİAD'ı yaptık.

- Türkiye'nin dünya çapındaki en büyük gruplarından birini yönetiyorsunuz. Koç ve Sabancı, bugün dünyada da Türkiye'den söz edilirken adları geçen kuruluşlar. Üstelik tarihlerine bakıldığında iki grubun üretim bandında ayrı yollarda yürüdüğü, farklı konularla ilgilendiği görülüyor. Ama, sonuçta Koç'un da Sabancı'nın da bugün geldiği yer dünyaya daha açık bir nokta. Türkiye'nin geleceğinde "KoçSa" gibi birliktelikler olabilir mi? Türkiye'nin 25 yıllık geleceğinde ne görüyorsunuz?

- Bizde sekiz tane, ortak var. Hepsi çok büyük firmalar. Ben on-

larla ortak olmuşum, işbirliği yapmışım, yapmaktayım. Herkesle iş yapıp da ülkemdeki firmalarla mı yapamam? İcap ediyorsa burada da yaparım. Elele vererek güzel bir Türkiye yaratmak için, doğruları bulmak için hep birlikte olmalıyız. TÜSİAD çatısı altında birlikte olmalıyız. Hep daha verimlisini, daha iyisini arıyoruz... Ayrıca, yeni bazı işlerde de arayış içinde olmalıyız. Bazı konularda birlikte iş yapabilir miyiz? Oturup buna kafayı yormalı-

yız. Ama, mesela ben durup dururken nereden Toyota ile ortak oldum? Bundan on yıl önce böyle bir şey yoktu. İki, üç ay evvel Belçikalılar ile ortak olduk. Bunlar gündemde yoktu. Şimdi Danone geldi, Hoechst geldi.

- Bu 25 yıl içinde TÜSİAD'ın kamuoyundaki yerini vatandaşla olan ilişkisini nasıl buluyorsunuz? TÜSİAD, siz kurucularının öngördüğü görevleri veya hedefleri yerine getirmiş midir? Bugün TÜSİAD'ın geldiği nokta sizi mutlu ediyor mu?

- Gövdenin herhangi bir yerinde bir problem varsa, bu kendini parmakta göstermez mi? TÜSİAD kendi başına en mükemmel kuruluş olsa bile TÜSİAD şahanenin şahanesi diyemezsiniz. Ülkenin bir parçasıdır. Türkiye'nin koşulları TÜSİAD'a da adapte edilmiştir. Ülkede ne oluyorsa bu TÜSİAD'a da olmaktadır. Biz, iyi niyetle yola çıktık. Görev alan arkadaşlar, İstişare Konseyi başkanları ve diğer görevliler, herkes iyi niyetle çalıştı. Bundan sonra gelenler daha da ileriye gidecek. TÜSİAD her zaman her şeyin iyisini amaçladı. Her başkan kendi döneminde üstüne düşen görevi yaptı. Daha iyisi olması için gençlerden umutluyuz.

- Bundan sonraki TÜSİAD'la Türkiye'nin ilişkisi ne olmalıdır? TÜSİAD'ın hükümetlerle ilişkisi, TÜSİAD'ın vatandaşla ilişkisi ne olmalıdır?

- İnsanların yolda yürürken yaşadıkları olaylara göre birikimleri, tecrübeleri olur. Biz de bu yolda yürürken, 25 senede ayrı ayrı olaylarla, pencereler, birikimler edindik. 25 seneyle bugünü karşılaştırsak dünya değişti. Dünya ile beraber yaşamak, daha akılcı, daha adil üretmek, paylaşmak, sorunları görüşmeler yoluyla çözmek kavgayla değil, çevreyi korumak... Birçok konuları dünya gidişatında TÜSİAD penceresinden arayacağız. TÜSİAD'a dünyanın gittiği bu yolda daha çok görevler düşecek. Yılmak yok, çekilmek yok, korkmak yok. Dediğim gibi hiçbir şey söylemezsek hiç kimse eleştirmez. TÜSİAD görüşlerini açık söylemelidir. Biz her zaman de-

mokراسiyi savunuyoruz. Onun icaplarının yerine gelmesi için, daha iyisi olması için sözlerimizi söylüyoruz. Kimseyi kırmak için değil. 25 senede değişen dünyaya adaptasyonda beceri nerede? Dünya gidişatına ayak uydurma becerisini gösterebilirsen, gerekenleri yaparsan, dünyanın hızına göre hızlanabilirsen gelecek 25 sene çok daha iyi olacak.

“Birçok konuları dünya gidişatında TÜSİAD penceresinden arayacağız. TÜSİAD'a dünyanın gittiği bu yolda daha çok görevler düşecek. Yılmak yok, çekilmek yok, korkmak yok.”

- Yani size göre TÜSİAD burada iyi bir örnek oluşturuyor denebilir. TÜSİAD'ın insan haklarıyla, demokrasiyle ilgilenmesi normal doğası gereği. Çünkü TÜSİAD sosyal konularla ilgilendiği zaman hemen eleştiriler başlıyor, TÜSİAD kendi işine baksın, politika yapmasın diyor. Siz bu eleştirilere katılmıyorsunuz. Kısaca TÜSİAD daha iyiyi, daha mükemmeli aramanın peşindeyse bütün bu arayışlar içinde olmalı diyorsunuz..

- Evet, 25 yılda Türkiye'deki küçük atelyeleri dünya ölçeğinde ekonomik boyutlarda fabrikalara dönüştürdük. Gerçek anlamda sanayici olduk. Yabancı sermayelerle ortaklıklar kurduk. Gelecek 25 senede ise dünyanın çeşitli yerlerinde fabrikaları olan sanayiciler olacağız. Çin'de, Singapur'da, Uzakdoğu'da, Malezya'da, Güney Amerika'da, Kuzey Amerika'da. Bu yapılarımız bunla-

rı getirecektir. Gelecek 25 yılın sonunda bir bilanço yapılırsa, Türkler'in her yerde bacalarının, imajının, fabrikalarının, bayraklarının olduğu görülecektir.

- Peki, bu gelecek 25 yıl içinde devletle TÜSİAD'ın ilişkisi ne olacak? Ne olmalı ki bu sizin söyledikleriniz bir an önce gerçekleşsin?

- TÜSİAD gibi hassas pencereden bakıp görevleri olan ve beş yüz kişi-

nin biraraya geldiği, oy hesabından çok mantık peşinde koşan insanların söylediği lafları Ankara beğenmeyecek. Elbette aman ne iyi TÜSİAD bize ne kadar güzel bir yol açıyor demeyecek. Çünkü herkes kendi aklını beğeniyor. Ankara da bizimkini beğenmez. Gidin bakın, Washington'da da adam sağlık hizmetlerinden memnun olmayınca devlet bize neden yardım etmiyor diye soruyor, İngiltere'deki işadamları Londra'nın ilgisini az buluyorlar, İtalya'nın kuzeyinde oturanlar, Roma'da hükümetin yaptıklarını eleştiriyorlar. Bu ilişki bir tür o yapacak biz beğenmeyeceğiz, biz yapacağız o beğenmeyecek şeklinde sürüp gidecek.

- Çok teşekkür ediyoruz sayın Sabancı.

Rahmi Koç

**“TÜSİAD
elit durumunu
bozmamalı,
az ve öz
konuşmalı”**

Necle Zarakol

- Sayın Koç, TÜSİAD'ın kuruluşundan bu yana geçen 25 yıl içinde Türkiye çok değişti. O gün TÜSİAD'ı doğuran ihtiyaçlara bakıldığında Türkiye'nin bugün geldiği yeri ve buraya gelirken TÜSİAD'ın rolünü nasıl görüyorsunuz? Devletin ve özel sektörün rolü o günlerle karşılaştırıldığında bugün doğru yerde mi?

- TÜSİAD'ın 25 sene evvelki kuruluşu ve o günün şartlarında TÜSİAD'ın misyonu ile bugünkü durum arasında çok büyük farklar var. O gün kapalı bir ekonomi içindeydik. Sıkıntılı devreler yaşıyorduk. Grevler vardı, sosyal sorunlara çözüm getiremeyen bir hükümet vardı. Ülkenin genel gidişatını çok parlak görmüyorduk. Onun için TÜSİAD'ı kurduk, bir güç birliği elde ettik, sesimizi çıkardık. Bu güç birliği daha demokratik daha liberal bir ortam için yapıl-

mıştı. 1980'den itibaren hayata geçirilen ekonomik reformlar sayesinde daha demokratik, daha liberal olduk. Dolayısıyla, TÜSİAD'ın o zamanki misyonunun büyük bir kısmı yerine gelmiş oldu.

Sonra, Türkiye ikinci bir sayfaya girdi, daha liberal bir ekonomiye, daha demokratik bir ülkeye dönüştük. Ve dünyayla, Avrupa'yla entegre olmak istiyoruz. Tabii ki, bugünkü şartlar da tamamiyle değişmiş oldu. TÜSİAD'ın bugünkü şartlara kendisini uydurması lazım. TÜSİAD gibi kuruluşlar kemikleşemez, bir kalıpta kalmaz. Değişen şartlara devamlı uymak ve yaşamak mecburiyetindedir. Nefes almak mecburiyetindedir. O bakımdan TÜSİAD'ın bugünkü misyonunu bir daha gözden geçirmek ihtiyacını

şahsen hissediyorum. Önümüzdeki 25 yıl içerisinde Batı'yla girişmiş olduğumuz rekabet çerçevesinde bu memleketin maruz kalacağı yapısal değişikliği tahmin ederek TÜSİAD'ın yapısını, görüşlerini, icraatını ve hedefini, yani misyonunu ona göre tayin etmek lazım.

- Peki 25 yıl önce derneği kurarken bugünkü ya da 15 yıl önceki durumu öngörmüş müydünüz?

- TÜSİAD kuruldu, tenkitlerini yaptı, iyi ses getirdi. Fakat 1980'de müdahale olacağını ve ondan sonra demokratikleştiklerimiz zaman, Özal gibi vizyonu geniş bir başbakanın gelip de kılıçla keser gibi, bir günden diğer güne bütün ortamı değiştireceğini tahmin etmedik. O, tahminimizden çok daha süratle geldi ve bu

memleket ve memleketin iş adamı, girişimcisi hemen kendini o şartlara uydurdu. Özel sektör rahat nefes almaya başladı. Şimdi ne zaman olacağını bilmiyorum ama çok daha liberal bir ortama gireceğiz ve çok daha sert dış rekabetle karşı karşıya kalacağız. TÜSİAD'ın da o devre için şimdiden kendisini hazırlaması lazım.

- TÜSİAD'ın bu hazırlığı nasıl yapması lazım? Bunun araçları ne olabilir? TÜSİAD seçkinci, sadece İstanbul'lu işadamlarını temsil ediyor, oysa Anadolu'da da giderek büyüyen, iş hacmi TÜSİAD üyelerine ulaşan işadamları var diyor. TÜSİAD, Türkiye'yi kavramalı mı, yoksa bugünkü konumunda mı kalmalı?

- TÜSİAD'a bir takım rakipler çıkması doğaldır. Memleketimiz gelişmekte, telekomünikasyon ilerlemektedir. Dolayısıyla, İstanbul'daki TÜSİAD'ın karşısına Bursa'daki BUSİAD veya başka bir şehirde başka bir dernek çıkabilir. Ama TÜSİAD bir felsefenin öncüsü olarak, bu felsefeye inanan işadamlarının kurmuş oldukları bir müessese olarak, hiç bir zaman bir şehir derneği olmayacaktır, daima daha önde, daha büyük olacaktır. Daha ağırbaşlı olmak durumunda olacaktır, etkinliği, ses getirme gücü, diğerlerinin hepsinden fazla olacaktır. Onun için TÜSİAD'ı çok dikkatli idare etmek lazımdır, bu prestijini bu itibarını kaybetmemesi lazımdır.

Bu bakımdan, TÜSİAD'ı içinden kimlerin idare edeceğine, ne gibi bir organla etkinliğini sürdüreceğine bizlerin -ben kendimi "senior citizen" olarak kabul ediyorum yani duayen olarak görüyorum- çok dikkat etmesi lazım. Genç arkadaşlarımızı da bu felsefeyle yetiştiriyor olmamız lazım. Bir gönüllü kuruluş olduğumuza göre "consensus"u hiçbir za-

man elden bırakmamamız lazım. Ufak tefek şahsi menfaatlerimizi, yahut piyasadaki rekabetimiz hiçbir zaman TÜSİAD'ın kuruluş felsefesinin önüne geçmemelidir.

- Bu anlattıklarınızı şöyle mi anlamalıyız? TÜSİAD 25 yılda piyasa modelinin oturmasına katkıda bulunurken çok da önemli deneyimler ve kazanımlar elde etti. Şu anda Avrupa'da ofisi var, bazı yöneticileri çok büyük uluslararası kuruluşlarda yöneticilik görevlerine seçildi-

"TÜSİAD bir felsefenin öncüsü olarak, bu felsefeye inanan işadamlarının kurmuş oldukları bir müessese olarak, hiç bir zaman bir şehir derneği olmayacaktır."

ler. TÜSİAD bu konumuyla özel sektörde her zaman önde, her zaman yol gösteren bir büyük ağabey olmalıdır.

- Evet, biri bu. Bir de hükümetler konusu var. TÜSİAD her zaman gerekli görüşlerini çok açık, çok net, korkmadan, politikaya doğrudan müdahale etmeden hükümetlere iletmek durumundadır. Bu TÜSİAD'ın vazifesidir.

- Konu siyasete gelince, TÜSİAD siyasi partilerle ilişkilerini nasıl konumlamalıdır?

- TÜSİAD üyeleri arasında bazı siyasi partilere gönül veren, onları destekleyen işadamları vardır, olmaması da mümkün değildir. Ama TÜSİAD'ın toplamını, bütün üyelerini belli bir partiyi destekler duruma itmek veya böyle gözükme mümkün değildir, doğru değildir ve bu yapılmamalıdır. Zaman zaman TÜSİAD'ın içinde böyle talepler olmuşsa bile

üyelerden katiyen itibar görmemiştir. Ekonomiyle politika fevkalade içli dışlıdır ve ekonomik bir yorum yaptığımız zaman birdenbire kendinizi politikanın içinde buluverirsiniz, bizim bundan çekinmememiz lazım. Ama bunu yaparken de politikacılara ya da politikaya alet olma durumuna düşmememiz gerekir. Bu kolay bir iş değildir, zordur, bir defa kapılırsanız geri dönmek mümkün değildir. TÜ-

SIAD'ın itibarı vardır. Bizim itibarımız memleket çapında zannettiğimizden çok daha fazladır. Bu itibarı zedelemememiz lazım.

- Gelecek on yıl içinde devletin ve özel sektörün ekonomideki rollerinin ne olacağını düşünüyorsunuz, ne olması gerektiğini düşünüyorsunuz?

- Dünyada öyle bir trend var ki, korkunç bir gelişmeden ve liberalleşmeden dolayı devletlerin rolü azalmakta, global şirketlerin ağırlığı artmaktadır. Dolayısıyla, dinamizm, itici güç, ekonomik büyüme bu global şirketlerin aracılığıyla yürüyecektir. Bizim, memleket olarak, özel sektör olarak bunu içimize sindirmemiz lazım. Trendin, gidişin bu olduğunu anlayıp ona göre kendimize çeki düzen vermemiz lazım.

Devletin ekonomiden süratle elini ayağını çekmesi, küçülmesi ve her-

şeyi özel sektöre bırakması lazım. Amerikalılara bakın ne diyor; ölmek, traş olmak ve tuvalete gitmek dışında herşeyi sizin yerinize başkaları yapabilirler.

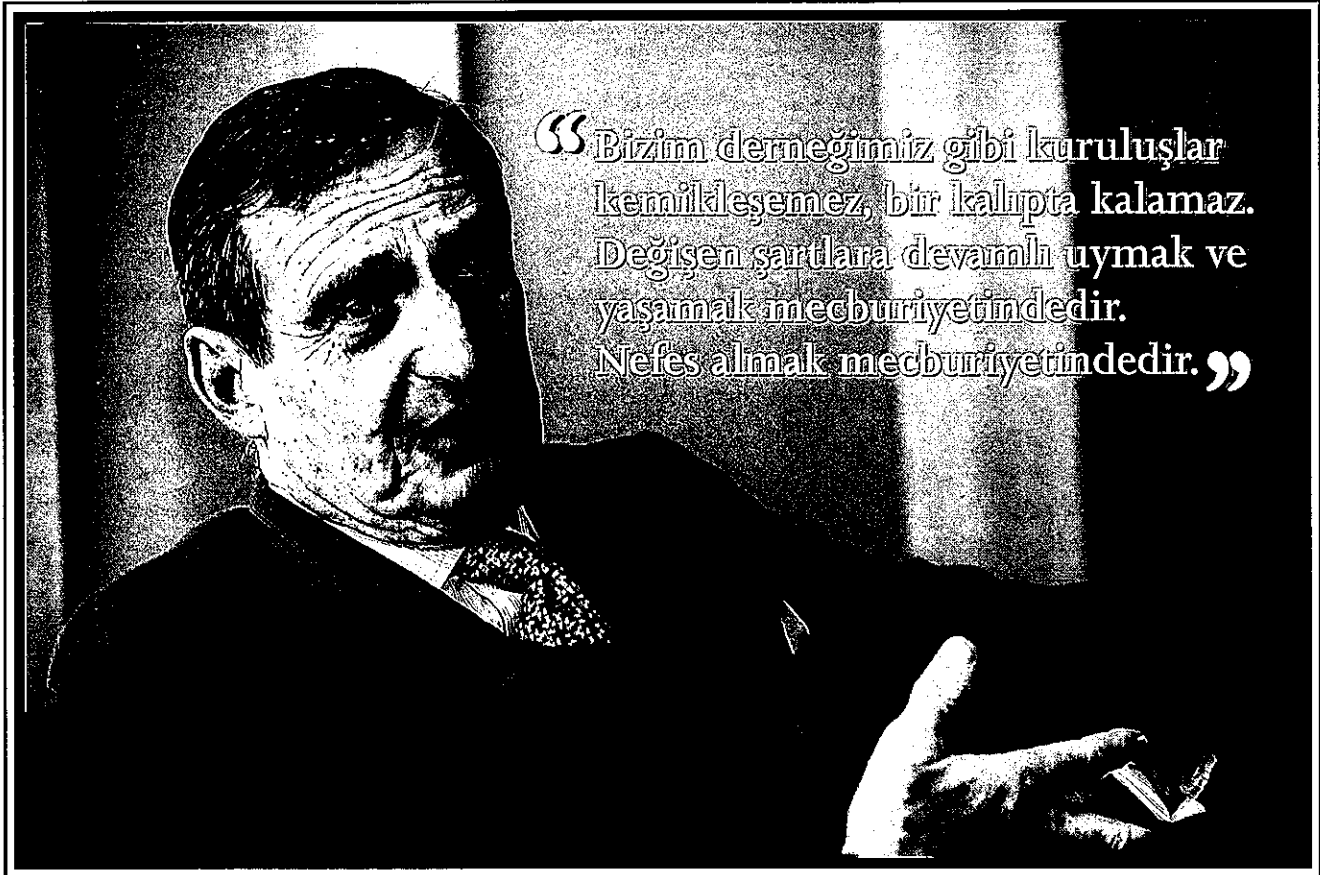
- Biraz önce dünyayı global şirketler yönetecek dediniz. Koç topluluğu, Türkiye'nin cirosu en büyük gruplarından biri. Siz de dünyayı yöneten global şirketlerden biri olmak için gerekirse Türkiye'nin diğer büyük şirketlerinden biriyle iş ya da güçbirliğine gider misiniz? Gelecek on yılda böyle bir ihtimal görüyor musunuz?

- Türk şirketlerinde dünya ölçeğinde ne ekonomik büyüklük var, ne mali güç var, ne de teknoloji. Ama, bölge çapında var, memleket çapında var dünya çapında yok. Bu bakımdan

Türk şirketlerinin global şirketler yanında esamesi dahi okunmaz. Şimdi sorun, biz burada birleşirsek daha güçlü hale gelir miyiz? Bir tek şu bakımdan gelebiliriz, özel sektörüyle, devletiyle ve işçisiyle işbirliği, el birliği, gönül birliği yaparak. Bizim ihtiyacımız olan şey bu. Bunu yaparsak dışa karşı rekabet edebiliriz. Bir misal vermek gerekirse, 1973'de Kore'ye gitmiştim. O zaman Kore'deki otomotiv sanayii bizdekinin çok gerisindeydi. Ama Koreliler ne yaptılar? Sen otomotiv yapacaksın, sen gemi yapacaksın, sen elektronik yapacaksın, diye işbölümü yaptılar. Ve hükümetler bu sanayileri arkaladı. Dünya ekonomik ölçeğinde sanayiler

haline geldiler. Bugün Kore, otomotiv sanayiinde Japonlarla rekabet ediyor, denizcilik sektöründe gemi sanayiinde dünyada bir numara, elektronikte Japonlarla aynı kalitede üretim yaptıkları halde çok daha ucuzlar, dolayısıyla bir yere geldiler. Bize gelince, hükümetler biz inhisar istemiyoruz, biz büyüme istemiyoruz diye bizi parçalaya parçalaya hepimiz küçük küçük hale getirdi. Bu bakımdan ben hükümetlerimizin fevkalade yanlış politikaya uyguladığını düşünüyorum. Etkili, büyük, uluslararası çapta firmalar ortaya çıkmadı bu yüzden.

- Az önce devlet ekonomiden çekilmeli demiştiniz. Özel sektörü Kore'dekine benzer koşullarda kollaması halinde devletin ekonomideki

varlığına itirazınız yok, öyle mi?

Hayır hayır... 35 sene Kore'de insanlar gece saat 10'da yattı. Örfi idare vardı. 35 sene grev yapamadılar. Ve bu gücü elde ettiler. Bugün demokratikleştiler, örfi idare kalktı ve gayet rahat çalışıyorlar. Talebeler arada sırada bağınıyor, çağınıyor ama neticede demokrasi oturuyor. Demokrasilerde bu benim dediğimi yapmak çok daha zor onu da kabul ediyorum.

- Tabii böyle bir yönetimde büyük şirketlerin daha da büyümesinin bedelini o ülkenin vatandaşları ödemiş oluyor, öyle değil mi?

- Hep birlikte sıkıntı çekiliyor. Ama ekonomi büyüyünce refah herkes için geçerli oluyor. Beş otomobil fabrikası yerine bir tane otomobil fabrikası olsaydı, Türkiye'de herkes çok daha ucuza otomobil sahibi olurdu. Şimdi devlet herşeyden elini eteğini çeksin diyorum ama hiç mi karışmayacak devlet. Devlet, düzenleyecek, yol gösterecek, gerekli kanunları ortaya koyacak ve bunları takip edecek.

- Sanıyorum, Fortune dergisinin dünyanın en büyükleri listesinde Türkiye'den sadece Koç var, önümüzdeki on yıl içinde bu listeye girecek başka Türk firmaları olabilir mi?

- Biz daha yukarılardaydık ama bu sene değerlendirmeye hizmet sektöründeki büyük ticari şirketleri de koydular. Çita yükseldi, biz atlamadık. Onların ciroları çok büyük olduğu için biz sıralamada geriye düştük.

- Gelecek on yılda Türkiye'den global şirket çıkmaz mı? Türkiye'nin büyüme rakamlarına bakılınca olabilir gibi görünüyor...

- Büyüme borç para ve enflasyonla olursa bu büyüme sıhhatli bir büyüme değildir. Sabun köpüğü gibi büyür ama en beklenmedik yerde

patlayıverir. Büyümenin de bir hesabı vardır. Bizim nüfusumuz % 2 büyüyor. Nüfusu dahil ederek yılda % 6-7 büyüme bizim için çok sıhhatlidir. Yani net % 4 olursa. Eğer onun dışına çıkarsak, bizim mali imkanlarımız sınırlı olduğu için borçla büyümek zorunda kalırız. O da tehlikelidir.

- Tekrar TÜSİAD'a dönersek, TÜSİAD bundan sonraki on yıl için önceliklerini nasıl saptamalı?

“Ekonomiyle politika içli dışlıdır ve ekonomik bir yorum yaptığınız zaman kendinizi politikanın ortasında bulursunuz.

Bizim bundan çekinmemiz lazım.”

- TÜSİAD bir defa itibarını kaybetmemek için politikaya sureti katıyede girmemeli. İkincisi elit durumunu bozmamalı. Belki snob diyeceksiniz bana ama muayyen standartta olan firmaların altına inilmemeli. Fazla tabana yayılmamalı. Ve de TÜSİAD az konuşmalı öz konuşmalı. Ben TÜSİAD'ın her olan bitene fikir vermesini doğru bulmuyorum. TÜSİAD senede üç dört kere resmi toplantılar çerçevesinde konuşmalı ama konuştuğu zaman hakikatlere dayanarak, rakamlar vererek yol göstererek konuşmalı ve ses getirmeli. Herkes heyecan içinde TÜSİAD'ın konuşmasını beklemeli. IMF ve Dünya Bankası senede bir kere rapor çıkarıyor ama raporlar çıktığı zaman herkes onlara bakarak kendine çeki düzen veriyor, ülkeler bile. TÜSİAD için bir kişi konuşmalı. TÜSİAD baş-

kanı kimse, O, konuşmalı.

Vakit varsa bizlerden mütalaa alarak konuşmalı, vakit yoksa TÜSİAD'ın genel stratejisi çerçevesinde konuşmalı. Ve TÜSİAD'ı bir kişi temsil etmeli. Diyeceksiniz ki, konuşan var mı? Yok ama, medya insanları konuşturuyor, biliyorsunuz.

- Genç işadamları için öğütleriniz var mı?

- Genç işadamları bugün tecrübeyi ve sabrı paranın arkasına getiri-

yorlar. Para ve prestije, işin görüntüsüne ve fiyakasına bakıyorlar. Bol para kazanıyorlarsa çok yüksek mevki delermiş gibi görünüyor onlara. Bence paradan ziyade öğrenecekleri işlerde sabırlı olarak yavaş yavaş her kademedan öğrenerek geçmeliler ve büyük paralarla gelmeye çalışmamalılar. Birden bire gelmek tehlikelidir, birden bire düşülebilir. Bu Amerikalılar'ın tarzı. Hep 100 metre koşup motoru çok çabuk tüketmek..100 metrede hep aynı insanlar birinci oluyor. Herkesin ayağını yorganına göre uzatması lazım. Özellikle bu kriz dönemlerinde asgari bir maliyet hesaplanmalı. Ve yönettiğiniz işin bir asaleti olmalı. Zengin olursunuz, bir yere gelirsiniz ama dış dünya cephesinde itibarınız olmazsa çok da anlamlı olmayabilir yaptığınız iş.

- Çok teşekkür ediyoruz sayın Rahmi Koç.

Avrupa Birliği'nde KOBİ' ler ve devlet yardımları

Nahit Töre

AB ekonomilerinde KOBİ'ler büyük bir yer ve öneme sahiptir. Buna rağmen bu kesime yakından bakıldığında ilk göze çarpan şey, bu gruba giren firmaların tanıtımının bulunmayışındır. Yıllardır çeşitli üye devletlerde ve AB kurumlarında farklı tanımlar kabul edilmiştir. Bunlarda istihdam, ciro, bilanço toplamı, mali bağımsızlık derecesi gibi kriterler kullanılmıştır. Sözügelşi, AB İstatistik Dairesi Eurostat'a göre:

- 10'dan az işçi çalıştıran işletmeler mikro,
- 10-99 arası işçi çalıştıran işletmeler küçük,
- 99-499 arası işçi çalıştıran işletmeler orta,
- 500'den fazla işçi çalıştıran işletmeler de büyük,

sayılmaktadır.

Bu tanımlama esas alındığında, AB'de faaliyet gösteren ve 92 milyon insan istihdam eden 15 milyon dolayındaki firmadan % 99.9'u KOBİ durumundadır. Bunlar toplam istihdamın % 80'nini temsil etmektedir. KOBİ'ler içinde mikro işletmeler sayı ve istihdam açılarından en büyük kategoriye oluşturmakta; toplam teşebbüslerin % 93.3'ü bu gruba girdiği gibi, toplam istihdamın % 31.8'i de bunlarca yaratılmaktadır. Küçük teşebbüslerin toplam teşebbüs sayısı içindeki payı % 6.2, toplam istihdam içindeki payı ise % 24.9'dur. Orta boy işletmelerde bu paylar sırasıyla, % 0.5 ve % 15.1 olmaktadır. Büyük teşebbüslere gelince, bunların sayısı sadece 12 bin kadardır. Bununla birlikte, istihdam içinde en büyük pay % 31'le bu gruba giren firmalara ait bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi, KOBİ'ler öncelikle istihdam yaratmada büyük bir role sahip bulunmaktadır. Bu boyut, özellikle son yıllarda işsizlikten yakınan Avrupa'da

dikkatlerin daha fazla üzerlerine çevrilmesine neden olmaktadır. Bunun yanında, daha rekabetçi bir ortamda çalışan, fakat aynı zamanda büyük firmalardan daha fazla esneklik ve uyum yeteneği sergileyen KOBİ'ler yeniliklere çok açık bulunmaktadır. Nihayet, ekonomideki yapısal değişimin ve yenilenmenin motoru durumunda bulunan KOBİ'ler kaynakların geriyeleyen sektörlerden gelişen sektörlerle transferini kolaylaştırmaktadır.

Avrupa Birliği'nde KOBİ'lerin bu yönleri iyi bilindiğinden, sözkonusu firmaların hem Birlik, hem de üye devletler düzeylerinde çeşitli politika, program ve tedbirlerle desteklendikleri görülmektedir. Birlik düzeyinde, 1983 yılında yürürlüğe konulan Eylem Planı'nı Euro Info-Centres, BC-Net, Sprint, Europartnership, Interprise, Euromanagement gibi çok sayıda program ve girişim izlemiştir. 25 Mayıs 1994 tarihinde de Komisyon tarafından 'KOBİ'ler için Bütünleştirilmiş Program' kabul edilmiştir. Bu program, Birlik, üye devletler ve bölgeler düzeyinde yürütülen tüm KOBİ destekleme çabalarını birleştirmeyi ve uyumlaştırmayı amaçlamaktadır.

KOBİ'leri destekleyip geliştirme yönünde Birlik düzeyinde sürdürülen bu çalışmalar yanında, üye devletlerde de sözkonusu işletmeler için uygun ekonomik ortam hazırlanması ve özellikle bunlara çeşitli biçimlerde mali yardım yapılması gibi politikalar izlenmektedir.

Bu makale tüm bu çalışmaların ayrıntılarına değinecek değiliz. Bunlar, yazıya ekleyeceğimiz kaynaklarda mevcuttur. Yapmak istediğimiz, AB üyesi ülkelerde

KOBİ'lere yönlendirilen devlet yardımlarının Roma Antlaşması'nın bu yardımları yasaklayan 92. maddesiyle nasıl bağdaştırıldığını ortaya koymaktadır. Bu konuda özellikle Komisyon'un 20 Mayıs 1992 tarihinde kabul ettiği "KOBİ'lere Yönelik Devlet Yardımlarına İlişkin Topluluk Esasları"nı incelemek yerinde olacak ve Türkiye'de dev-

rilmesi için yapılan yardımlar;

- Belirli bir ekonomik faaliyet veya alanı geliştirmek amacı ile yapılan yardımlar;
- Komisyon'un önerisi üzerine Konsey'in nitelikli çoğunlukla alacağı kararla belirlenebilecek diğer yardım türleri.

Türkiye, Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin tamamlanmasına ilişkin 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararıyla Roma Antlaşması'nın yukarıda özetlediğimiz 92. maddesi hükümlerine uyma hükmü altına girmiştir. Öyle ki, kararların 37. maddesi 2. paragraf (c) bendi hükmüne göre, Türkiye "Kararın yürürlüğe girmesinden önce, tekstil ve hazır giyim sektöründe verilen

AB kriter ve tanımlarının benimsenmesiyle Türkiye'deki bir çok firmaya devlet yardımı yapılabilir. Yeter ki, kaynak bulunabilsin.

letin bundan böyle KOBİ'leri nasıl destekleyebileceğine açıklık getirecektir.

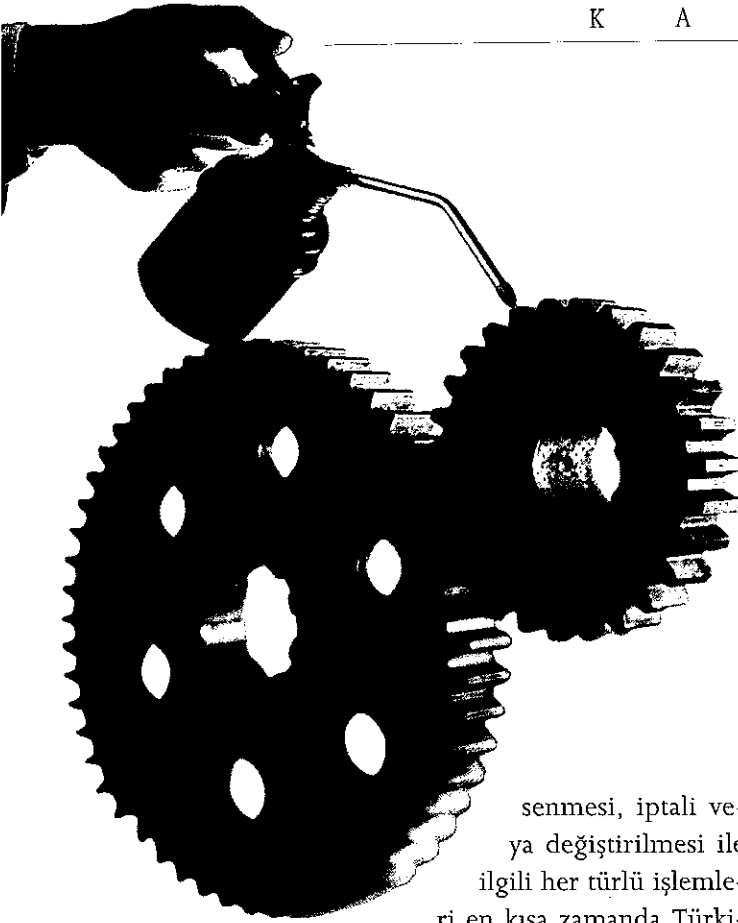
Roma Antlaşması'nın 92. maddesine göre "... belirli teşebbüsleri veya be-

lirli malların üretimini kayıarak rekabeti bozan veya bozmakla tehdit eden..." her türlü devlet yardımı, üye devletler arasındaki ticareti etkilediği ölçüde ortak pazarla bağdaşmaz. Aynı maddenin 2. fıkrasına göre:

- Bireysel tüketicilere yapılan sosyal nitelikli yardımlar;
- Doğal afetler ve olağanüstü olaylar sonucu yapılan yardımlar;
- Almanya'nın bölünmeden etkilenen bölgelerine yapılan yardımlar; ortak pazarla bağdaşır. Buna karşılık şu yardım türleri ortak pazarla bağdaşır "sayılabilir":
- Yaşam standardının çok düşük veya işsizliğin çok yüksek olduğu bölgelere yapılan yardımlar;
- Avrupa'nın yararına olan bir projenin gerçekleştir-

tüm yardımları Roma Antlaşması'nın 92. ve 93. maddeleriyle belirlenen Topluluk çerçevesine ve ilke kararlarına uygun hale getirecektir..." İzleyen (d) bendinde ise, tekstil ve konfeksiyon sektörüne verilenler dışında kalan yardım programlarının kararın yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıl içinde uyumlaştırılması hükmüne bağlanmıştır.

Böylece, artık ülkemizdeki tüm devlet yardımlarının Topluluğa bildirilmesi ve Topluluk çerçevesi ve ilke kararları ile uyumlu hale getirilmesi sözkonusudur. Topluluk da Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesinden itibaren bu çerçevenin ve ilke kararlarının benim-

senmesi, iptali veya değiştirilmesi ile ilgili her türlü işlemleri en kısa zamanda Türkiye'ye bildirecektir. Türkiye, bu bilgilerin verilmesinden itibaren bir yıl içinde yasalarını yeni duruma uygun hale getirecektir.

Bu durumda, KOBİ'lere yönelik devlet yardımları açısından AB Komisyonu'nun yukarıda değindiğimiz 1992 tarihli esasları önem kazanmıştır. Böyle olunca, yazımızın geri kalan bölümlerinde bu esasları özetlemekle yetineceğiz.

"KOBİ'lere Yönelik Devlet Yardımlarına İlişkin Topluluk Esasları" (92/C, 213/02, OJ C 213, 19.8.1992) AB'de KOBİ'lere ilişkin genel kabul gören tek bir tanım bulunmadığı gerçeğinden yola çıkarak, bu işletmeleri tanımlamaya çalışmıştır. Buna göre KOBİ'ler, "en fazla 250 çalışanı olan, yıllık cirosu 20 milyon ECU'yü ya da yıllık bilanço toplamı 10 milyon ECU'yü geçmeyen, sermayesinin % 25'inden fazlası bu tanım kapsamına girmeyen bir veya daha fazla şirkete ait bulunmayan" işletmelerdir. "Esaslar" bu tanım yanında bir de "küçük" işletme tanımı vermektedir. Buna göre, "en fazla 50 çalışanı olan ve yıllık cirosu 5 milyon ECU'yü ya da yıllık bilanço toplamı 2 milyon ECU'yü geçmeyen, sermayesinin % 25'inden fazlası bu tanım kapsamına girmeyen bir veya daha fazla şirkete ait bulunma-

AB'de faaliyet gösteren ve 92 milyon insan istihdam eden 15 milyon dolayındaki firmadan % 99.9'u KOBİ durumundadır.

yan" işletmeler de "küçük" sayılacaktır. Üye devletler dilerlerse, sermayenin % 25'inin daha büyük şirketlere ait olma koşulunu daha kısıtlayıcı ve ayrıntılı şekilde uygulayabilirler. Bu arada "esaslar" kamu yatırım şirketlerini, risk sermayesi şirketlerini ve kurumsal yatırımcıları bu "daha büyük" şirketlerden saymamıştır. Başka bir ifadeyle, bir küçük işletmenin sermayesinin % 25'inin bir emekli sandığına ait bulunmasının onun "küçük" olma niteliğini değiştirmeyeceği düşünülmüştür.

"Esaslar'a göre, bir şirkete belli bir amaç için (yatırım, eğitim gibi) üç yıllık bir süre içinde yapılacak ve tutarı 50.000 ECU'yü aşmayacak yardım, Roma Antlaşması Madde 92 (1) kapsamında sayılmayacak ve Madde 93 (3) kapsamında Komisyon'a bildirilmeyecektir. 'De minimis' kolaylığı diye adlandırılan bu istisnadan yararlanacak şirketlerin büyüklüğü konusunda bir sınırlama getirilmemiştir. Fakat miktarın küçüklüğü gözönüne alınırsa, kolaylıktan daha çok, KOBİ'lerin yararlanacağı anlaşılır.

'De minimis' kolaylığı dışında Komisyon'un KOBİ'ler için kabul ettiği diğer yardım istisnaları şöyle sıralanabilir:

1. Genel yatırım amaçlı yardımlar: Bu konuda KOBİ'lerin bulundukları bölgeler önem taşımaktadır. Bu açıdan, Komisyon, Yapısal Fonlardan ya da ulusal bölgesel gelişme programlarından yararlanan bölgelerde yer alan KOBİ'ler dışındaki işletmeleri hedef

almıştır. Bu tür işletmelerden “küçük” olanlarda yatırımın % 15’ine, “orta” olanlarda ise % 7.5’ine kadar yapılacak devlet yardımları Roma Antlaşması madde 92 (1) dışında tutulmuştur. Ulusal programlardan yararlanan bölgelerde ise Komisyon, ister küçük, ister orta boy olsunlar, Madde 92 (3) (c) kapsamındaki bölgelerde yer alan işletmeler için bir 10 puanlık yardım artışı daha kabul etmektedir. Madde 92 (3) (a) kapsamında yer alan bölgelerdeki KOBİ’ler için bu artış 15 puanı bulmaktadır. Bununla birlikte, Madde 92 (3) (c) kapsamındaki bölgelerde bölgesel yardımlar da KOBİ yardımları yatırım tutarının % 30’u ile sınırlandırılmıştır. Madde 92 (3) (a) bölgelerinde ise bu tavan % 75 olarak kabul edilmiştir. Bu tavanlar yardımların ulusal kaynaklardan ya da bunlar yanında Topluluk yapısal fonlarından sağlandığına bakılmaksızın uygulanacaktır.

2. Çevre koruma yatırımlarına yönelik yardımlar: AB’de kirlenmenin kontrolü, karbondioksitin azaltılması, ozon tabakasının korunması gibi çevre amaçlı yatırımlara, genel amaçlı yatırımlardan daha fazla kolaylık sağlanmakta ve bu konuda işletmelerin büyüklüklerine ve bulundukları bölgelere bakılmamaktadır. Fakat bölgesel yardım programlarından yararlanan bölgelerde bulunan KOBİ’ler için çevre yardımı çerçevesinde öngörülen yatırım tutarının % 15’ine kadar olan sınırın aşılabileceği kabul edilmiştir.

3. Danışmanlık hizmeti, eğitim ve bilgi yayma yardımları: Firma dışından danışmanların yardım ve hizmetinden yararlanmak, yeni kurulan veya mevcut KOBİ’lere ve bunların personeline yönetim, mali konular, yeni teknoloji, çevre kontrolü, fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunması gibi alanlarda eğitim vermek üzere yapılacak giderlerin % 50’ye kadar olan kısmının devlet yardımıyla karşılanabileceği kabul edilmiştir. İstisnai durumlarda Komisyon % 50’yi aşan yardımlara da izin verebilecektir. Özellikle genel tanıtım kampanyaları için yapılacak giderlerin karşılanmasında bu yola gidilebileceği belirtilmiştir.

4. AR-GE yardımları: Bu konuda KOBİ’lere büyük işletmeler için öngörülen yardımlardan % 10 oranında daha fazla yardım yapılabileceği kabul edilmiştir.

5. Diğer amaçlara yönelik yardımlar: Komisyon

buraya kadar sıralanan amaçlar dışında kalan amaçlarla KOBİ’lere yapılmak istenecek devlet yardımlarına da olumlu gözle bakabileceğini belirtmiştir.

Yine Komisyon, KOBİ’lere yönelik olup da:

- Yatırım sözkonusu olduğunda yatırım tutarının % 7.5’ini aşmayan,

- İş yaratma sözkonusu olduğunda yaratılan her yeni iş için 3.000 ECU’yü geçmeyen,

- Yatırım ya da iş yaratma dışında bir projede toplam 200.000 ECU’dan fazla olmayan devlet yardımlarına itiraz etmeyeceğini belirtmiştir. Bu üç kategoriden birine giren yardım programları açısından Komisyon bir de hızlı izin verme yöntemi kabul etmiştir.

AB Komisyonu, KOBİ’lere yönelik devlet yardımları konusundaki olumlu tutumunu daha yenilerde 1995 yılında kabul ettiği “İstihdam Yardımı Esasları” ile sürdürmüştür. Bu metinde Komisyon, KOBİ’lerde yeni iş yaratmaya yönelik devlet yardımlarına olumlu gözle bakacağını bir kez daha belirtmektedir.

Görüldüğü gibi, Avrupa Birliği’nde KOBİ’lere yönelik devlet yardımları konusunda hayli cömert ilkeler benimsenmiş durumdadır. Bu açıdan Türkiye-AB-Gümrük Birliği’nin Türkiye’de devletin KOBİ’leri desteklemesine engel oluşturacağını öne sürmek güçtür. Aksine, AB kriter ve tanımlarının benimsenmesi durumunda ülkemizde faaliyet gösteren pek çok firmaya devlet yardımı yapılabileceği anlaşılmaktadır. Yeter ki devlet kaynak bulabilsin!..

Pro. Dr. Nahit Töre
Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi

Kaynaklar

- 1- European Commission, Panorama of EU Industry 95/96
- 2- European Commission, Enterprises in Europe, Third Report, Vol.I, Brussels-Luxembourg 1994
- 3- European Commission, Activities in favour of SMEs and the craft sector, Brussels-Luxembourg 1995
- 4- KOSGEB, Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği: Muhtemel Etkiler ve Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Ankara, 1995
- 5- TOBB, Türkiye Ekonomisinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Ankara, 1996
- 6- Community guidelines on State aid for small and medium-sized enterprises (SMES) (92/C 213/02), OJ C 213, 19 August 1992
- 7- Guidelines on aid to employment (95/C 334/05), OJ C 334, 12 December 1995

AT Yatırım Ortaklığı nedir?

Avrupa Topluluğu Yatırım Ortaklığı, kısaca ECIP, Latin Amerika, Asya ve Akdeniz'de yer alan belli ülkelerle AT'ye üye ülkeler arasındaki ekonomik işbirliğini geliştirmek için 1988 yılında uygulamaya konulmuştur. Programın amacı, yerel ve AT'den firmalar arasında ortaklık veya lisans anlaşmaları yapılmasını desteklemektir. Bu amaç doğrultusunda başvurusu kabul edilen firmalara, çeşitli finansman destekleri sağlanır. Yatırım sanayi veya hizmet dahil hemen her sektörde olabilir. (ithalat-ihracat gibi ticari bir faaliyet yerine sınai veya hizmetle ilgili üretim) Bu finansman paketlerinin Türkiye'deki tek yetkili finans kurumu 1991 yılından bu yana Euroturk Bank'tır. 1995 yılı itibarıyla, Banka aracılığıyla Türkiye'deki projeler için AT'ye yapılan başvuruların % 90'a yakını kabul edilmiş ve sağlanan kredilerin toplamı 2 milyon ECU'yü geçmiştir. Bu projelerin çok büyük bir kısmı 2. paket kapsamındadır.

Bir firmanın ECIP'nin 2. paketine başvurabilmesi için şu önkoşulları yerine getirmesi gerekmektedir:

- 1) Finanse edilmesi düşünülen projenin bir yatırım projesi olması ve yerel ekonomiye katkıda bulunacak olması,
- 2) Yabancı ortağın belirlenmiş veya saptamak için bir kısa liste hazırlanmış olması,
- 3) Ön fizibilitenin yapılmış olması,
- 4) Başvuruyu yapan şirketin ilgili sektörde yeterli deneyiminin olması,
- 5) Başvuruyu yapan şirketin projeyi yürütecek mali kaynağa sahip olması (son üç yılda kar etmiş olması).

ECIP ile sağlanan dört değişik finansman paketi bulunmaktadır. 1. paket kar amacı gütmeyen kuruluşlara, 2., 3. ve 4. paketler ise küçük ve orta ölçekli özel sektör şirketlerine finansman sağlar.

1. Paket: Ticaret, sanayi odaları, profesyonel kuruluşlar ve diğer kar amacı gütmeyen kurumlara yöneliktir. Amacı, iş ortaklığı imkanlarının şirket düzeyinde araştırılması; Avrupalı ve Türk şirket üst yöneticilerini ortaklık kurmak amacıyla bir araya getirilmesidir. Maksimum 100 bin Avrupa Para Birimi (ECU) destek, hibe olarak masrafların % 50'sini aşmayacak

şekilde verilir. Bu paketin içine ECIP tarafından eklenen bir diğer konu da hükümet veya kamu kuruluşlarının altyapı veya çevre konularındaki özelleştirme, Yap-İşlet-Devret (BOT) veya Yap-İşlet-Sahip Ol (BOO) ihale projelerinin hazırlanması aşamasında maksimum 200 bin ECU'lük bir hibe cinsinden finansman olanağı sağlanması.

2. Paket: Orta ve ufak ölçekli firmalara yöneliktir. Belli bir yatırım projesinin verimli olup olmadığına dair yapılan araştırmaları ve ortak saptanması ile ilgili ön masrafları finanse eder. Bu faaliyetlere iş ortaklığı kurulmadan önceki fizibilite, pazar araştırması, seyahatler ve pilot üretimi dahildir. Paketin limiti 250 bin ECU'dür ve masrafların % 50'sini geçmeyecek şekilde faizsiz avans olarak kullanılır. Bu pakette ise, ECIP 10 bin ECU'lük bir meblağı hibe olarak ön fizibilite çalışması için ayırmıştır. (250 bin ECU'lük üst limitin içinde kalmak koşuluyla)

3. Paket: Sermaye ihtiyaçlarının bir kısmını karşılayarak yeni bir iş ortaklığının kurulması, kurulu olanların yenilenmesi veya lisans altında üretim yapan şirketlerin gelişmesi için genelde uzun vadeli kredi cinsinden finansman sağlar. Ancak, AT sağladığı her finansman için projenin Euroturk veya üçüncü bir kurum tarafından finanse edilmesini şart koşmaktadır. Bu pakette herhangi önemli bir değişiklik önerilmemiştir.

4. Paket: İnsan kaynaklarının geliştirilmesini amaçlar. Firma çalışanlarının yönetim ve teknoloji konusunda eğitimi ve know-how transferi ile ilgili faizsiz kredi cinsinden finansman sağlar. Paketin limiti 250 bin ECU'dür ve masrafların % 50'sini geçmeyecek şekilde kullanılır. 3. pakette olduğu gibi, burada da Euroturk veya onaylanmış üçüncü bir taraf, projeye en az AT'nin katkısı tutarında kaynak sağlamak durumundadır. ECIP halen faizsiz kredi olarak kullandığı bu finansman paketini hibe şekline dönüştürmüştür.

Ela Özarpak
Euroturk Bank Müdür Yardımcısı

riyet

İstanbul No 246 Pazartesi 14 Birinciteşrin 1935
Yazılık ve Neşriyat Şirketi 24299 - 24290.

Hayat
Ansiklopedisi

89

uncu cüzü çıktı

İleriye doğru yeni bir hamle

İleriye doğru yeni bir hamle

YENİ KONTRPLAK

YENİ KONTRPLAK

İstanbul (A.A.) Bugün, Pazartesi 14 Birinciteşrin 1935 de, Yeni Kontrplak Fabrikası İstanbul Haliç'te faaliyete girmiştir. Açılış aşkânında pek çok zevat icabet miştir. 67 amelenin istihdam ildiği fabrikanın açılış sırasında, nası seyir için gelenlerin

fazlalığından, tarife harici vapur işletilmek mecburiyetinde kalmıştır. Fabrikanın faaliyeti aları tayyare kanatları için kontrplak imal etmektedir. Memleketimizde büyük bir boşluğu doldurmaya azimli olan Yeni Kontrplak Fabrikası, vatana millete hayırlı olsun.

İzmiri tetkik ve hulâsa

dan dün akşam saat en haberlere göre sür:

şimalde yeni umu - geçtikleri ve Ha - 000 kişi ile Adua - arruza geçmek ü - kındaki haber - l etmemiştir. hesinde bir İtal - len bahsediliyor -

Süel muharririmizin mülaleaları

sa da bu, bütün Aksum - Adua - Adigrat hattında, ileriye doğru yeni bir hamle değildir. İmparatorun damadının ihaneti üzerine şarkı Tigrede açılan boşluğu işgal mak - sadile yapılan mevzif bir ileri ha - rekettir. Şimdi vaziyeti muhtelif cepelerde tetkik edelim:

Şimal cephesinde Buradaki İtal -

Kelebek®
MOBİLYA VE KONTRPLAK SANAYİ A.Ş.

1971

Son yıllarda gerek uluslararası kuruluşlar ve gerekse akademisyenler "Asya Kaplanları" olarak bilinen dört ülkenin -Güney Kore, Singapur, Tayvan ve Hongkong- ekonomik gelişmelerini ve aldıkları başarılı sonuçları halen gelişmekte olan ve eski sosyalist ülkelere örnek olarak göstermektedirler. Araştırmaların ağırlık merkezini de bu ülkelerin kalkınmasında ve kalkınma sürecinde devletin rolü oluşturmakta ve bu konu üzerinde önemle durulmaktadır.

Bilindiği üzere, bu ülkeler arasında özellikle Kore'nin kalkınmada üstlendiği ve oynadığı rol diğerlerine göre daha kapsamlı ve yönlendirici olmuştur. Devletin ekonomik kaynaklarının etkin dağılımı ve kullanımı yoluyla piyasayı yönlendirme girişimi geleneksel ekonomi öğretiminde her zaman tartışma konusu olmuştur ve bu işlevin serbest piyasa mekanizması tarafından kusursuz yerine getirilebileceği görüşü genelde ağırlık kazanmıştır.

Türkiye ve Kore'nin ekonomik kalkınma süreci

Türkiye ile Kore'nin ekonomik gelişmelerini karşılaştırdığımızda her iki ülkede de devletin ekonomi içerisindeki rolünün yönlendirici ve üretim sürecindeki payının belirleyici olduğunu görüyoruz. Türkiye, 1929 dünya ekonomi krizini izleyen yıllarda içe dönük ve ithalat ikamesine yönelik bir sanayileşme stratejisi uygulamaya başladı. Devlet ideolojisi ile ülkenin bulunduğu koşullar da bunu zorunlu kılıyordu. Sermaye birikimi son derece sınırlı idi. Yeterli sayıda girişimci mevcut değildi. Alt yapı ve eğitim

düzeyi son derece geriydi. Bu koşullarda devletin ekonomi kaynaklarının dağılımı ve üretime doğrudan doğruya katılımı kaçınılmazdı. Fakat izlenen politikaların amacının, ülkede piyasa ekonomisi için gerekli koşulları oluşturup, ekonomik

faaliyetleri özel girişime devret-

mek olduğu izlenimi verilmekteydi. Her ne kadar DP'nin programında, ekonominin liberalleştirilmesi prog-

ramı yer alıyorsa da, bunu gerçekleştirmek mümkün olmadı. Daha sonraki yıllarda da hükümetler liberalleşmeyi sadece ithalatın kısmi serbestleştirilmesi şeklinde anladılar ve uyguladılar.

1960'lı yılların başında bazı Doğu Asya ülkeleri ve bu arada Kore "dışa ve ihracata yönelik sanayileşme" stratejilerine geçerken, Türkiye belki de devletçiliğin yanlış yorumu ve bürokrasinin de baskısıyla, içe dönük sanayileşmeyi öngören ve bu stratejiyi temel alan planlar dönemine geçti. Türkiye 1963 yılında AET'ye üyeliği amaçlayan "Ankara Antlaşması"nı imzaladı. Bu Antlaşma'nın 28. maddesine göre; Türkiye'nin 1995 yılından itibaren (koşullar yerine getirildiği takdirde), topluluğa tam üye olması öngörülmüyordu. Fakat Türkiye'de hükümetler 1980 yılına kadar bu gerçeği de gözardı ederek, ekonomiyi dışa açma ile ilgili herhangi bir önlem almamıştır.

1955 yılında her iki ülkenin nüfusları yaklaşık 22 milyondur ve Güney Kore'nin sahip olduğu toprak miktarı Türkiye'nin 1/7'sine eşittir. Türkiye'nin toplam tasarrufları ve ihracatı Kore'nin yaklaşık iki katı kadardır. Türkiye'nin kişi başına geliri 210 dolar iken, Kore'nin ise 70

Devletin

ekonomideki belirleyici gücü

Model: Kore

Bahri Yılmaz

dolardır. Devlet her iki ülkede de ekonomide önemli rol almış ve ekonomideki kaynak dağılımını yönlendirmiştir.

Fakat, Kore hükümetleri 1960 yılı başından itibaren ekonomiyi dışarıya açmaya karar vermişlerdir. Aynı zamanda da yerli sanayilerini dış rekabetten korumak için geniş kapsamlı önlemleri de ihmal etmemişlerdir. Türkiye ise tam aksine, o yıllarda egemen olan kötümser teorilerin de etkisi ile (Singer-Prebisch Tezi, 1959 ve ECLA Raporu), ithal ikamesi ağırlıklı, planlı ekonomi dönemine girmiştir. İthal ikamesinden ihracata dayalı büyümeye aşamalı geçişi konusunda hiç bir politik önlem alınmamıştır. Buna karşın, Kore ekonomisi bir yandan yerli sanayisini korurken, ihracata yönelik planlı ekonomiye geçmiştir. 1960'ı izleyen yıllarda Türkiye sanayileşmesi için gerekli döviz o yıllardaki kendi iç kaynakları yanı sıra, dış borçlanmayla karşılamayı planlamıştır. Kore ise, 1950'li yıllarda ithalatının 2/3'ünü karşılayan Amerikan dış yardımının zaman içerisinde azaldığını görerek, sanayileşme için gerekli olan döviz ihracat yoluyla elde etmeyi kararlaştırmıştır. Türkiye dışa açılma sürecini yıllar sonra 24 Ocak 1980 kararları ile başlatmıştır. Dışa açık sanayileşme ve Türk ekonomisinin serbestleştirilmesi 1989 yılından itibaren yavaşlamış ve 1991 sonrası tekrar çıkmaza girmiştir.

Kore'nin sanayileşme süreci

Kore, tüm sanayileşme sürecinde Japonya'nın gelişmesini kendisine örnek almıştır. Bunun da üç temel nedeni vardır: Birincisi; Kore 1910-45 yılları arasında Japonya'nın bir kolonisi olarak kalmıştır. Bu süre içerisinde, Japonlar imalat sanayindeki sermayenin % 94'üne ve ekilebilir toprakların da % 64'üne sahip olmuştur. Bu dönem Koreliler üzerinde derin izler bırakmıştır. Japonlar'a karşı duyulan eziklik ve gerikalmışlık Kore halkı için bir itici güç olmuştur. İkincisi; Kore ve Japonya'nın kültürünün temelini oluşturan Konfüçyus felsefesi aynı zamanda kalkınmanın da temel ideolojisini belirlemiştir. Üçüncüsü; 60-70'li yıllarda ülkeyi yöneten General Park'ın Japonya'da eğitim görmüş olması ve "Japon Ekonomik Muci-

zesi"ni yakından izlemiş olmasıdır. Kore Savaşı'nı izleyen 1953 yılında Kore'nin ulusal geliri 1975 fiyatları ile 547 milyon dolardı. GSMH içerisinde tarımın payı % 47 ve sanayi sektörünün payı ise sadece % 9'dur. Kore'nin kalkınmasını 4 dönem içerisinde görmek mümkündür.

Yeniden yapılanma (1953-1960): İthal ikamesine dayanan ve 1953-60 yılları arasında ABD'den alınan 2 milyar dolar civarındaki ABD yardımı ile finanse edilen Kore ekonomisi bu dönem içerisinde üç önemli ve geleceğe dönük reformu gerçekleştirmiştir.

Bunlardan ilki toprak reformudur. Toprak reformu 1945'de Amerikan yönetimi tarafından hayata geçirilmiştir. Önce hükümet Japonlar'a ait 240 bin hektar araziye köylülere dağıtmıştır. Buna ek olarak, 1953 yılında yine 330 bin hektar daha dağıtılarak 1959'da toprak reformu tamamlanmıştır. Toprakların dağılımında eşitlik prensibi önemli rol oynamıştır. Toprak reformunun ekonomik kalkınma üzerinde iki önemli etkisi olmuştur: Birincisi, tarım sektöründeki nüfusun % 10'unu oluşturan toprak aristokrasisinin (yangban) yerini,

nüfusun % 80'ini oluşturan köylüler almıştır. Böylece köylüler kendi topraklarında üretim yapabilme olanağına sahip olmuşlar ve gelirlerini kullanma ve arttırma olanağı bulmuşlardır. İkincisi, tarım sektöründen elde edilen tasarruflar ithal ikamesi sanayileri için önemli bir kaynak oluşturulmasıdır. Aynı zamanda, ithal ikamesinin ilk aşamasında tarım mallarından tüketim mallarına geçişi de kolaylaştırmıştır.

İkinci önemli reform hareketi ise, eğitim alanında gerçekleşmiştir. Eğitim reformu gerçekten Kore'nin dış açılmasında ve bu başarısı için zorunlu olan teknoloji transferinde ve bunun sanayide uygulanmasında son derece önemli rol oynamıştır. 1945 yılında Kore nüfusunun % 78'i okuma-yazma bilmiyordu. 1960 yılında bu rakam yoğun bir eğitim seferberliği sonucunda % 28'e indirilmiş ve Kore de Japonya'nın izlediği eğitim programını izlemiştir. Japon Meiji Devrimi'nden (1870) bu yana Japonya'nın temel amacı, Batı'nın teknolojisini yakalayabilmek olmuştur. Bunun için de Japonya'nın gelişmiş

Devletin
ekonomiye
yön vermesinin
ekonomik
kalkınmaya katkısı
bazen pozitif
olabilmektedir.
Bunun için,
hedeflerini,
stratejilerini
belirlemiş devlete
ihtiyaç vardır.

Batı ülkelerinden teknoloji transferini gerçekleştirebilmek için toplumun teknolojiyi transfer edebilme yeteneğini yükseltmesi gerekmektedir. Teknolojinin tam anlamıyla transferi ise, "sosyal becerinin" yükseltilmesi ile mümkündür. Bunun da yolu ancak uzun dönemde eğitim, iş başında eğitim ve deneyerek öğrenme ile mümkündür. Bu nedenle de, gerek Japonya ve gerekse Kore, kalkınma süreçlerinin başından beri eğitime özellikle büyük kaynak ayırmışlardır. Önceleri Batı'nın teknolojisi transfer edilmiş, teknoloji üretimi taklit edilmiş ve sonra, önce, Japonya, sonra kendi teknolojilerini üretmeye başlamıştır. Eğitim yapısı ve düzeyi sürekli yeni koşullara ve gelişmelere uyum sağlamıştır.

Üçüncü önemli reform hareketi ise, büyük ölçekli özel firmaların yaratılması ve teşvikidir. Geleneksel tarım ürünleri ihracatından, sanayi malları ihracatına geçerken önem kazanan konulardan birisi de, ticari kurumları sanayi kurumları ile ikame edebilmektir. Kore hükümeti hızlı sanayileşme sürecinin başladığı 1960'a kadar gerekli reform kurumsallaşmasını büyük ölçüde tamamlamıştı. Başka bir deyişle, özel sektörün gelişmesi için gerekli olan yetenekli girişimciler, sermaye birikimi büyük ölçekli firmalar tarafından bir araya getirilmişti. Daha sonraki yıllarda "Chaebol" adı verilen ve Japonya'daki "Zaibatsu"ların bir benzeri olan bu dev firmalar Kore'nin hızlı sanayileşmesinde etkin bir rol oynamışlardır. 1988 yılında Kore ekonomisine egemen olan 30 dev firmanın 6'sı Japonya'nın sömürge döneminde (1910-45), 16'sı Rhee döneminde (1948-60), 8'i ise General Park döneminde (1960-79) faaliyete geçmişlerdir. Belki bu noktada aklımıza gelebilecek ilk soru: 1953-1960 arasında Kore'nin tasarruf seviyesi GSMH'nin sadece % 0.3 iken hızlı sanayileşme için gerekli sermaye birikimini nasıl gerçekleştirmiş olduğudur. İşte Kore hükümetleri "Chaebol"lerin yaratılmasını ve bunlar için gerekli sermaye birikimini üç önemli kaynaktan sağlamıştır.

Birincisi, Japonlar'ın çekilmesinden sonra ABD tarafından kurulan "AOPC" adlı kuruluş Japonlar'dan kalan

gayrimenkullerin dağılımını üstlenmiştir. Japonlar'a ait her türlü gayrimenkuller, araziler ve firmalar çok uygun fiyatlarla özelleştirilmiştir. Bu yolla devredilen mal varlığının toplam tutarı Kore'nin sahip olduğu tüm servetin yaklaşık % 30'udur. Sermaye birikiminin ikinci kaynağı ise, büyük şirketlere verilen ve tanınan ithalatçı belgeleri ile bu şirketlerin aşırı kurdan sağladıkları rantlar olmuştur. Buna ek olarak, bu firmaların iç piyasada tekelleri ko-

numda olmaları sağlanmıştır. Üçüncü kaynak olarak, dış yardımlar (dolar veya hammadde) olarak ve mevcut düşük faizlerle Chaebol'lere aktarılmıştır.

1960 yılı başında ihracata yönelik sanayileşmeye karar verildiği zaman bu amacı gerçekleştirecek firmalar ve altyapısı oluşturulmuş ve yeni strateji için gerekli kurumsallaşma, o günün koşulları içerisinde gerçekleştirilmişti. Buna ek olarak, yeterli, iyi eğitilmiş ve çalışmak için motive olmuş işgücü hızlı kalkınma için hazırlanmıştı.

1960 yılında ihracata yönelmeyi amaçlayan devlet, ekonomik politika tercihlerini 5 temel üzerine oturtmaya çalışmıştır.

Bunlar sırasıyla; istikrarlı makro ekonomik politikalar; üst düzeyde insan gücünün yetiştirilmesi; etkin ve güvenli mali piyasaların oluşturulması sistemi; fiyat dalgalanmalarının asgari düzeyde tutulması; yabancı teknolojinin transferi ve tarım sektörünün geliştirilmesidir. Bu temel politikaların başarılı olması için devletin seçmeli müdahale önlemleri ise, ihracatın teşviki, finans piyasalarının kontrolü, amaca yönelik dolaysız krediler, ayırıcı ve farklı destek ve teşvik önlemleridir. Yukarıda adı geçen temel politikaların başarılı olması devletin kendi içerisinde yeniden yapılanmasına bağlıdır. Bunlardan birincisi, çok iyi yetişmiş teknisyen ve bürokratların seçimi ve istidhdamı ile bu grubun politik istismardan korunmasıdır.

İkincisi ise, devletin temel ekonomi politikalarının ve sanayileşme stratejisinde öngörülen hedeflerin sürekli izlenmesi ve düzeltmelerin zamanında yapılmasıdır.

Yeni strateji ile birlikte Kore Hükümeti bu stratejinin de gereği, bir dizi reform niteliğindeki makro ekonomik politikaları da uygulamaya koymuştur. Bunlar, sıkı para

**Yüzyıl
sona ererken
bölgesel işbirliği
gündemdedir.
Bunun için de
içe dönük ve
kısmen dışa açık
ekonomi
kurumlarının
yeniden
yapılanması
gerekmektedir.**

politikası, vergi gelirlerinin artırılması, lüks tüketim malları için yüksek gümrük vergileri, ihracatın desteklenmesidir. Fakat üretim kaynakları ve sanayileşme sürecine geçiş tamamen özel sektör tarafından alınmıştır. Devlet ayrıca, doğrudan Başkana bağlı “Ekonomik ve Bilim Konseyi” kurmuştur. Bu kurulun görevi doğrudan ekonomi politikalarına müdahale yerine, ekonomi ile bilgileri değerlendirmek ve tavsiyelerde bulunmaktır. Bunun dışında Kore Hükümeti ekonomiye doğrudan müdahale edebilmek için Ekonomik Planlama Organizasyonu (EPB) kurmuştur. 1963 yılında devlet hiyerarşisinde en üst düzeyde yer alan Planlama Teşkilatı beş ana alt gruptan oluşmaktadır. Bunlar: Ekonomik Planlama Bürosu, Bütçe Bürosu, Ekonomik İşbirliği Bürosu, Teknoloji Yönetimi Bürosu ve İstatistik Büroları’dır.

Hızlı sanayileşme politikaları

Emeğe dayalı ihracatın yönlendirilmesi

(1964-1972): General Park yönetimi 1961-63 yılları arasında gerekli reformları yapmış ve ihracatı teşvik için gerekli önlemleri almıştır. Aynı zamanda belirli malların ihracatı teşvik edilirken, ihracatçılar uygun düşük faizli kredilerle teşvik edilmekteydi. Bu arada ihraç edilen mallarda kullanılan hammaddeler ve aramallardan alınan gümrük vergileri kaldırılmış ve ihracattan elde edilen gelirlerden % 50’ye yakın bir bölümü gelir vergisinden muaf tutulmuştur. İhracatı teşvik politikasını yürüten ve ihracat pazarları için yoğun çalışma yapan Kore Ticaret ve İhracatı Teşvik Merkezi (KOTRA) kurulmuştur.

Fakat bundan da daha önemlisi, 1962 yılından bu yana yürütülen her ay toplanan “İhracatı Teşvik Konferansı” en önemli kurumlardan birisi olmuştur. Bu konferansa Devlet Başkanı Park Chung Hee, Ekonomi Planlama Başkanı, Sanayi ve Ticaret Bakanı, İhracatı Teşvik Merkezinin Başkanı ve İhracatçılar Birliği Başkanı ile teknokrat, bürokrat ve özel sektörden uzmanlar katılıyordu. Bir “forum” niteliğindeki bu toplantılarda ihracat ile ilgili sorunlar tartışılıyor ve alınması gereken önlemler hakkında görüşmeler yapılıyordu.

İhracatı teşvik için alınan diğer bir idari önlem de, ve-

rilen toplam ihracat hedefleri idi. Daha sonra mal ve ülke bazında düzenlenen hedefleri, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’nda kurulan “Durum Değerlendirme Odası” sürekli olarak izlemiştir.

60’lı yıllarda uygulanan ihracatı teşvik önlemlerinin en belirgin özelliklerinden birisi de, ihracatı teşvik önlemlerinin ayırım yapılmaksızın her ihracatçıya uygulanmış olmasıdır. 1970’li yıllara gelindiğinde Kore emeğe

dayalı ihracatta pazar payını genişletmekte zorlanmaya başlamıştır. Çünkü, Çin ve diğer Doğu ve Güney Asya ülkeleri de özellikle ABD başta olmak üzere dünya piyasalarında aynı tür ürünleri pazara sürmüşlerdir. Bu durumu da göz önüne alan Kore Hükümeti, içeride ithal ikamesini, emeğe dayalı tüketim malların üretiminden, sermaye ve teknolojiye yoğun malların üretimine geçmeyi kararlaştırdı. Amaç, önce iç pazarda sıkı bir koruma altında, ağır ve kimya sanayilerinin kurulmasını ve büyümesini sağlamak ve daha sonra bunları fiyat ve kalite açısından dünya piyasalarında rekabet durumuna gelince de, dış pazarlara açılmaktır.

“Ağır ve Kimya Sanayini Destekleme” (HCI) adı verilen bu plana göre, Kore Hükümeti, büyük ölçekli firmaları ağır sanayi kurulması için bir bakıma görevlendirmiştir. Otomobil, kimya, gemi, elektronik, makina ve metal sanayilerini kapsayan ithal ikamesi hamlesi için Kore Hükümeti, 1973-81 yılları arasında bu alandaki yatırımları teşvik için yaklaşık 9.6 milyar dolar harcamıştır. 1980 yılında da bu sanayilerin toplam üretiminin % 50’sinin ihraç edilmesi planlanmıştır. Bu aşamadan sonra da, aynen Japonya’da olduğu gibi ihracat teşvikleri bu sektörlere kaymış ve teşvikler ayırmacı olmuştur.

1970’li yılların başında Başkan Nixon, Doğu ve Güney Asya’da asker indirimine gitmiştir. Bu önemli politika değişikliği Başkan Park’ı ulusal savunma sanayinin kurulması için karar almaya zorlamıştır. Bu sanayiler için korumacılık önlemleri ve vergi muafiyetleri genişletilmiştir. Ayrıca, yatırım kredileri sağlanmış ve amortisman oranları artırılmıştır. Mevcut eğitim sistemi yeniden gözden geçirilmiş ve bu sanayiler için gerekli iş gücü ve teknik

Devlet,
özel sektör
ve vatandaşlar
arasındaki
ilişkide, karşılıklı
güven ortamı
oluşturulmuştur.
Özel sektörün
gelişmesi sürekli
desteklenmiş ve
bunun karşılığı
alınmıştır.

personel eğitimi hızlandırılmıştır. Nitekim, 1973-1980 yılları arasında temel ve mühendislik okullarından mezun olanların sayısı 26 binden, 58 bine çıkarılmış ve bu alanlarda eğitim veren kuruluşların da sayısı beş katına çıkarılmıştır.

Aynı dönem içerisinde 6 araştırma merkezi kurulmuştur. Bunlar teknoloji transferi ile ekonomi, sanayi ve ticaret alanlarında gerçekleşmiştir. Tümü devlet tarafından finanse edilmiştir. Devlet, adı geçen sanayileri teşvik ederken, aşamaları ve sonuçları da sürekli izlemiştir. Yeni projeleri finanse etmek için "Ulusal Yatırım Fonu" kurmuştur. 1979 yılına gelindiğinde bu sanayi dallarında üretim fazlası sorunu ortaya çıkmıştır. Dünya piyasalarında ikinci petrol şoku sonucu meydana gelen durgunluk, Kore ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Fakat 1983 yılından itibaren Kore, 70'li yıllarda ortaya çıkardığı sermaye yoğun sanayi üretimini ihraç etmeye başlamıştır.

Ekonomik liberalleşme (1984): 1984 yılından itibaren Kore'nin stratejisinde, özellikle ABD'nin ve uluslararası kuruluşların da baskısıyla önemli değişiklikler olmuştur.

Devlet Bakanları başta olmak üzere, kamu işletmeleri özelleştirilmeye başlanmıştır. Finans piyasalarının uluslararası piyasalara bağlantısı kurulmuş, sermaye hareketleri kısmen serbest bırakılmıştır. Devlet ihracat teşviklerini önemli ölçüde azaltmış ve sanayi teşviklerinin kapsam ve içeriğini değiştirmiştir. Örneğin, "high-tech" sanayileri için ileri ve gelişmiş teknoloji araştırma merkezlerinin sayısını artırmıştır. Artık bu son aşamada, devlet ve özel sektör ilişkileri eşitler arasında ilişkiye dönüşmüştür. Chaebol'lar artık devlet desteğine ihtiyaçları olmayacak kadar büyümüşler, kendi araştırma ve geliştirme merkezlerini kendileri

kurmuşlardır. 1987 yılından itibaren demokratik alanda da liberalleşme hızlanmış, çok partili sistem ve sendikal haklar yürürlüğe girmiştir.

Devlet, finans ve Chaebol ilişkileri

Kore mucizesinin gerçekleşmesinde, güçlü, iyi donatılmış merkezi bir bürokrasi ile birlikte, ekonomiyi doğrudan müdahale eden devletin yanı sıra dışa dönük

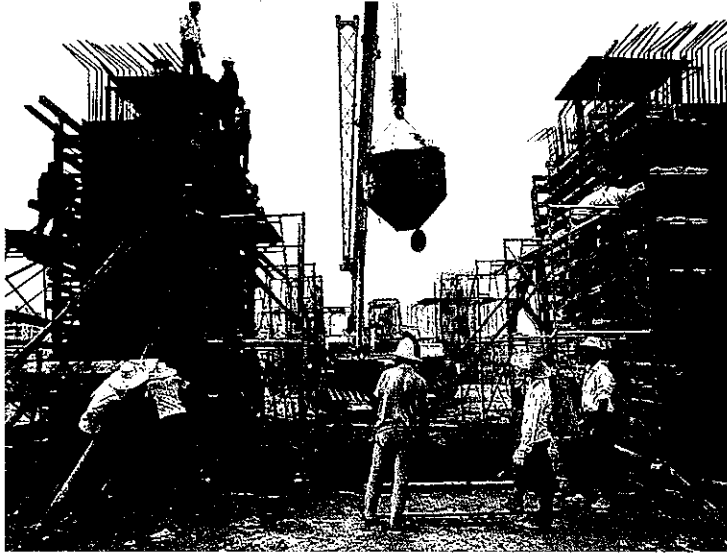
üretim yapan özel firmalar önemli rol oynamışlardır. Devlet hem özel sektörü desteklemiş hem de kaynakların dağılımı ve etkin kullanımı konusunda piyasalara yardımcı olmuştur.

Bugün Kore'nin sanayileşme sürecinde en çok tartışılan konulardan birisi de devlet ile Chaebol'lar arasındaki ilişkiler olmuştur. Öncelikle kre-

delerin dağılımı konusunda ve devlet ile büyük şirketler arasında ilişkiler ön plana çıkmıştır. 1961'de askeri yönetimin iş başına gelmesi ile birlikte ülkedeki tüm ticari bankalar devletleştirilmiştir. Önde gelen banka yöneticilerinin atanması Maliye Bakanlığı'nın iznine tabidir. Öncelikle "Kore Kalkınma Bankası" ile küçük ve orta büyüklükteki işletmeleri destekleyen "Sanayi Bankası" tamamen hükümetin kontrolü altındadır.

Hükümetin kontrolü altındaki ticari bankalar, öncelikle, ihracata yönelik imalat sanayi sektörünü desteklemiştir. 1970 yılından itibaren bu destek ağır ve kimya sanayine yönelmiştir. Bu sektörler aktarılan kaynak 1970-74'de % 20'den, 1980'de % 29'a yükselmiştir. Asıl önemlisi, dış kaynakların önemli bir bölümünün de yine bu sektörler aktarılmış olmasıdır. Burada tartışılması gereken konu, devletin mali piyasaların işlevini üstüne alıp, kaynakları nasıl etkin bir şekilde dağıttığı konusudur.

Bu sorunun cevabının birinci ayağı, ülkenin iyi bir zamanlama ile dışa açılmasıdır. Dış piyasalara yönelmiş fir-

maların oyunu uluslararası piyasalara göre oynaması gerekmektedir. Bunun dışında devlet, çıkardığı yasalar, yönetmelikler ve kurduğu denetim mekanizmaları sayesinde verilen kredilerin, teşviklerin akibetini ve kullanımını adım adım izlemiştir. Güçlü ve amaçlarına ulaşmaya kararlı bir devletin gayesi dışına çıkan uygulamaları, zamanında iyi yetiştirilmiş bürokratları sayesinde önleyebilmiştir. Son noktada eğer firmaların sayısı kontrol edilebilir düzeyde ise, devlet-özel sektör ilişkisi kaynakların dağılımında kolaylık sağlayabilmektedir. Tüm bu aşamaları geçen Kore ekonomisi, ileri aşamada piyasa ekonomisine geçebilmesi için her türlü yapısal değişikliği gerçekleştirmiş ve kurumlarını hazırlamıştır.

Türkiye ise, devlet kaynak dağılımının önemli bir bölümünü kendisi yönlendirdiği halde, kaynakların dağılımı öncelikle iç pazara yönelik firmalara verilmiştir. Bunların dışa açılması konusundaki teşvikler, 1980'li yıllarda mümkün olmuştur. Devlet bankalarının kaynak dağılımında ekonomik amaçlar, yerini politik kriterlere bırakmış, verilen kredilerin nerede ve nasıl kullanıldığı konusu izlenememiştir. Ayrıca, devlet bankaları verimli çalışmayan kamu kuruluşlarını rehabilite etme veya özelleştirme yerine bunların açıklarını finanse etmeye devam etmiştir. Ayrıca, piyasadan çekilmesi gereken yerli firmalara kaynak aktararak, kurtarma yolunu seçmiştir. Öte yandan, mevcut kaynakların üretim dışında ve verimli olmayan alanlarda kullanılması için aldığı önlemler yeterli olmamıştır.

Sonuç

Kore'nin yarım yüzyılı kapsayan sanayileşme sürecinden alınacak önemli dersleri özetlemek gerekirse;

1- Devletin ekonomiyi yönlendirmesinin ekonomik kalkınmaya katkısı pozitif olabilmektedir. Bunun için, hedeflerini, stratejisini ve politikalarını kısa, orta ve uzun vadede açıkça belirlemiş bir devlete ihtiyaç vardır. Devletin üretim faaliyetlerinin dışına çıkarılmasının yanı sıra, politikaları uygulayacak ve izleyecek mükemmel yetiştirilmiş teknokratlara ve bürokratik kadrolara ihtiyaç vardır. Kore, bürokratik örgütlenmenin dışına çıkarak, eko-

nomik ve uluslararası ilişkilerde doğrudan Başbakan'a bağlı, önemli politikalar üreten bağımsız merkezler kurmuştur. Bunlar; Kore Kalkınma, Kore Ticaret ve Sanayi, Kore Uluslararası İlişkiler Enstitüleri'dir. Bunlar doğrudan öneri ve politika üreten merkezlerdir.

2- 20. yüzyıl sona ererken, bölgesel işbirliği gündeme gelmiştir. Bunun anlamı ekonominin dışa açılması ve politik ve sosyal yaşamımızın gelişmiş ülkelerin normlarına uydurulmasıdır. Bunun için de içe dönük ve kısmen dışa açık ekonominin kurumlarının yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Kore bunu başarmış ülkelerden birisidir.

3- Devlet, özel sektör ve vatandaşlar arasındaki ilişkilerde, geniş anlamda bir uzlaşma ve karşılıklı güven ortamı oluşturulmuştur. Bu ülkenin özel sektör temsilcileri, oluşacak olan politikalarda birlikte karar verebilmekte ve politikaların sürekliliği konusunda karşılıklı mütabakat içindedirler. Devlet, özel sektörün gelişmesini sürekli desteklemiş ve onlardan da bunun karşılığını almıştır.

4- Kore'nin ekonomik başarısında hiç şüphesiz dışa dönük sanayileşme stratejisinin hayata geçirilmesi önemli rol oynamıştır. Fakat bundan daha önemlisi, kendisini sürekli yenileyen, modern teknoloji transferini kolaylaştıran etkin bir eğitim ve araştırmaya dayanan sistemleridir.

5- Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne üyeliği aşamasında en önemli faktör, devletin baştan aşağı reorganizasyonu ile Türkiye'nin iyi yetişmiş kadrolarının göreve getirilmesidir. ANAP hükümetleri bunu kısmen de olsa 80'li yıllarda başarı ile uygulamışlardır. İkincisi, eğitim başta olmak üzere, piyasanın dış pazarlarla bütünleşmesini engelleyen nedenlerin ve köhnemiş kurumların tasviyesi veya reforma tabi tutulmasıdır. Bunların üzerine inşa edilecek politika ve uygulamalar belki ilk aşamada önemli tepki ve direniş görecektir. Fakat hükümetin kararlılığı ve tarafsızlığı ortaya çıkınca kamuoyunun desteği ve güveni ile Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi ivme kazanacaktır.

Dr. Bahri Yılmaz

Bilkent Üniversitesi Ekonomi Bölümü Öğretim Üyesi

Asya Kaplanları'na yetişmek için

Model mi arayacağız, anlayış mı değiştireceğiz?

Zülfü Dicleli

Başbakan Erbakan'ın Ağustos ayındaki, Malezya ve Endonezya'yı da kapsayan ilk yurtdışı gezisi, gerek "ekonomik model", gerekse de dış politika ve dış ekonomik ilişkiler konusunda bir dizi tartışmaya yol açtı. "Ekonomik model" tartışması kaçınılmaz olarak politik model tartışmasını da gündeme getirirken, Refah Parti'li Başbakan'ın gezisi Türkiye'nin dünya politikasındaki konumlanmasının bir kere daha gözden geçirilmesine neden oldu.

Bu tartışmalar daha da süreceğe benziyor. Çünkü bu geniş tartışmaların temelinde yatan olgu, yalnızca RP-DYP koalisyon hükümetinin denemeye çalıştığı kimi yeni açılımların çok çeşitli kesimlerin tercihleriyle şu ya da bu ölçüde çelişiyor olması değildir. Türkiye'nin gerçekten de ekonominin yönetilmesinden, politik rejiminin düzenlenmesine ve dış ilişkilerinin yeni bir bağlam içine oturtulmasına kadar, bütün yaşamsal alanlarda dünya gelişmeleriyle tutarlı bir yeniden yapılanmaya gitmesinin kaçınılmaz hale geldiği bir aşamada bulunmasıdır. O nedenle, bütün bu sorunların, sadece yeni hükümetin yeni açıklama ve adımlarıyla sınırlı kalma-
yacak bir şekilde geniş olarak tartışılması gerekiyor.

Burada ilk önemli soru, Türkiye'nin bu yeniden yapılanmada gerçekten de bir "model"e ihtiyacı olup olmadığı sorusudur. Bu soruyu yanıtlayabilmek için, önce "Uzakdoğu kaplanlarının izlediği kalkınma modeli" konusunu ele almakta yarar vardır.

Asya-Pasifik: geleceğin en büyük ekonomisi

Ekonomiyle biraz olsun ilgilenen herkesin bildiği gibi, önce Japonya, ardından Hong Kong, Güney Kore, Tay-

van ve Singapur, daha sonra Malezya ve son zamanlarda da Kıyı Çini ve Endonezya muazzam denebilecek bir ekonomik kalkınma içine girdiler. Her biri, kişi başına GSMH merdiveninde görece kısa zaman süreleri içinde birkaç basamak yukarı çıktı. Birçok gözlemci, Uzak Asya'daki bu beklenmedik patlamanın bu ülke ve kent-ülkelerden civardaki ülke ve bölgelere de sirayet edeceğini ve çok da uzun olmayan bir süre içinde güneyde Vietnam, Kamboçya, Laos, Tayland ve hatta Myanmar'da (eski Birmanya); kuzeyde Doğu Sibirya'da ve Çin'in kimi iç bölgelerinde de görece hızlı bir büyümeye tanık olunacağını belirtiyor. Birçok uzman, Avustralya ve Yeni Zelanda ile birlikte ele alındığında Asya-Pasifik olarak da adlandırılan bu bölgenin, yeni yüzyılın ilk onyıllarında dünyanın en büyük ekonomik bölgesi, belki Çin'in de dünyanın en büyük ekonomisi haline geleceği konusunda görüş birliği içinde görünüyor.

Daha birkaç on yıl önce hemen hemen hiç kimsenin aklından bile geçirmediği, o nedenle de daha sonra "mucize" olarak adlandırılan bu gelişme, hem İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki Batı merkezli kalkınma konseptlerini (ve sosyalist kalkınma tezlerini) altüst etti, hem de ekonomik zenginleşmeyle demokrasi arasındaki ilişkinin yeniden tartışmaya açılmasını getirdi.

Bu bağlamda, "Uzak Asya mucizesinin" önde gelen isimlerinden, otuz yılı aşkın bir süre Singapur'u yönetmiş olan Lee Kuan Yew, uzun süredir kendi kent-devletindeki demokrasi eksikliğini vurgulayanlara yanıt olarak, ekonomik başarıyla "Asyalı değerler" arasındaki ilişkiyi öne sürmekteydi. Bölgedeki hızla büyüyen ülkeler arasında, başbakanımızın ziyaretine de hedef

Bir çok uzman, Asya-Pasifik olarak adlandırılan bu bölgenin yeni yüzyılın ilk onyıllarında dünyanın en büyük ekonomik bölgesi olacağı görüşünde birleşiyor.

olan, Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu Malezya ve Endonezya gibi iki ülkenin de bulunması ise, Türkiye'deki islamcı siyasi çevreler arasında, hızlı kalkınmayla "İslami değerler" arasında kopmaz bağlar olduğu iddiasını doğrulayan yeni somut kanıtlar bulunduğu gibi bir kanı doğmasına neden oldu. Benzer tarz bir fikir yürütme, ülkemizdeki sosyalist çevrelerde de yaygındır. Sözkonusu ülkelerdeki ekonomik büyümenin, ancak demokrasinin olmaması ve sosyal hakların kabaca çiğnenmesi sayesinde mümkün olduğu, bu çevrelerde geniş şekilde paylaşılan bir görüştür. Oysa, Uzak Asya deneyimini kitabında da ⁽¹⁾ geniş şekilde irdelenmiş ve buradan bir dizi değerli sonuç çıkarmış olan Cem Kozlu'nun da konuyla ilgili polemikte somut

örnek vererek altını çizdiği gibi, ⁽²⁾ otoriter rejimle ekonomik başarı arasında genel geçer bir ilişki bulabilmek pek mümkün değildir.

Kültürle ekonomi arasında kuşkusuz çok somut bağlar ve canlı bir etkileşim vardır. Ekonomiler somut kültürel, tarihsel ve politik ortamlar içine yerleşiktir. Hristiyanlığın, Konfüçyüsçülüğün ve islamın ekonomi üzerindeki - olumlu ve olumsuz - etkileri de farklı farklıdır. Uygun bağlamlara oturduğunda, bir kent, bölge ya da ülkenin kültürü ekonomik gelişmeyi belli bir süre çok olumlu etkileyebilir. Bunun tersi de doğrudur. Birçok Doğu toplumuna özgü olan - ama bu özgüllük de tarihseldir, geçicidir - ve şimdi önemli bir bulgu gibi öne çıkarılmaya çalışılan, sosyal ve etnik ya da dinsel dayanışma, tasarruf isteği, aza kanaat etme, itaatkarlık vb. gibi toplu davranış özellikleri belli bir gelişme aşamasında katalizör rolü oynarken, bir diğerinde çok güçlü engeller haline gelebilir.

Başarının anahtarı neydi?

O nedenle, "Asya modelleri"nin başarısının anahtarını, ne kültürel değerlerde - kaldı ki, sözkonusu bölge Konfüçyüsçülük, Budizm, İslam, Katolizm ve Hinduizm gibi çok değişik ve birçok bakımdan çelişik kültürel temellere sahiptir - ne de demokrasinin derecesinde aramak doğru olacaktır. Anahtar, herhalde, son dönemde beklenmedik parlak bir ekonomik gelişme gösteren Asya-Pasifik bölgesi ülkelerinin tümünde ortak olan nedir, sorusunun yanıtında olmalıdır.

Bu soruyu yanıtlamak için, gerek yukarıda atıfta bulunulan geniş incelemesinde Cem Kozlu, gerekse Peter Drucker, aynı kaynağa, Dünya Bankası'nın 1993 tarihli, The East Asian Miracle (Doğu Asya Mucizesi) başlıklı raporuna başvuruyorlar. Peter Drucker'dan okuyalım:

"Dünya Bankası, Doğu Asya'nın sekiz süper yıldızını; Japonya, Güney Kore, Hong Kong, Tayvan, Singapur, Malezya, Tayland ve Endonezya'yı incelemiştir. Bu sekiz ülke değişik zamanlarda başlamışlardır, ama bir kez yola çıktıktan sonra, hepsi de gerek iç ekonomile-

rinde gerekse uluslararası ekonomilerinde benzer bir büyüme göstermiştir... Bu ülkelerin bazıları - Japonya, Hong Kong, Singapur ve Tayvan - dünyanın en zengin ülkeleri arasındadır. Ne var ki, kültür, tarih, politik sistem ve vergi politikaları açısından sekizi arasında muazzam farklar vardır. Hong Kong'da laissez-faire geçerliyken, Singapur'da müdahalecilik, Endonezya'da devletçilik vardır.

Sekizinde de ortak olan, iki ekonomi politikasıdır. Birincisi, hiç-biri yurtiçi ekonomide kısa vadeli dalgalanmaları yönetmeye, 'ekonomik hava'yı kontrol etmeye çalışmıyor. Aslında, bu ülkelerin her birinde, ekonomik mucize ancak kısa vadeli iç dalgalanmaları yönetme çabaları terk edildikten sonra başlamıştır. Sekiz ülkenin her biri de, bunun yerine asıl doğru bir ekonomik iklim yaratmak üzerinde yoğunlaşmıştır. Enflasyonu düşük tutuyorlar. Eğitime büyük yatırımlar yapıyorlar. Tasarruf ve yatırımı ödüllendirerek ve tüketimi cezalandırarak tasarruf oranının yükselmesini destekliyorlar.

Doğu Asya'daki sekiz mucizede de ortak olan ikinci ekonomi politikası, dünya ekonomisinde performans göstermeyi iç ekonominin önüne koymalarıdır. Aldıkları kararlarda ilk soru, her zaman, 'sana-yimizin dünya ekonomisindeki rekabet gücünü ve performansını nasıl etkileyecek', sorusu olmaktadır. İlk aradıkları, çoğu Batılı ülkede, özellikle de ABD ve İngiltere'de olduğu gibi, 'iç ekonomimizi ve iç istihdamı nasıl etkileyecek' sorusunun yanıtı olmamaktadır. Her sekiz ülke de, bütün bunlardan sonra, dünya ekonomisindeki başarılarını pekiştirmekte, yüreklendirmekte ve desteklemektedir... Doğu Asya mucizesinin sekiz ülkesi de işleri kendi tarzlarında ve farklı yollardan yürütmektedir. Ama hepsi aynı iki politikayı izlemektedir: Birincisi, içeride parasal istikrarın temellerini pekiştirerek, eğitilmiş bir işgücü yetiştirerek ve tasarruf oranlarını yükselterek doğru ekonomik iklimi yaratmak. İkincisi ise, dünya ekonomisinde performans göstermeyi ekonomi ve firma politikasının birinci önceliği haline getirmektedir."⁽³⁾

Kültürün değil de izlenen politikaların asıl belirleyici olduğunun bir başka kanıtı da Yeni Zelanda ile Avustralya'nın deneyimleridir. Dünya Bankası'nın araştırmasına dahil etmediği ve sözkonusu sekiz ülkeden farklı olarak Anglo-Sakson kültüründen sayılan Yeni Zelanda da, 1984'den sonra ekonomik reformda aynı yolu izlemiş ve bu ülkede de, gene Anglo-Sakson bir geçmişten gelen ama sözkonusu iki politikada yeterince cesur davranamayan Avustralya'ya oranla birçok örnek başarı elde edilmiştir."⁽⁴⁾

İngiliz The Independent'den Hamish MacRae de, "Doğu Asyanın nasıl olup da Batı karşısında genel olarak etkin bir rakip haline gelebildiği" sorusunu,

"2020 Yılında Dünya" adlı kitabında şöyle yanıtlıyor:

"Böylesi bir politik ve kültürel çeşitliliğin ekonomik başarısını açıklayabilmek için, bütün bölgede ortak olan, ama dünyanın başka yerlerinde pek rastlanmayan özelliklere bakmak gerekir. Bu tür en az beş özellik vardır:

- 1) Bir üründen diğerine geçme yeteneğini sağlayan büyük bir endüstriyel esneklik
- 2) Hızlı ürün geliştirme (ya da taklit)
- 3) Yüksek tasarruf
- 4) Eğitim başarılarının saygınlığı
- 5) Çalışma ahlakı"⁽⁵⁾

Çeşitliliği kucaklayabilme yeteneği

"Competing for the Future" adlı kitaplarıyla dünya yönetim düşüncesine esaslı bir katkı yaptıkları iş dünyasında genel kabul gören Gary Hamel ile C.K. Prahalad ise, konuyla ilgili çok değişik bir noktaya dikkat çekiyorlar. Doğru bir gelecek vizyonu ya da stratejisinin ortaya konmasının hiçbir zaman yeterli olmadığını, önemli olanın stratejinin sürekli bir gerilim olarak gündeme getirilmesi olduğunu vurguluyorlar. Çünkü diyorlar, "Gerilim, kaynakları daha özenli kullanmayı koşullandırır... Taktik yaratıcılık her zaman kaynak darlığının bir ürünüdür." Bu gerilimi de, yazarlara göre ancak geniş olarak paylaşılan bir yön duygusu, bir keşif duygusu, bir kader duygusu sağlayabilir."⁽⁶⁾

Bu açıdan bakıldığında, sömürgecilik döneminin ve İkinci Dünya Savaşının ve sonrasının büyük altüstlükleri içinde oradan oraya savrulmuş Uzak Asya ülke liderlerinin, genellikle önlerine, insanların kendilerine en azından gelişmiş ülkelerin insanları kadar iyi bir yaşam yaratabilmesinin koşullarını hazırlamak gibi, sebatla izlenen bir gerilim stratejisi koymuş olduğunu görüyoruz.

Zaten gerilimli bir şekilde izlenen böylesi bir stratejik hedef olmasıydı, sözkonusu ülkeler başka yerlerde kolay kolay başarılamayan bir şeyi, çok değişik ırksal, etnik ve dinsel kökenlere sahip insanları bir arada kucaklayan, yapıcı bir yaklaşımı da geliştiremezlerdi. Samuel Huntington'un bütün dünyada geniş yankılar uyandıran ve kendi varlık ve etkinliklerini ancak "biz ve ötekiler" ayırımına dayanarak temellendirebilen çok çeşitli çevrelerce kolaylıkla benimsenen "Uygarlıklar çatışması" tezini yanıtlarken, Japon yönetim danışmanı

Prometheus turkey
Dreammaker - Consultant Group

Değişim yönetimi,
kan değişimidir.

Risklidir!

Dinamiklik hedeflerken,

durgunluğa neden olabilir.

Değişim için ben değiştim/değişeceğim

demek yetmez.

Collection Date	Unit Number	EXPIRES
CPDA-1 WHOLE BLOOD		
Approx 450 mL plus 63 mL CPDA-1 Store at 1 to 6 C.	00160	ADENINE SOLUTION, USP 63 mL, Anticoagulant Citrate Phosphate Dextrose Adenine Solution, USP for collection of 450 mL blood. Each 63 mL of antisequestant contains 2 g Dextrose (monohydrate) USP, 1.65 g Sodium Citrate (hydrate) USP, 165 mg Citric Acid (anhydrous) USP, 140 mg Monobasic Sodium Phosphate (monohydrate) USP and 17.3 mg Adenine USP. pH may have been adjusted with sodium hydroxide.
See circular of information for indications, contraindications, cautions and methods of infusion.	Affix Collection/Processing I.D. Label Here	
VOLUNTEER DONOR This product may transmit infectious agents. Caution - Federal law prohibits dispensing without a prescription.		
PROPERLY IDENTIFY INTENDED RECIPIENT		
Baxter Healthcare Corporation Fenwal Division Deerfield, IL 60015 USA 7-17-3-105 PL 146 ³ Plastic	5JF483	CODE 4R6102 LOT M93L07066

Başarılı bir
operasyon için lütfen
uzmanına danışın.

Istanbul Office Tel: 0-216-411 73 62-411 79 36

Fax: 0-216-302 28 60

Ankara Office Tel: 0-312-468 95 46

Fax: 0-312-468 95 47

Kenichi Ohmae, bununla da bağı olarak, şöyle diyor:

"İnsanlar, genellikle 'uygarlıklar' çarpıştığında değil, politik ve/ya da askeri liderleri küçük farklılıkları abartarak gizli kalmış nefretleri tahrik ettiğinde savaşmaktadır. Oysa liderler aydınlık fikirli kişiler olduğunda, halklarını birlikte çalışmanın gücüne inandırabilmektedir. Bugün Singapur'da Lee Kwan Yew ve Malezya'da Dr. Mahathir çok sayıda ırk ve kültürü birleştirebilmektedir. (Aynı şey Josip Broz Tito'nun Yugoslavya'sında ve İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki Mahatma Gandhi'nin ve Jawaharlal Nehru'nun Hindistan'ında da geçerliydi) Çatışmaları teşvik eden şey uygarlıklar değildir. Çatışmalar, eski kafalı liderler halklarını silaha sarılmaya yönlendirerek sorunları eski moda yollarla çözmeye çalıştığında ortaya çıkmaktadır."⁽⁷⁾

Gene Kenichi Ohmae, bütün bölgenin izlediği tek ve aynı bir modelden söz etmenin mümkün olmadığını belirtiyor ve şöyle diyor:

"Bütün bölgenin en baştaki öncü Japon kazını şu ya da bu mesafeden izleyerek aynı rotada uçan kazlardan oluşan bir kaz sürüsünü andırdığı fikri çoktan eskimiştir. Şimdi her biri özgün ve farklı bir rota izleyen birçok öncü kaz vardır. Ve bu kazların her biri yıllar içinde rotasını birçok kez değiştirmiştir. Örneğin Singapur emeğe dayalı katma değere önce hizmete, sonra da enformasyona dayalı katma değere geçmiştir."⁽⁸⁾

Bütün bunların ışığında karşımıza çıkan, görüldüğü gibi bir modelden çok, bir anlayış ve yaklaşım tarzı olmaktadır. Ayırt edici nitelik, başlıca üç temel soruya verilen yanıtlarda ortaya çıkmaktadır.

1) Ekonomik gelişmenin hareket ettirici motor gücü kimdir? Devlet mi, yoksa bireyler ve onların firmalar, firma koalisyonları ve ekonomik bölgeler şeklindeki birleşmiş enerjisi midir?

2) Çözümlere temel olacak kararlarda öncelik, yerel mantığa mı, yoksa global mantığa mı verilmelidir?

3) Irk, milliyet, din, kültür temelindeki farkları derinleştiren mi, yoksa kaynaştıran, bir yaklaşım mı benimsenmelidir?

Kesinlikle söyleyebiliriz ki, yalnız Uzak Asya'da değil, Batı'da da ekonomik başarı giderek daha çok bu sorulara ikinci almasıklar doğrultusunda yanıt veren aktörleri izler hale gelmektedir. Özetle, anahtar, doğru politika ve kurumları, gerekli altyapıları doğru zamanda uygulamaya sokabilmektir. Ve neyin doğru olduğunun hiçbir reçetesi, değişmez formülü, tarihten, kültürden, ideoloji ya da deneyimden gelen önceden belli yanıtları yoktur.

"Asya Kaplanları" da sorunsuz değil

Örnek alınacak, şu ya da bu şekilde tasvir edilen bir "Asya Modeli" aramak yerine, sorunu bir anlayış ve yaklaşım tarzı, bir zihniyet meselesi olarak almak şu açıdan da çok önemli görünüyor. Asya-Pasifik bölgesindeki son dönemde büyük ilerlemeler kaydeden ülkelerin çoğu giderek bir tıkanma içine girmektedir. Eğer onların deneyimlerinden öğrenmeyi, anlayış ve yaklaşımlarını anlamaya çalışmak yerine, "somut model" arayışına indirgersek, yarın kolaylıkla kendimizi, onların bile terketmeye başlayacağı bir dizi uygulamayı umarsızca taklit ediyor bir durumda bulabiliriz.

Peter Drucker, yukarıda atıfta bulunan kitabında bölgeyle ilgili şu sorunları sıralıyor:

"Dünün Asya 'mucizeleri" (1960'larda ve 70'lerde Japonya, daha sonra da "Dört Kaplanlar") ilk büyümelerini bu sektörlerdeki (emek yoğun dallardaki) ihracat üzerine kurmuşlardı. Bugünkü büyüyen ekonomiler de - Kıyı Çini, Tayland, Endonezya - kendi büyümelerini büyük ölçüde bu sektörlerle dayandırmaya çalışmaktadır.

Ama Asya'nın kendisindeki gelişmeler de, Batı'da olan bitenler kadar, hatta daha da önemlidir. Çin, önümüzdeki birkaç yıl içinde, yıkıcı bir enflasyon tehlikesinden politik istikrarsızlığın burgacına kapılmaya kadar uzanan büyük sorunlarla karşı karşıya kalacaktır. Gene de, ülkenin 300-400 milyon yetenekli ve hırslı insanın yaşadığı kıyı kesimleri, 2000 yılında dünyanın en büyük ekonomik güçleri arasında yer alacaktır...

Japonya ve "Dört Kaplanlar" gibi, Kıyı Çini de ekonomik gelişmesinde 'ihracata dayalı' olacaktır... Ama bu ihracatı kim satın alacaktır? Pratikte tüm bu ihracat ürünleri, gelişmiş dünyada zaten önemli bir kapasite fazlasının bulunduğu sektörlerde olacaktır. Pasifik kıyısındaki gelişmiş Asya ülkeleri, en başta da Singapur, hızla geleneksel emek yoğun sektörlerden uzaklaşmaktadır. 2000 yılında, Japonya bile gelişmiş Batı ülkelerine otomobil ihracatına son verip, bu ülkelerde üretim yapar hale gelmiş olacaktır. Ama gelişmekte olan ülkelerin, özellikle de hızla gelişenlerin böyle bir şansı yoktur. Tayland ve Endonezya da farklı bir durumda değildir."⁽⁹⁾

Hamish MacRae de bölgenin şu yapısal zayıflıklarına dikkat çekiyor:

- 1) Doğu Asya ihracatının ürün yelpazesinin darlığı
- 2) Kuzey Amerika pazarına aşırı bağımlılık
- 3) Altyapı zayıflıkları
- 4) Petrol gibi ithal hammaddelere bağımlılık
- 5) Eğitim sisteminin özgün araştırmalar yaratmadaki yavaşlığı
- 6) Hizmet ihracatı geliştirmedeki yavaşlık"⁽¹⁰⁾

Başbakan'ın Uzakdoğu gezisiyle, geçmişte Özal'ın da yaptığı gibi, çok odaklı yeni dünya ekonomisinin koşullarıyla uyum sağlamaya çalıştığı düşünülebilir.

Bir başka yerde ise şunu vurguluyor:

"Büyümeyi belli bir noktanın ötesinde de sürdürebilmeleri için, bu ülkelerin, ihraç edilebilir hizmetler üretiminde ihraç edilebilir malların üretiminde oldukları kadar iyi olmaları gereklidir. Batının bilimsel bilgi havuzundan beslenmeye son verip bu havuza katkı yapmayı öğrenmelidirler. Sıkı çalışma ve iyi uygulama gibi yerleşik erdemlerinin yanı sıra bireysel yaratıcı yetenekler geliştirmeleri gerekir."⁽¹¹⁾

Kenichi Ohmae'nin de önemli saptamaları var:

"Savaş sonrasındaki "Japon mucizesi"nin - ve daha sonra Dört Kaplanlar'ın - patlamalı gelişmesinin, üzerinde sayısız araştırma yapılmış olan bir başarı modeli sunmuş olduğu Asya'da bile, başka ülkeler aynı hattı izlemeye artan ölçüde güçlük çekmektedir... Bunun bir nedeni, şimdi ekonomik rekabetin çok daha dolaysız ve global bir hale gelmiş olmasıdır. Bir başka neden, sınırlı iç yatırım fonları uğruna rekabetin

çok daha yoğunlaşmış ve düşük maliyetli işgücünün sağladığı yararların akışkan hale gelmiş olmasıdır. Örneğin, Japonya'nın, büyümesinin bütün aşamalarında, rekabet etmek zorunda olduğu "kalkınma kuyruğu"ndaki ülkelerin sayısı sınırlıydı. Oysa bugün yeni boy atmakta olan ekonomilerin - özellikle kişi başına 1000 ile 3000 dolar arasındaki kritik "kalkış" aralığında bulunanların - sayısı çok daha fazladır. Ayrıca Japonya düşük maliyetli işgücünün yararlarını onlarca yıl kullanabilmişti. Buna karşılık son dönemde Güney Kore ve Singapur benzer avantajlardan ancak kısa bir süre yararlanabildiler. Şu anda ise artık kalkınma haritasında gerçekten bir yer edinmiş olan Çin'in kıyı bölgelerinde, işgücünün fiyatı iç bölgelere ve Vietnam ya da Myanmar gibi ülkelere oranla çok daha hızlı artmaktadır.

Öte yandan, gelişmiş ekonomilerle gelişmekte olan ekonomiler arasındaki kişi başına GSMH'daki uçurum daha da büyümüştür. Başka bir deyişle, aynı zamanda hem engeller daha yükselmiş, hem de yol daha sarplasmıştır. Üstelik aynı zamanda geleneksel ithalat ülkelerinde düşük maliyetli ithal ürünlere karşı politik tepkiler artmaktadır."⁽¹²⁾

Uzak Asya'da demokrasinin geriliğini bir erdem sayan açıklama ve yorumların, yeni Başbakan'ın ilk resmi gezisiyle birlikte basını kapladığı günlerde, bölgede demokratikleşme taleplerinin çeşitli biçimlerde yükselmeye başlamış olması da, ilginç bir rastlantı olsa gerektir. Gerçekten de, aynı günlerde, Endonezya'da uzun süreli Suharto rejimine karşı eski başkan Sukarno'nun kızı ve Demokratik Parti lideri Sukarnoputri'nin başını çektiği geniş demokratik muhalefet, bütün dünyaya sesini duyuruyordu. Böylece Güney Kore'de eski diktatörün yargılanmasını yeterli bulmayan öğrenci eylemleri yaygınlaşıyor, 1997'de Çin yönetimine geçecek olan Hong Kong halkı olası merkezîyetçi otoriter uygulamalara karşı direnmeye hazırlanıyordu.

Öte yandan, Batılı ülkeler, gerek kendi demokratik kamuoylarının etkisiyle, gerekse de Uzak Asya'nın düşük işgücü maliyetli rekabetinin kendi sanayi ve hizmet sektörlerinin "içini boşaltacağı" endişesiyle bu ülkelerdeki antidemokratik ve antisosyal uygula-

malara karşı giderek daha çok seslerini çıkarıyorlar. Bu bağlamda, örneğin Çin'de ikinci bir Tienanmen kıyımının yaşanması birçok gözlemci tarafından imkansız görülüyor.

Ancak ileriye yönelmek mümkün

Bütün dünya pratiği tarafından da kanıtlandığı gibi, ekonomik özgürlük ve zenginlik arttıkça, demokratik talepler de yaygınlaşmakta ve yükselmektedir. Demokratlar şimdi Uzak Asya'da da kendilerine bir yer bulabiliyorlar. Ama her yerde olduğu gibi, burada da bu taleplerin gerçekliğe dönüşmesi ve derinliği her zaman politik güçlerin somut tarihsel yeralımına, niyetlerine, deneyim ve becerilerine bağlı olacaktır. Tarihsel gelişme demokratik rejimle ekonomik gelişme arasında da genel geçer bir ilişkinin varlığına işaret etmiyor. Ne var ki, tarihsel deneyim aynı zamanda, kişi başına GSMH 3000 bin, hele 5000 dolar eşliğini bir kez aştıktan sonra, otoriter rejimlere kalıcı bir şekilde geri dönüşünün de pek kolay olmadığını gösteriyor.

Kuşkusuz, 5000 dolar eşığının üzerindeki ekonomilerde ekonomik gelişme ile demokrasi arasında çelişkili bir durum da oluşabilmektedir. Bugün birçok Batılı ülkede ve aynı zamanda Türkiye'de böyle bir sorun yaşanmaktadır. Ulusal ekonomi paradigmasına bağlı bir şekilde uzun yıllar boyunca uygulanmış olan korumacılık, teşvik, regülasyon ve sosyal devlet politikaları sonucunda şimdilerde şöyle bir durum oluşmuştur: geniş seçmen yığınları bu sübvansiyonlara, politikacılar ise seçmenlere bir şeyler verme ilkesi temelinde düzenlenmiş geleneksel siyaset ve iktidar paradigmasına uyuşturucu bağımlılığı gibi durumdadır. Her ikisi el birliğiyle ve "tamamen demokratik bir şekilde" bu dipsiz kuyuyu doldurmaya çalışmaktadır. Karşı tarafta ise bireylerin, firmaların, kent ve bölgelerin yaratıcı ekonomik enerjileri bu politikaların altında inleyip durmaktadır.

Bunlara paralel olarak son dönemde hemen hemen bütün bölge ülkelerinde yolsuzluklara karşı geniş tepkiler ortaya çıkıyor. Geçenlerde Business Week şu saptamayı yapıyordu: "Teknokratlar ve yabancı yatırımcılar bu ülkelerin eğitim, endüstri ilişkileri ve yatırım düzenlemeleri gibi konularda, bir sonraki gelişme düzeyine geçmek için zorunlu adımları

atmamasını endişeyle karşılıyorlar. Eğitim ve altyapı projeleri için gerekli kaynaklar iktidar çevrelerinin ve yakınlarının ceplerine akıtılıyor."⁽¹³⁾

Öte yandan Batılı ülkeler, aşılması hiç de kolay gibi görünmeyen bu çelişki karşısında, demokrasiden "ekonomik aklı izleyecek" otoriter rejimlere geçilmesi gibi anakronik öneriler getirenler de olmakla birlikte, sağduyu sahibi çevreler her yerde, demokrasi- nin, karar ve uygulamalarda katılımcı, sonuçların sorumluluğunda ise paylaşımcı olacak bir yerel demokrasi ve bir global demokrasi yönünde geliştirilmesi fikrini gündeme getiriyorlar. Şimdi bunun yol ve biçimleri tartışılıyor.

Global mantığı başa almak

Dünya gerçekten de sorunlara çözüm yolu bulunabilmesi için global mantığı başa almaktan başka bir yol olmayan yeni bir aşamaya ayak basmış bulunuyor. Türkiye - ve her ülke - artık çözümlere ancak global ekonomiye kapıları sonuna kadar açarak, global ekonomik aktörlerle çeşitli işbirlikleri oluşturarak ve kendi aktörlerini globalleştirerek ulaşabilir.

Global aktör, global sahnede etkinlik yürüten yerel aktör demek değildir. Böyleleri en azından eski Roma'dan beri varlar. Global aktör, globalleşmeyi yeni bir gerçeklik olarak benimseyen, özümseyen, kendi etkinliğini global bağlam içine yerleştirebilen, global bir mantıkla düşünüp davranabilen aktör demektir. Global mantık da yalnızca global ekonominin mantığı demek değil, aynı zamanda globalleşen bir kamu yararının mantığı demektir. Global aktör, evrensel bir hukuk düzeninden başka birleştirici, birarada tutucu bir kuvvet olamayacağını gören, hukukun evrenselleşmesinin peşine düşen aktör demektir. Global aktör, global işbirlikleri, ortaklıklar, global şebekeler içinde aktifleşmeyi göze almak bir yana, bu etkinlikler içinde yaratıcı ve dönüştürücü yeni bir ruhu ortaya çıkarabilen aktör demektir.

RP-DYP hükümetinin Başbakan'ı Uzakdoğu gezisiyle, geçmişte Turgut Özal'ın da yaptığı gibi, aslında çok odaklı yeni dünya ekonomisinin koşullarıyla uyum sağlamaya çalıştı. Böylece, bir yandan AB ile Gümrük Birliğini ve ABD ile ikili ilişkileri korurken, bir yandan

Euromoney tarafından
iki yıl üst üste
“Türkiye’nin en iyi bankası”
seçilen Türk bankası
hangisi?

A A G İ N R T

Türkiye’nin en iyi bankası hakkındaki görüşlerinizi bildirmek için 0 800 211 04 00 no’lu
ücretsiz telefon hattını arayabilirsiniz. Teşekkürler.

da, artık Orta Asya Cumhuriyetlerini de kapsayan, içinde İran ve Pakistan'la birlikte yer aldığımız ECO'yu canlandırmayı hedefleyeceğini ve hızla büyüyen Asya-Pasifik bölgesine uzanacağını, giderek global mantığa yöneleceğini ve "İslam kardeşliği"nin bir retorikten öte anlamı olmayacağını öngörenler de var. Fincancı katırlarını ürkütmeden yürütülebilirse, çok yönlü bir dış ilişkiler politikasına kuşkusuz kimsenin diyecek bir şeyi olamaz. Ayrıca böyle bir politikanın içine İsrail'in yanı sıra Rusya'nın da mantıklı bir şekilde yerleştirilmesinin sayısız yararı olur.

Ne var ki, günümüzde hükümetlerin ekonomik politikalarının etki gücü oldukça sınırlıdır. Önemli olan firmaların ve firma koalisyonlarının global erişim gücüdür. Hükümetlerin yapabileceği en iyi şey bu gücün önünü açmak, serpilip gelişmesini desteklemektir. Böyle bakıldığında, "Anadolu kaplanlarının" önünde açılması gereken kapılar şu ya da bu coğrafi veya kültürel bölgeden çok, dijital ekonominin "sanal bölgesi-ne" erişimi kolaylaştıracak kapılar olmalıdır.

Gelecekte her global firmanın hat üzerinde kendi özel "sanal ekonomik bölgesi" olacaktır. Ayakta kalabilecek ve başarılı olacak firmalar, dünyanın hangi noktasında bulunursa bulunsun, en iyi araştırma, tasarım, tedarik, üretim, pazarlama, satış ve servis beceri ve yetkinliklerine en iyi fiyatla ve tam zamanında nasıl ulaşabileceğini bilen, bunlarla şebekelenmiş, bunların enformasyonuna sahip firmalar olacaktır. Bu, coğrafi ve politik sınır ve bölgelerden, hatta AB, NAFTA, ASEAN gibi süper bölgelerden büyük ölçüde bağımsız olan ve en başta enformasyon akışları içinde en iyi konumlanmış olmaya bağlı bir erişim sözkonusudur. Yeni enformasyon çağında en temel ayırt edici özellik global enformasyon akışlarıyla bağlanma derecesidir.

Enformasyon çağı için bir politika konsepti

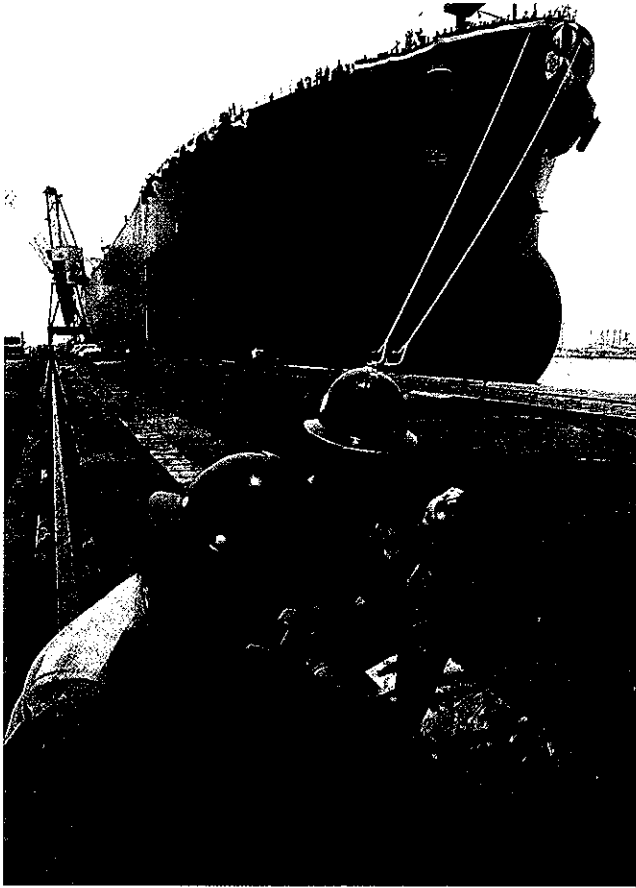
O nedenle, günümüzde her hükümet yeni yaşamsal görevlerle karşı karşıyadır. Bu en başta, ülkesinin girişimci birey ve firmalarının global enformasyon akışlarıyla bağlanmasının teknolojik ve sosyal önkoşullarını ve politik ortamını hazırlamaktır. Global; tanımı gereği coğrafya, dil, din, ırk, milliyet ve sosyal statüden bağımsız, bunları aşan ve kapsayan bir kavramdır.

Buradan, global gelişme mantığıyla ve bütün halkın çıkarlarıyla uyumlu tutarlı bir iç ve dış politika konsepti çıkar: şimdiki ve gelecek kuşakların yaşam kalitesini iyileştirmeyi başa almış bir hükümet, bunu ancak, bütün iç ve özellikle dış politikasını en başta kendi ülkesinin aktörlerini global enformasyon akışlarıyla bağlamanın başlıca ihtiyaçlarına göre düzenleyebilirse başarabilir.

Çünkü günümüzde bilgi odaklı ve güdümlü yeni üretim tarzı serpilip gelişebilmek için; hem çalışanlar hem de müşteriler açısından, bilgisayarlaşmış, şebekelenmiş, karşılıklı etkileşimli televizyon gibi araçlarla çalışabilen; gerçek zamana yakın düşünüp davranabilen; veri ve enformasyon depolarına uzanabilen ve çok mecralı (multi-media) iletişimi ve daha şimdiden öngöremediğimiz telekomünikasyon araçlarını benimseyebilecek insanlara ihtiyaç duyuyor. Şimdi, sermaye, değerlenebilmek için zihinsel gücü yüksek çalışanlara (ve müşterilere); işçiler de iş bulabilmek için yüksek zihinsel güce ihtiyaç duyuyor. Yaşadıkları coğrafi bölgeden ve gelir düzeylerinden bağımsız olarak, insanların zihinsel güçlerinin arttırılması, bilgi toplama, yorumlama, işleme ve yaratma yeteneklerinin (birey olarak ve ekip halinde) geliştirilmesi yeni bir ortak çıkar haline geliyor. Bunun için eğitim sisteminin son derece radikal bir şekilde yeniden yapılanması ve bunun yanı sıra ülkelerin boydan boya veri ve enformasyon otoyollarıyla donatılması, her tarafın şebekelenmesi gerekiyor. Herkesin telekomünikasyona katılmasını, verilere ulaşmasını, enformasyon otoyollarına çıkabilmesini ve bütün bu hizmetlerin fiyatının herkes tarafından ödenebilir düzeyde olmasını sağlamak gibi yeni bir toplumsal hedef beliriyor. Yeni bir sosyal anlayışa ve sosyal politikalara ulaşabilmek için, yeni işçinin, yeni müşterinin ve yeni kapitalistin sınırsız ve engelsiz iletişimdeki, açık sistemlerdeki çıkar birliğini temel almak gerekiyor.

Öte yandan, herkese telekomünikasyona katılma hakkının sağlanması, yurttaşların kamu yaşamına katılabilmesi ve demokratik süreçte yer alabilmesi açısından da yaşamsal bir önem kazanmaya başlıyor. Yeterli veri sahibi olmayanların politik bir rol oynaması olanaksızlaşıyor. İnternet tartışmaları ve elektronik yollar-dan meclislerin çalışmalarına katılma ve belgelerine

Gelecekte her global firmanın hat üzerinde kendi özel "sanal ekonomik bölgesi" olacaktır. En temel özellik, global bilgi akışlarıyla bağlanma derecesidir.

ulaşabilme ve daha birçok gelişme, yarı doğrudan ve yerel demokrasiye geçişin olanaklarını hazırlıyor. Artık telekomünikasyona (daha doğrusu telli ve telsiz iletişime) katılabilme, verilere ulaşabilme devletin güvencesi altında olması gereken görüş oluşturma özgürlüğünün ve bireysel zihinsel güvenliğin önkoşulu haline geliyor, temel bir politik hak niteliği kazanıyor.

Çocuklarınıza bakın!

Kuşkusuz, bütün bunlar bizim için henüz çok lüks ya da erken, diye düşünenler çıkacaktır. Ama farkında mısınız, şimdilerde bütün dünyadaki, çok çeşitli milliyetlerden, çok çeşitli din ve kültürlerden gençlerin kendi arasında, kendi kültürlerinden daha yaşlı kuşaklarla

olandan çok daha fazla sayıda ortaklık ve benzerlikler oluşuyor. Yeni kuşaklar - Japonya'da da, Malezya'da da, Türkiye'de de, Almanya'da da, Birleşik Devletler'de de daha şimdiden global bir ruh halini paylaşmaya başlıyorlar. Dünden durarak bakarsanız; bunu sadece marka düşkünlüğü, rock müziği tutkusu ya da bilgisayar oyunları saplantısı olarak görüp, onları McDonald's bebeleri diye küçümseyebilirsiniz. Bütün bu süreçleri sadece sermayenin kar hırsının global etkinliğinin ürünleri olarak da yorumlayabilirsiniz. Ama yarına doğru bakarsanız, başka bir şeyi de, bu yeni genç kuşakların bu globalleşen ruhlarıyla bizimkinden - ve bugün kendilerinin yaşadığından - çok farklı bir dünya kuracaklarını görürsünüz. Sorun, sadece, bizlerin, bugünün Türkiye'sini yöneten, etkileyen, yürüten kuşakların, onlara bunda ne kadar yardımcı olacağımızdır.

Zülfü Dicleli
Çevirmen-yazar

Dipnotlar:

- 1- Cem Kozlu, Türkiye Mucizesi İçin... Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1995)
- 2- Cem Kozlu, "Doğu Asya Mucizesi: Rejim mi Reçete mi?" Yeni Yüzyıl, 20 Ağustos 1996.
- 3- Peter F. Drucker, Değişim Çağının Yönetimi (İstanbul: Türk Henkel Dergisi Yayınları, 1995) s. 149-150.
- 4- Yeni Zelanda ile Avustralya'daki reform süreçlerinin kazanımlarına ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme için Peter Osborne'un, Kenichi Ohmae, The End of the Nation-State and The Rise of the Regional Economies (New York: The Free Press, 1995), Appendix B'de yer alan ve daha önce 23 Aralık 1994 günlü Japan Times'da yayınlanmış olan makalesine bakılabilir.
- 5- Hamish MacRae, The World in 2020. Power, Culture and Prosperity: A Vision of the Future (Londra: Harper Collins Publishers, 1994) s. 73.
- 6- Gary Hamel ve C.K. Prahalad, Geleceği Kazanmak (İstanbul: Anadolu Grubu Yayınları, 1995) s. 172.
- 7- Kenichi Ohmae, agy. s. 11.
- 8- Agy. s. 145.
- 9- Peter F. Drucker, agy. s. 168-169.
- 10- Hamish MacRae, agy. s. 81.
- 11- agy. s.247.
- 12- Kenichi Ohmae, agy. s. 87-88.
- 13- Business Week, 5 Ağustos 1996

Bedelsiz ithalat rejimi Neyin bedeli?

Ercan Tezer

Türk otomotiv sektörünü çok yakından ilgilendiren, bedelsiz ithalat rejimi kapsamında kullanılmış otomobillerin ithaline yönelik mevzuat, son bir aydan beri kamuoyunda ayrıntılı bir şekilde tartışılmaktadır. Konunun çok değişik boyutları bulunmaktadır. Bu makalede, konuyla ilgili sözkonusu boyutları değerlendirmeye çalışacağız.

Birinci boyutu, Türkiye ile AT arasında 6 Mart 1995 tarihinde imzalanan AT-Türkiye Ortaklık Konseyi Kararı'nda yer almaktadır. Bilindiği gibi, Ankara Antlaşması ile başlayan, katma protokol ile devam eden Gümrük Birliği sürecinin son dönemi Gümrük Birliği kararı ile şekillenmiştir. Gümrük Birliği kararının amacı, Türkiye ile AT gümrük alanları arasında sanayi mallarının serbest dolaşımını sağlamaktır. Bu amaçla, 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren gerek Türkiye'de, gerek Avrupa'da üretilen sanayi mallarının bu iki gümrük alanı arasında serbest ticareti sağlamak amacıyla tarifeler sıfırlanmış ve tarife dışı engeller (kotamiktart kısıtlaması gibi) kaldırılmıştır. Sanayi malı, AT'de eski ya da yeni diye bir ayrıma tabi değildir. Dolayısıyla, Topluluk içerisinde eski ya da kullanılmış sanayi mallarının serbest dolaşımını kısıtlayan bir mevzuat yoktur. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, eski sanayi malları AT'de herhangi bir taleple karşı karşıya değildir. AT'de eski mal kavramı teknolojinin hızla değişmesi, ya da tüketici isteklerindeki gelişmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Malın eskiliği sözkonusu değildir. Doğal olarak, eski sanayi mallarına ciddi bir talep olmadığı için bu malların pazardaki değeri daha düşüktür. Gümrük Birliği müzakereleri sırasında 1994 ve 1995 yıllarında zamanın Türk hükümeti ve Türk bürokrasisi sanayi kesimleriyle çok sıkı işbirliği içinde çalıştı. Bu çerçevede, Avrupa ile yapılacak Gümrük Birliği kararının içinde Türkiye'nin çıkarları doğrultusunda yer

alması gereken hükümlerle ilgili yoğun çalışmalar yapıldı. Bu çerçevede, özellikle biraz evvel değinilen eski sanayi mallarında serbest dolaşımı sözkonusu olduğu zaman Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkileri ayrıntılarıyla gözden geçirildi. O zamanki hükümetin ortaya koyduğu siyasi irade ve bürokratların yoğun çalışmaları sonucunda eski sanayi ürünlerinin belirli bir süre ticari anlamda serbest dolaşımı, yine belirli biçimde düzenlemelere tabi tutuldu.

Ayrıca, Gümrük Birliği kararının 5. maddesini ele almakta da yarar var. Türk hükümeti 5. maddeye bir karşı bildirim yaptı. Bu bildirim, kullanılmış taşıt araçlarının belirli bir süre için serbest dolaşımını önlemek için Türkiye'nin tedbir alma yetkisini ortaya koymaktadır. Gümrük Birliği kararının ekindeki bu bildirimler, Gümrük Birliği kararının ayrılmaz bir parçası olarak Avrupa Parlamentosu'nda onaylandı ve Avrupa Topluluğu resmi gazetesinde yayınlandı. Burada bir noktayı tartışmakta yarar var. Gümrük Birliği kararı eki incelendiğinde, her iki akit tarafın yapmış olduğu tek taraflı, müşterek, ya da bir tarafın yapmış olduğu bildirimlere karşı tek tarafın ortaya koymuş olduğu bildirimleri görmek mümkündür. 5. maddeye karşı yapılan bildirim Türk tarafının yapmış olduğu bildirimdir ve AT bu bildirimle karşı herhangi bir kayıt koymadı. Ancak, müzakere sırasındaki tartışmalardan biliniyor ki, AT, kullanılmış sanayi malları ve özellikle taşıt araçlarına herhangi bir kısıta tabi olmadan Gümrük Birliği kararı kapsamında, tıpkı yeni sanayi malları gibi serbest olarak ticarete konu olması konusunda ısrarda bulundu. Eğer Türk tarafı böyle bir kısıt koymasaydı Türkiye'de oturan vatandaşlar ya da AT vatandaşları Avrupa'daki kullanılmış motorlu taşıt araçlarını ticari olarak gelip Tür-

kiye pazarına satacaklardı.

Bu tip birlik anlaşmalarını, yani tek pazar koşullarının olduğu birlik anlaşmalarının dünyada başka örnekleri de vardır. Örneğin, NAFTA ile serbest

ticaret anlaşması yapan Meksika, anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, ilk 15 yılı kesinlikle yasak olmak üzere, sonraki 10 yılda da kademeli olarak kullanılmış taşıt araçlarına izin veren maddeyi anlaşmaya koydurdu. Aynı şekilde, AB ile Avrupa anlaşmaları çerçevesinde işbirliğine giren Polonya ve Macaristan'ın yaptığı anlaşmalarda da 10 yıla yaklaşan kısıtlar vardır. İrlanda AB'nin tam üyesi olmasına rağmen kullanılmış araçlara karşı özel tedbirler aldı. Bu çerçevede Türk hükümeti, Gümrük Birliği kararında elde etmiş olduğu bu hakka dayanarak, 30 Aralık 1996 tarihinde Resmi Gazete'de "Bazı Şahsi ve Ticari Eşyanın Bedelsiz İthalına İlişkin Rejimi" Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe koydu.

"Bedelsiz" neyin bedeli?

Ashnda Türkiye'de bedelsiz ithalat çok uzun bir geçmişe sahiptir. Bedelsiz ithalattaki "bedelsiz" kavramı, kazancını yurtdışından sağlamış Türk vatandaşları için geçerli olan bir haktır. Bir ithalattır, ama bedeli Türkiye'den çıkmamakta ve yurtdışında kazanılan ücretlerle karşılanmaktadır. O yüzden adına bedelsiz ithalat denmiştir. Ashnda, uzun bir süreden beri Türkiye'de uygulanan bir rejimdir. Ancak, 1995 tarihinde yürürlüğe giren bedelsiz ithalat rejiminin bir özelliği vardır: Gümrük Birliği kararında bir çok maddede Türkiye'nin iç mevzuatını Avrupa Topluluğu iç mevzuatı ile uyumlaştırılması yükümlülükleri bulunuyor. Bu yükümlülükler çerçevesinde Gümrük Birliği kararının 26. maddesinde Türkiye'nin uyması gereken mevzuatlardan bir tanesi, Avrupa Topluluğu bedelsiz ithalatıdır. Türkiye, yeni yayınlamış olduğu bedelsiz ithalat mevzuatında Avrupa Topluluğu mevzuatını esas aldı. Zaten, 26. madde de Gümrük Birliği kararı yürürlüğe girdiğinden itibaren bu mevzuatın uygulanmasını bir yü-

kümlülük olarak ortaya koymaktadır.

Mevzuatın özellikleri

Bedelsiz ithalat, yurtdışında geçimini sağlamış Türk vatandaşlarına, yurda kesin dönüşleri halinde

zati eşyası kapsamında 1 otomobil, 1 helikopter, 1 yat ve tabii ev eşyası getirmesine olanak sağlamaktadır. Bedelsiz ithalat rejiminin 2. maddesinde açık bir hüküm vardır. Bu hüküm, zati eşyanın miktarını ve ticari amaçla getirilip getirilmeyeceğine bakılarak ithaline izin verir. Yani, bir kişi zati eşyası arasında, örneğin, 10 tane çamaşır makinası getiremez. Zati eşya kapsamında ne kadar eşyası varsa ancak o sayıda eşyasını getirebilir ve bunu da serbestçe ithal edebilir.

Burada, geçmiş dönemlerde olmayan başka bir kaç hüküm daha vardır. Geçmiş dönemlerde bedelsiz ithalat hakkı kişinin özelinden çıkıp, hakkın satılması-devredilmesi biçiminde de uygulanırdı. Bunun piyasadaki adı da permi idi... Bedelsiz ithalat rejimi, bu şekilde ithal edilecek arabaların en az 6 ay önce trafiğe kayıtlı ve kullanılır durumda olmasını öngörüyor. Yani kişi, buna malik olmalı ve bu malı aldıktan sonra kullanmalı.

Bedelsiz ithalat rejimi, kişilerin hakları itibarıyla uygulanmasında yarar olan bir rejimdir. Gerçekten de yurtdışında parasını kazanmış Türk vatandaşları için bu hakkın olması çok doğaldır. Bununla ilgili olarak son 10 yılın rakamlarına bakarsak, yılda 4-5 bin arabanın Türkiye'ye getirildiği ortadadır. Ancak, Avrupa Topluluğu'nda çok sayıda kullanılmış aracın bulunduğu da bir gerçektir. Üstelik bu kullanılmış araçların hurda halinde toplanması, muhafazası, özellikle Almanya gibi araç yoğunluğunun fazla olduğu ülkelerde büyük kaynaklara ihtiyaç göstermektedir. Ayrıca, çevre hareketleri hurdaya çıkmış araçların depolanmasından da büyük bir rahatsızlık duymaktadır. Aşağı yukarı Almanya'da her yıl 2 milyon dolayındaki aracın bu şekilde hurdaya ayrıldığını bilinmektedir. Dolayısıyla, Avrupa Topluluğu, özellikle Almanya, bu kullanılmış araçları bir şekilde kendi ülkesi dışında değerlendirmek istemektedir. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Doğu Bloku bu

Her 50 bin Marklık hesaba otomobil getirme hakkı verilirse, bunun şahsi eşyanın ithaliyle ilgisi olamaz. Bu, araç ithaline olanak sağlar.

araçlarla doldu. Yine, Doğu Almanya bu araçları çok kullandı. Dolayısıyla Almanya için bu otomobiller büyük bir sorun ve bunları bir şekilde elinden çıkartıyor. Türkiye de bunun için çok avantajlı bir pazar. Aslında toplumda da bu ucuz araçlara karşı bir beklentinin de olduğunu bilmektedir. Bu araçların çoğu, lüks sınıf denilen büyük araçlar ve çok ucuz fiyatlarla Türkiye'de pazarlanma şansına sahip. Zaten bedelsiz ithalat rejimiyle ilgili hareketlerin kökeninde de bu bulunmaktadır.

1996 yılında geçmiş hükümet döneminde de bu teklif ortaya çıktı. Konu ayrıntılarıyla anlatıldı. Şimdi de yeni hükümet döneminde kaynak arayışına esas olacak hareketin bir bölümü olarak tekrar gündeme geldi. Hükümetimizin kaynak arayışlarına esas olacak hazırlıklarından edindiğimiz kadariyle mevcut bedelsiz ithalat rejimi 31 Aralık 1996 yılına kadar belirli bir istisnai uygulama kazanacaktır. Yukarıda mevcut rejimde sayılan kısıtlamaların tümü de kalkmış olacaktır. Bunun yerine bir tek kısıtlama gelmektedir: T.C.Merkez Bankası'na 1 yıl vade ile 50 bin Marklık bir hesap açtırılınca vade dönemi içinde 4 yaşına kadar (4 yaş dahil) kullanılmış otomobilin ithali sözkonusudur. Buradaki önemli bir ayrıntı; yurtdışında ikamet eden Türk vatandaşının bir kaç tane 50 bin Marklık hesap açtırıp her açtırdığı hesap için bu hakka sahip olabilme olasılığıdır.

Karşı çıkışın hukuki nedenleri

Böyle bir uygulamaya karşı sektörün tüm kesimlerinden ortaya çıkan reaksiyonun hukuki nedenlerinin başında, AT'de elde edilmiş bir tavizden vazgeçilmesi gelmektedir. Türkiye'nin kaynak ihtiyacı kesindir. Bu kaynak ihtiyacına karşı yurtdışındaki vatandaşlarımızın birikimlerini buraya çekmek için birtakım cazip tekliflerin oluşturulması gerekir. Dolayısıyla, kullanılmamış kaynakların harekete geçirilmesi çok normaldir. Yurtdışındaki vatandaşlarımıza böyle bir hak tanınırsa hem arabalarını getirmesi, hem de Türkiye'ye taze kaynak yaratması beklenmektedir. Burada

kaynağın varlığı sorgulanabilir. Bu bir kaynak değil, 1 yıllık vadeli bir borçlanmadır. Bu borçlanmanın olacağı hesaba, cari faiz oranlarının üzerinde bir faiz uygulanacaktır. Bunun yanında da bedelsiz ithalat adı altında kullanılmış araç ithaline olanak sağlanacaktır.

Bedelsiz ithalat rejiminin başına dönersek; bu rejim şahsi eşyanın kesin dönüş halinde getirilmesine olanak sağlamaktadır. Eğer, Türkiye'ye açılan her 50 bin Marklık hesaba otomobil getirme hakkı verilirse, bunun şahsi eşyanın ithaliyle ilgisi olamaz. Bunun açıktan ticari bir operasyon biçimine dönüştürülmesi olasılığı yüksektir. Hatta, bununla kişiler de uğraşmayacaklardır. Yurtdışında ikamet eden kişiler tonlarla hesap açmak suretiyle bu hakkı kullanacaklardır ve açıktan ticari bir ithalat olacaktır. Bu durumda, yurtdışında biriken paraların mı gireceği, yoksa yurtiçinden toplanan paraların oradan buraya tekrar mı döneceği kuşkuludur. Bu da ayrı bir tartışma konusudur.

Bu rejimle birlikte, bir tavizden, elde edilen bir haktan vazgeçilmekte ve süreli bile olsa AB'ye çok önemli bir koz da verilmektedir. Bu koz, AB'nin tüm kullanılmış sanayi mallarının serbest dolaşımı konusundaki ısrarlarının temelini oluşturacaktır. Hukuki açıdan mallar serbest dolaşıyorsa, bu malların serbest dolaşımında AT vatandaşı ile Türk vatandaşı arasında ayrıcalık yoktur. Yani, yeni malı Türkiye'deki bir AT vatandaşı ithal edebilir, satabilir ya da Avrupa'daki bir Türk vatandaşı Türkiye'de mal satabilir. Oysa, kullanılmış malların serbest dolaşımı sadece Türk vatandaşlarına tanınmaktadır. AT, burada da, bu işin tıpkı yeni mallarda olduğu gibi kendi vatandaşları için bir hak olduğunu iddia edebilir. O takdirde, olayın boyutu daha da çok büyüyecektir.

Hukuki açıdan bir diğer konu, bu işin süresinin belirsiz olmasıdır. Hükümetimizin almakta olduğu uygulamada bu iş 1996'da bitecektir. Bunun ticaretini yapan Türk vatandaşının sürecin bitmesi konusunda sessiz kalması beklenemez. Bu durumda, hem AT, hem bu işin ticareti ile uğraşan Türk vatandaşları bu işin süresiz olması için

istekte bulunacaklardır. Dolayısıyla, bunun kısa süreceği ve sanayiye zararı olmayacağı gibi argümanların geçersiz olduğu ortadadır.

Bundan sonra neler olabilir?

Geleceğe projeksiyon yapabilmek için öncelikle, sektörü belli başlı özellikleri ile tanımlamakta yarar var. Sektörün içinde 4 grup bulunmaktadır. 1) Ana sanayiye oluşturan, doğrudan üretim yapan 16 firma 2) Uluslararası standartlarda, ana üreticilere mal sevkederek yan sanayi 3) Ana firmaların teknik ve idari koşullarını sağlayan 3 bin yetkili bayi ve servis bakım kuruluşları 4) Sayıları 28'i bulan ithalatçı distribütör kuruluş.

Sektörün özelliklerine kısaca bakmak gerekirse şunları saymak mümkündür: Sektör, yüksek teknoloji gerektiren bir sektör olduğu için sadece üretimde değil, bayisinde de pazarlamasında da çok nitelikli bir işgücüne sahiptir.

Bir başka özelliği, 1300 yan sanayi ve 3 bin adet bayi ile yüksek teknoloji niteliğine sahip ve ihracat potansiyeli olan KOBİ niteliğindeki şirketlerden oluşmasıdır. Ana sanayideki daralmaların yan sanayide de etkisini göstermesi olasılık dahilindedir. Bu durumda, aşağı yukarı 1300 adet KOBİ'nin de bundan zarar görmesi sözkonusudur. Ayrıca bu olay boyut kazandığında 100-125 bin kişinin işini kaybetmesi sözkonusudur.

Bunlarla birlikte bu düzenlemede vergi kaybı da olacaktır. Çünkü, bu sektörün özelliği tamamen kayıtcı çalışmasıdır. Dolayısıyla, sektörün çok güvenilir ve net vergi geliri vardır. Böyle bir sektörün zarar görmesi vergi anlamında devleti de etkileyecektir.

Aynı zamanda, KOBİ özelindeki işletmeler de zarar görecektir. Kullanılmış araçların yedek parça ihtiyacının Türkiye'deki yan sanayiden karşılanması da mümkün değildir. Ayrıca, AB ve GATT'a girmiş bir ülke olarak, sınav hakların taklit edilmesi ve korsan yapılması da yasaktır. Dolayısıyla, Türkiye'nin hukuksal, teknik ve ekonomik olarak bu parçaları yapması mümkün değildir. O zaman bu araçlar eski ve yıpranmış olduğu için bunların tamir ve bakımı ek bir kaynak olarak yüklenecektir.

Bu durumda, tüketici haklarının korunması da burada özel bir anlam kazanmaktadır. Tüketicinin korunması hakkındaki kanun, tüketiciye çok önemli haklar verdi. Bu kanunla Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bir dizi tedbir çıkardı ve bu kanun günlük yaşamı girdi. Bedelsiz ithalat yolu ile kul-

lanılmış satın araç alacak tüketici, muhatab bulamayacağından kanun ile verilmiş bu haklardan yararlanamayacaktır. Öte yandan, Türkiye'deki üretici ya da ithalatçının belirli bir mekanizma içinde tüketici haklarını korumak amacıyla, bir maliyete neden olan zorunlulukları bulunmaktadır. Ama rakibi olan kullanılmış aracı getirenin böyle bir zorunluluğu olmadığından maliyeti de bulunmamaktadır. Bu da haksız bir rekabettir.

Türkiye'de bugün GB ile birlikte her çeşit otomobili bulmak mümkündür. İthalat payının da pazarda % 20'nin üstüne çıkması ve yıl sonuna kadar da bunun %25'i bulunması beklenmektedir. Dolayısıyla, tam bir rekabet sözkonusudur. Kullanılmış arabalar otomotiv sanayini rekabete sevkedecek, gibi bazı görüşler de vardır. Türk otomotiv sanayinin bugün içinde bulunduğu seviye, çalışan insanların nitelikleri bakımından, kullanılmış hurda arabalarla rekabete layık değildir. Bu rekabet en iyi ihtimalle haksız bir rekabettir.

Otomobil sektörü yabancı sektörün de çok yoğun olduğu bir sektördür. Kullanılmış araçların artmasıyla bu yatırımların da riski artmaktadır. Dolayısıyla, yabancı sermayenin durumunu yeniden gözden geçirmesi olasılık dahilindedir.

Önemli olan bir başka nokta, Türkiye savunma sanayi ile ilgilidir. Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya Türkiye'nin çok ciddi bir savunma ihtiyacını ortaya koymaktadır. Otomobil sanayinin zarar görmesi savunma sanayini de olumsuz etkileyecek ve bu alanda dışa bağımlılığı arttıracaktır.

Türkiye, ekonomisini, sanayisini uluslararası ticaretin koşullarıyla bütünleştirme çabası içindedir. GB kararı bunun için imzalandı. Böyle bir ortamda Türkiye'nin rekabetçiliği tartışılmaz. Türkiye'nin rekabet gücünün tek ölçeği teknolojiye gelişmedir. Kaynak yaratmak amacını güden ve aslında zorunlu olan bu girişim, otomobillerin bedelsiz ithalatıyla kaynak yaratmayı amaçladı. Fakat, şimdi tamamen amacına ters bir durum sözkonusudur. Sonuçta, Türk sanayini bu duruma getirmek, böylesi bir haksız rekabet içine sokmak, Türk sanayini tanımamak demektir.

Prof. Dr. Ercan Tezer
Otomotiv Sanayii Derneği Genel Sekreteri

Türkiye'nin
ekonomik performansı,
firmaların yüksek orandaki
kamu borçlanması
yarattığı finansal
istikrarsızlığa nasıl uyum
gösterebildiğine bağlı
olarak değişir

Güven Sak

Ekonominin ayak bağı:

1994 ekonomik krizinin sorumluluğunun büyük bir bölümü krizden sonra Türkiye'nin finansal liberalizasyon politikalarına atfedildi. Dolayısıyla, Türkiye'nin günümüzdeki durumuna ilişkin her analiz, 1994 krizinin ardındaki nedenleri kavramaya dayanmalıdır. Bu nedenle, Türkiye ekonomisi üzerindeki incelememize buradan başlayarak, üç basit soru sorarak başlayacağız. İlk soru: Bu kriz nasıl başladı?

Hükümetin iktisat politikası hatalarına bakarak bu soruyu yanıtladıktan sonra, ikinci olarak, Türkiye ekonomisinde istikrarsızlığa neden sayılabilecek yapısal sorunların olup olmadığını irdeleyeceğiz.

Kamu sektörü hesaplarındaki dengesizliği istikrarsızlığın kaynaklarından biri olarak saptadıktan sonra, son olarak 1995'deki ekonomik büyümenin,

anamlı bir yapısal değişim olmaksızın nasıl açıklanabileceğini soracağız. Bu son soru, şirketleşmiş (formel, "corporate") sektör davranışını incelememizi gerektiriyor. Bu araştırmanın ana savı, Türkiye'de ekonomik performansın, şirketleşmiş sektörün kamu sektöründeki dengesizliğe, dolayısıyla istikrarsızlığa intibakı ile yakından ilgili olduğudur.

1980'de başlamış olan finansal liberalizasyon sürecinde deneme - yanılma yöntemi hep egemen olmuştur. Diğer bir deyişle, ekonomik ajanların daha önceki politikalara verdikleri tepkiler belli oldukça iktisat politikaları tekrar tekrar biçimlendirilmiştir. Geçmişe bakıldığında, bir bütün olarak uygulanan politikalar, ilk tasarımlarında daha yapısal veya kurumsal bir yaklaşım ile daha az maliyetli olabileceği

söylenerek eleştirilebilir. Ancak bu eleştiri, sürecin dinamik yapısını dikkate almaz ve uygulanan politikaların piyasa çerçevesinde doğurduğu sonuçların ex-post (fiili) bir değerlendirmesine dayanır.

Türkiye'deki finansal liberalizasyon deneyimi, üç noktaya dikkatleri çekmektedir. Birincisi; farklı tarihlere sahip diğer ülkelerde gözlenen tecrübelerin yanı sıra, finansal liberalizasyon politikalarının oluşumu ve uygulamaya konuş sıralaması için herhangi bir model oluşturulmamasıdır. İkinci olarak, finansal değişim politikaları, dinamik bir süreç başlatarak statükoyu bozar. Politikaların uygulanmasında davranışsal tepkileri kontrol etmek güçtür. Üçüncü olarak da, dinamik sürecin asıl hedefi, fon tahsisatı sırasında ekonomik ajanların rolünü güçlendirmektir.

laşılır. Dolayısıyla, 1994'deki krizin zamanlamasını politika üretkenler belirlemiştir.

Yukarıdaki ifade, Türkiye ekonomisinde yapısal problemlerin olmadığını mı ifade ediyor? Yanıt tabii ki 'hayır'. Yüksek ve oynak faiz hadleri, ülke parasının değerindeki artış ve kronik yüksek enflasyon, Türkiye ekonomisindeki problemin belirtileridir. Çeşitli piyasalarda uygulanan fiyat ayarlamaları, yapısal bir hastalığın sonucudur. Walras Yasası'nı düşünürsek, Türkiye ekonomisinin bir sektöründeki dengesizlik, diğer sektörlerde de fiyat ayarlamalarına neden olacaktır.

Türkiye ekonomisindeki yapısal problemlerin kaynağı, devlet sektörünün yüksek finansman gereğidir. Kamu sektörü finansman gereği, 1970'lerde

Kamudaki dengesizlik

Bu etkenler, politika üretmek için mevcut seçenekleri kısıtlar. Aslında hükümetler, finansal liberalizasyona yönelik politikalar uygulamakla, politika üretme özerkliklerini riske etmiş olurlar. 'İyi' ve 'kötü' politikalar arasındaki ayırım, sonuçları aracılığıyla hızla ortaya çıkar. 1994 krizi, finansal liberalizasyon sürecinin Türkiye'de fon tahsisatı için piyasa bazlı mekanizmalar üretmek konusunda başarılı olduğunu göstermektedir. Ekonomik ajanlar faiz hadleri ile ilgili politik kararlarına hızla tepki vermektedir. Bu son faktör gözönüne alındığında 1994 krizinin, Türkiye'nin ekonomik sorunlarına yönelik yanlış teşhislerin ve politika üretkenlerin açık - liberal bir ekonomiye iktisat politikalarının yansımaları hakkındaki bilgisizliğinin bir sonucu olduğu an-

de varolduğu üzere, Türkiye'de yeni bir konu değildir. Bununla beraber, 1980'lerin finansman yöntemindeki değişim bir fark yaratmıştır. Günümüzde kamu sektörü, finansal taahhütlerini yerine getirebilmek için tahvil basmaktadır. Bu, devletin de herhangi bir ekonomik ajan gibi piyasa mekanizması yoluyla borçlanmaya karar verdiği anlamına gelir.

Devletin borçlanma amacıyla menkul değerler piyasalarına başvurması kamu sektörü hesaplarındaki dengesizliği iç finansal sisteme aktardığı için sorun yaratmıştır. Buna karşılık, iç finansal sistem de fiyat ayarlamalarına gitmiştir. Bu sebeple, Türkiye'deki yüksek ve düşüşe dirençli faiz oranları, devletin kaynak talebinin dolaysız bir sonucudur. Değişik bir ifadeyle, Türkiye'nin finans piyasaları eko-

nominin yapısal hastalığı tarafından etkilenmiş ve yüksek faiz oranları da bunun bir belirtisi olarak ortaya çıkmıştır.

Reel faiz oranları Türkiye'de neden bu kadar yüksek? Bu sorunun yanıtı kamu finansman gereğinin iç finansal sisteme oranla büyüklüğünde yatar. Hem Türk, hem de yabancı bir çok Türkiye ekonomisi uzmanının düştüğü bir hata, Türkiye'deki finansman gereği büyüklüklerinin GSYH veya GSMH'deki payının diğer ülkelerdekiyle karşılaştırmasını yapmaktır. GSYH'nin bir oranı olarak finansman gereği ve borç stoku Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında, Türkiye'de fazla yüksek değildir.

Bununla beraber, sadece borç stoku ya da finans-

rupa ülkeleri ile kıyasla sadece üç veya dörtte bir büyüklüktedir.

Finansal liberalizasyon politikalarının uygulamaya sokulmasından sonra, Türkiye'nin iç finansal sistemi hacim olarak büyümüştür. Ancak, kamu finansman gereğindeki büyüme, iç finansal sistemdeki büyümeyi bastırmıştır. Bu durum, finansal piyasalardaki yükü arttırmış ve daha önce bahsettiğimiz yüksek ve düşmeye dirençli faiz hadlerine yol açmıştır. Bu yüzden Türkiye'deki yüksek faiz hadlerinin, sadece maliye politikalarının değil, Türkiye ekonomisinin yukarıda belirtilen yapısal hastalığının da sonucu olduğu söylenebilir. Bu konu, Meksika ve Türkiye'deki döviz krizlerini kıyaslarken akla

Hükümetler, finansal liberalizasyona yönelik politikalar uygulamakla, politika üretme özerkliklerini riske etmiş olurlar. İyi ve kötü politikalar arasındaki ayırım, sonuçları aracılığıyla ortaya çıkar.

man gereğinin GSYH'ya oranı baz alınarak yapılan karşılaştırmalar yanlış veya eksik olacaktır. Bu yaklaşım, karşılaştırılan ülkelerin iç finansal sistemlerinin eşit büyüklükte olduğunu varsaymaktadır. Bütün ülkeler için en temel finansman kaynağı olan iç finansal sistemin GSYH ve GSMH'deki yüzdesel büyüklüğü ülkeden ülkeye değişir. İki ülke aynı borç stoku veya kamu finansman gereği/GSYH oranına sahip olabilir. Ancak, iç finans piyasalarının üzerindeki yükün büyüklüğüne bağlı olarak, faiz haddi ayarlamaları farklılıklar gösterebilir.

İç finansal piyasalara düşen yükün büyüklüğü sadece devletin finansman gereği büyüklüğüyle değil, iç finansal sistemin büyüklüğü ile de ilişkilidir. Bu nedenle, iki ülkeyi karşılaştırırken iç finansal sistemlerinin birbirlerine oranla büyüklüklerini de dikkate almak gerekir. Aksi takdirde yapılan analizler anlamsız olur. Türkiye'nin finansal sistemi Av-

gelmelidir.

İç finansal aktiflerin üzerindeki yüksek reel faiz hadleri ülke parasında değer artışına neden olur. Bu nedenle, kamu sektöründeki dengesizlik, iç finansal piyasalar kanalıyla döviz piyasalarını etkiler. Dengesizliği giderilmemiş kamu sektörü hesaplarının varlığıyla, iç finansal aktifler üzerindeki yüksek faiz hadleri ve ülke parasının değer kazanması kaçınılmazdır. Bu şartlar altında, Türkiye'de devalüasyona ya da faiz haddi indirimlerine başvurmak, en iyimser tabirle, saçmalaktır. Daha önceki müdahaleci faiz haddi ve döviz kuru politikaları, istenilen sonuçlara ulaşmakta başarısız olmuştur. Bu, ülke tarihinin en büyük krizine neden olan 1993 sonlarındaki politika tecrübesinde de kendini göstermiştir.

Görüldüğü gibi, kamu finansman gereğinin göreceli büyüklüğünün sebep olduğu yüksek faiz hadleri Türkiye ekonomisinin önemli bir sorunu haline gel-

miştir. Yüksek faiz hadleri, ticari krediler ve iş çevrelerindeki beklentiler üzerindeki olumsuz etkisi kanalıyla, Türkiye'deki kronik yüksek enflasyonu da etkiler. Dahası, yüksek reel faiz hadleri alternatif maliyetler bağlamında şirketler arasındaki kredi fiyatlamalarında etkindir. Dış ticaret ve cari işlemler dengesi de dövizin değer kazanmasından kaçınılmaz olarak payına düşeni almaktadır.

Böylelikle, Türkiye ekonomisinin göze çarpan özelliklerini sergilemiş olduk. Bunu yaparken de kamu finansman gereğinin Türkiye ekonomisinin yapısal bir problemi olduğunu gösterdik. 1994 krizi, sorunun nedenlerini görmezden gelerek sadece etkileriyle ilgilenen politikaların sonucuydu. Ülke tarihinin en ağır krizinden sonra bir dizi önlem devreye sokuldu.

1994 önlemleri finansal piyasalardaki karışıklığı azaltmakta başarılıydı. IMF standby anlaşmasıyla sağlanan kredibilite de, piyasada güven temini açısından önemli oldu. Ancak, önlemler sadece harcamaların kısılması ve tek seferlik vergileri içerirken, yapısal düzenlemeleri kapsamıyordu. Krizi takiben faiz hadleri, devletin borç piyasasını tekrar kurmak üzere arttırıldı ve krizle eş zamanlı olarak devletin dış borçlanması imkansız hale geldiğinden, dış boçlar da içselleştirildi. Bu iki etken iç borç stokunu hızla arttırdı. Borç stoku üzerindeki bir diğer zıt etki de, hükümet politikalarının kredibiliteden yoksun olmasının dolaysız sonucu olarak kamu borçları vadelerinin kısılmasıydı. Tüm bu etkenler, kriz sonrasında finansal piyasalar üzerindeki yükü arttırdı.

Böylesi bir ortamda Türkiye ekonomisinin 1995'deki etkileyici performansı nasıl açıklanabilir? Bu soru, şirketler davranışını daha iyi irdeleyen bir analiz gerektirir. Şirketleşmiş sektörün dinamizmi Türkiye ekonomisinin önemli bir değeridir. Sorun bu dinamizmin finansal kaynakları ile yakından ilişkilidir. Kaldı ki, bu da şirketleşmiş sektörün, istikrarsız iç ekonomik ortama nasıl uyum sağladığına bağlıdır. Bu sebeple şimdi, şirketleşmiş sektörün davranışsal değişimini inceleyeceğiz.

Bir önceki paragraftaki sorunun yanıtı, ilk olarak liberalizasyon sürecini takiben şirketlerin finans-

man modelleri hakkında genel bir saptama ve daha sonra istikrarsız ortamda döner sermayenin tasarruf kararları ile ilgili bir inceleme gerektirir. İlk konuyla başlayacak olursak, daha önce belirttiğimiz üzere Türkiye'de finansal liberalizasyona gidilmesi, finansal sistemde büyümeye yol açtı. Pozitif reel faiz hadleri tasarrufların bileşiminde değişikliklere neden oldu ve finansal tasarruflar -yani iç finansal sistem tarafından toplanan tasarruflar- arttı. Bununla birlikte, finansal piyasa aracılığıyla şirketleşmiş sektöre fon aktarımının önemi de sürekli olarak azaldı. Banka kredilerinin şirketleşmiş sektörün toplam aktifleri arasındaki payı 1982'de % 35'den 1993'de % 16'ya düştü. Bu, şirketlerin ya dıştalandığı ya da finansal aktifler vasıtasıyla borçlanmaktan kaçındıkları anlamına gelir.

Şirketleşmiş sektörün fonlara olan talebinin düşmesi kayda değer bir durumdur. Bununla birlikte şirketleşmiş sektörün reel ekonomideki öneminde benzer bir düşüş meydana gelmedi. Dolayısıyla kamu finansman gereğinin büyüklüğü, şirketlerin finansman modellerinde değişime yol açtı. Şirketleşmiş sektörde bir uyarılama yapılmasaydı, kamu finansman gereğinin faiz hadlerinin üzerindeki etkisi daha büyük olurdu.

Şirketleşmiş sektör, giderek kamu kesimi denge-sizliğine nasıl intibak eder? Finansal liberalizasyon döneminde hem iç fon yaratımı, hem de ticari krediler -ki bunların ikisi de piyasanın disiplini altında değildi- şirketleşmiş sektörün önemli birer fon kaynağı haline geldi. Bu, aynı zamanda konsolide banka bilançolarında gözlenen banka kredilerindeki düşüş ile de kesişti. Bu da bize, şirketleşmiş sektörün kendi iç fonlarına dayandığını gösterir.

Finansal liberalizasyon süreci boyunca şirketlerin finansal modellerindeki değişimden genel bir çerçevede bahsettikten sonra, şirket davranışının ikinci yönüne, döner sermayenin harcamasıyla ilgili kararlara dönebiliriz. Tartışma, şirketleşmiş sektörün "belirsizlikten kaynaklanan likidite tercihi"ne dayanmaktadır.

Türkiye'de tartışılan bir konu da, şirketleşmiş sektör bilanço aktiflerinde görülen menkul değer

portfolyolarındaki büyümedir. Bu büyüme Türkiye'de konuya ilişkin tartışmalarda olumsuz bir olgu sayılır. Halbuki 1994 ve 1995 tecrübeleri, menkul değerler portfolyolarının reel yüksek getirilerinin ötesinde önemli ekonomik işlevleri olduğunu göstermiştir.

Herşeyden önce, bu portfolyolar şirketleşmiş sektörün biriktirmiş olduğu iç fonlardır, yani ek bir finansman kaynağıdır. İkincisi, ek bir kaynak olarak, 1994 krizinde de görüldüğü üzere krizin etkilerini hafifletir. Üçüncüsü, 1995 örneğinde de görüldüğü gibi piyasa koşullarının iyileştiğine inanıldığında bu tür portfolyolar şirketleşmiş sektörün finansal sistemdeki kaynaklara başvurmak zorunda kalmadan

mayı tercih edebilir. Bu yolla firmalar, cari üretimlerini belirleme tasarrufunu ellerinde tutarken, bir sonraki döneme de kaynak aktarabilirler. Bilanço aktiflerinde artan menkul değer portfolyoları en azından kısmen, şirketleşmiş sektörün belirsizlikten kaynaklanan likidite tercihleriyle ilişkilidir.

Belirsizlikten kaynaklanan likidite tercihlerine ek olarak Türkiye'deki liberalizasyon tecrübesinden sonra şirketleşmiş sektörde görülen ikinci bir davranışsal değişim, analize katılabilir. Türkiye'nin GSYH büyüme hızı, özellikle 1989'dan sonra istikrarsız bir hale gelmiştir. Kamu sektöründeki dengesizliği, bu istikrarsızlığın kaynağı olarak belirlemiştik. Bu tür bir istikrarsızlıkla başa çıkabilmek için şirket-

*Süreğen kriz ortamına uyum sağlamış
şirketleşmiş sektörün sürekli bir büyümeyi
başlatmayı gerekli kılacak kaynaklara da sahip
olduğu varsayımı, ekonomide iyimserliğin
gerekçesi olabilir.*

büyümeyi başlatmasını sağlar. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'ndan alınan veriler, şirketlerin üç aylık bilançoları, Ersek ve Sak tarafından 1995 ve 1996'da yazıldığı üzere, bu eğilimleri doğrular.

Bir şirketin hedefi, üretim sürecinde döner sermayesini yeniden üretmektir. Şirket, üretim sürecine elindeki satın alma gücüyle başlar. Bu, şirketin üretimde kullanılacak girdileri satın alması için gereklidir. İyimser iş beklentilerinin olduğu bir ortamda eğer şirket arzu edilen faaliyet seviyesini gerçekleştirebilecek fonlara sahip değilse, borçlanmak zorundadır. Üretim döneminin sonunda, çıktılarının satışıyla döner sermaye oluşturulur ya da yeniden üretilir.

Buna karşılık, eğer üretim döneminin başında herhangi bir sebeple belirsizlik seviyesi artarsa şirket, döner sermayesinin sadece bir bölümünü cari üretime tahsis etmeyi ve geri kalan kısmını bilançonun aktif tarafında yer alacak likit varlıklara yatır-

leşmiş sektörün bir mekanizmaya ihtiyacı vardır, belirsizlikten kaynaklanan likidite tercihi, bunu başaracak en iyi mekanizma olduğunu göstermiştir.

Demek ki, Kamu Borçlanma Araçları (KBA), fon sağlama amacı açısından ikili bir karakter kazanmıştır. Bir yandan devlete fon sağlamaktadırlar. Diğer yandan ise, şirketlerin menkul değer portfolyolarının neredeyse tamamını KBA'lar oluşturduğu için, şirketleşmiş sektöre satın alma gücünü bir sonraki üretim dönemine aktarma olanağını da sağlamaktadırlar. KBA'ların yüksek getirisi, biriken iç fonları bir üretim döneminden diğerine genişletmesi, şirketleşmiş sektöre yarayan pozitif bir dışsallık olarak kabul edilebilir.

KBA portfolyolarının 1994 krizinin şirket bilançolarındaki etkisini hafiflettiğini belirtmiştik. 1994 krizi ekonominin finans sektöründe başladı ve ticari banka bilançolarının öncelikle pasiflerini sarstı.

Bankalar likit kalabilmek için krizin etkisini bilançolarının aktiflerine yaydı. Böylece 1994'de GSYH'da negatif büyümeyle sonuçlanan ekonominin reel kesimindeki krize sebep oldular. Bankalar, kısmen kredilerin ödenmesini talep ederek ya da ödeme şartlarını değiştirerek, krizi reel sektöre taşımış oldular.

Bu süreç, şirketleşmiş sektörde nakit çıkışını artırdı. Şirketleşmiş sektör bilançoları bize, nakit çıkışlarının üstesinden gelebilmek ve işlem hacimlerini daraltabilmek için şirketlerin KBA'ları nakite çevirdiğini göstermektedir. KBA portfolyolarının oranında, cari ve toplam aktiflerdeki düşüşün çok ötesinde bir azalma gerçekleşmiştir.

Krizden sonra, 1994'ün üçüncü ve dördüncü çeyreğinde şirketleşmiş sektör, KBA portfolyolarının toplam aktifler içindeki payını, kriz öncesi seviyelerinden yukarı çıkardı. Artan belirsizlik nedeniyle şirketleşmiş sektör, fon toplamasına rağmen likit kalmak eğilimindeydi. KBA portfolyolarının hacminde, ancak 1995'in ikinci çeyreğinde bir daralma gözlemlendi. Bu da 1995'deki etkileyici büyümenin başlangıcı ile çıkışıyordu.

Şirketleşmiş sektör davranışlarındaki değişimi ve etkilerini inceledikten sonra, Türkiye ekonomisinin dur-kalk döngüsünün (stop-go cycle) aynı tür bir yaklaşımla açıklanabileceğini dikkate almalıyız. Bu yaklaşıma dayanarak, analizimizden çıkan sonuçlar ile ilgili bir kaç saptama yapmak mümkün. Birincisi, şirketleşmiş sektör büyüme sürecine tekrar başlamak üzere yeterli kaynağa sahip olabilir. Ancak, bu şekilde başlayan büyüme sürecinin devamlılığı, fonların özel sektöre sürekli akışına bağlıdır. Günümüzde bu koşul, kamunun yüksek finansman gereği nedeniyle sağlanamamaktadır.

İkincisi, görüldüğü üzere, kamu sektöründeki dengesizlik Türkiye ekonomisindeki istikrarsızlığın ve belirsizliğin kaynağıdır. Şirketleşmiş sektör, tanım olarak sadece istikrarsız ekonomik koşullara uyum sağlayabilir. Şirketleşmiş sektör, görece bir istikrar döneminde, cari üretimi sadece istikrarlı koşullar süresince arttıracaktır. Şirketleşmiş sektörün kendi çıkarlarını hiçe sayacak bir işbirliğiyle

sisteme istikrar kazandırmasını beklemek bu durumda yanlıştır.

Üçüncüsü, iç borç stokunun hacmindeki artış Türkiye ekonomisinde eş zamanlı olarak hem kredibiliteyi yok eder, hem de istikrarsızlık yaratır. Bu koşullar altında, hiç bir önlem alınmadığı takdirde, ekonomideki dur-kalk döngüleri sadece sıklaşacaktır.

Yukarıdaki üç paragrafın temel amacı, krizle başa çıkabilmek için hükümetin güven ortamı yaratacak önlemler almasının gereğini vurgulamaktır. İyimser bir noktayla bitirmek istersek; yukarıdaki analiz, süregelen kriz ortamına uyum sağlamış şirketleşmiş sektörün sürekli bir büyümeyi başlatmayı gerekli kılacak kaynaklara da sahip olduğunu önermektedir. Şirketleşmiş sektörün meşhur "dinamizmi", büyüme sürecini başlatacak olan kapasitedir. Hükümet tarafından sağlanacak istikrarlı bir makroekonomik ortama ihtiyaç vardır. Bunu başarabilmek için ise hükümetin ne istediğine karar vermesi gerekmektedir.

Yard.Doç. Güven Sak

A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi

Kaynakça

- 1- Atiyas, I. ve H. Ersel (1995) "The Impact of Financial Reform: The Turkish Experience" G. Capria et al (der.) Financial Reform: Theory and Experience içinde, World Bank Publication.
- 2-Demirçelik, A. v B. Temir (1995) "Firma Yatırım ve Finansmanları" Fon Tahsisatı Sürecinde Sermaye Piyasalarının Rolü içinde, CMB Yayınları.
- 3- Ersel, H. ve G. Sak (1995) "Working Capital Needs, Credit Dependence and Corporate Sector Response to the Crisis", New York'taki EEA toplantısında sunulan tebliğ, Mart 1995.
- 3- Ersel, H. ve G. Sak (1996) "Growth after the 1994 Crisis", San Francisco'daki MEEA toplantısında sunulan tebliğ, Ocak 1996.
- 4- Missale, A. ve O.J. Blanchard (1994) "The Debt Burden and Debt Maturity", The American Review, 84 (1).
- 5- Özatay, F. (1995) "The Lessons from the 1994 Crisis in Turkey: Public Debt Mismanagement and Confidence Crisis" (Yapı Kredi Economic Review'da yayınlanacaktır).
- 6- Özatay, F., E. Öztürk ve G. Sak (1996) Kamu ve Özel Sektörler Arasında Fon Tahsisatı, TÜSİAD Yayınları.
- 7- Özatay, F., G. Sak (1995) "Dynamics of Exchange Rate Determination, Timing of Capital Account Liberalization and Government Budget Deficits in Turkey", 16-18 Eylül 1995 tarihinde İstanbul'da yapılan ERI toplantısında sunulan tebliğ.
- 8- Sak, G. (1995) Public Policies Towards Financial Liberalization, CMB Yayınları, Ankara.

AR-GE Geleceği kazanmanın ön koşulu

A. Metin Ger

Bugüne kadar teknoloji transferi ve dış ortaklı yatırımlardan da yararlanarak belli oranda bir ihracatı gerçekleştiren sanayimiz bu konumunu yitirme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bunun nedenleri aşağıda kısaca şöyle özetlenebilir: ulusal Ar-Ge düzeyimiz, kamu sektöründe yatırım yetersizliği; varolan Ar-Ge birimlerinin de asli görevlerinden uzaklaşmış olmaları ve özel sektörün teknoloji transferi ile sınırlı ve daha çok içpazara yönelik üretimle yetinmesidir. Ayrıca, üniversitelerin temel araştırma ile sınırlı kalmış olan kapasitelerini bunun dışında da geliştirmek için gerekli olan destek ve motivasyona sahip olmaması gibi nedenlerden de dolayı geri kalmıştır. Akademik ve endüstriyel araştırma için itici güç olan kamu kuruluşları ile bilginin ticarileşmesinde pazar talebinin ve rekabetin taşıyıcısı olan özel sektör ve araştırma faaliyetinin kolay harekete geçirebildiği en önemli kaynak olan üniversiteler arasında ciddi bir diyalog eksikliği bulunmaktadır.

Sanayici, maliyetini çok yüksek bulduğu Ar-Ge faaliyetine, üniversite ve devletten yeterli yardım ve teşvik alamayacağı bir faaliyet olarak bakmaktadır. Bunda yeni yatırım ve yeni teknolojiden fazla yararlanmadan geliştirilmiş olan imalat faaliyeti, küçük ölçekli şirket yapısının egemen olması ve imalatın tüketim mallarında yoğunlaşması etkili olmuştur.

Üniversite-sanayi-devlet işbirliği, rollerin ve alışverişin iyi tanımlanmadığı bir ortamda yürütülmeye ça-

lışmıştır. Kendi kuruluşlarında Ar-Ge birimleri bulunmayan sanayinin, üniversiteden de gerçek bir talebi olmamış, böyle bir talep ile gelecek olan toplumsal dinamizm ve saygınlıktan yoksun kalan üniversite ise zaman içinde yürüttüğü akademik araştırmalar için bile destek bulamayarak, yetersiz duruma gelmiştir. Ekonomik rekabet için gerekli politikaların sahibi ve izleyicisi olma özelliğini yitirmiş olan devlet ise, bürokratik yaklaşımı ve mevzuatı ile Ar-Ge faaliyetlerini iradesi dışında kösteklemekten kurtulamamıştır.

Kamu kuruluşları ile büyük şirketler, önemli teknoloji yenilemeleri yaparken, bu yenilemeyi uluslararası rekabete yönelmiş politikalar çerçevesinde gerçekleştirmediklerinden, üniversitelerden beklenti bu yeniliklere uygun bazı eğitim ayarlamaları düzeyinde kalmıştır. Yetersiz rekabet ortamı, sanayiciye, tüccara ve çiftçiye verilen teşviğin aynı ticari kaygı ile üniversiteye de verilmesi bilincinin oluşmasını engellemektedir.

Rekabet gücünü arttırıcı önlemlerin alınması gerekmektedir

Globalleşen ekonomik yapı içinde ülkelerin ekonomik bakımdan rekabet edebilirlikleri, özellikle DTÖ sonrası firmaların giderek rekabet üstünlükleri ile özdeşleşmeye başlamıştır. Firmaların rekabet gücünü etkileyen en önemli faktörlerin başında ise teknoloji ve yenilikler (inovasyon) yer almaktadır. Sürekli teknolojilerini

geliştiren ve yenilikler yapan işletmeler, rekabet güçlerini kolayca arttırabilmekte ve globalleşen ekonomik sistemde ayakta kalabilmektedirler. Gelişmiş ülkelerde, sanayinin teknoloji üretimiyle eşdeğer olduğu ve teknolojik gelişmenin ise sadece AR-GE ile gerçekleştiği gözlemlenmektedir. AR-GE'ye önem verilmediği sürece teknolojimizi geliştiremeyeceğimiz için sanayimizi, dolayısıyla, ekonomimizi geliştirmemiz mümkün değildir.

Son yıllarda, rekabet üstünlükleri giderek ileri teknoloji ürünleri düzeyinde belirlenirken, bu ürünlerin hangi kritik teknolojilere dayandığı ve hangi sektörlerin öncelikli olduğunun saptanması ülke ve/veya ülke gruplarının stratejilerini oluşturmada ana iskeleti oluşturmaktadır. Ülke ve/veya ülke gruplarının kritik teknolojileri geliştirme ve sahiplenme konusunda ayırdıkları kaynak miktarı ve üretim gücündeki en son halkaya kadar, diğer bir deyişle ürün geliştirme ve genel olarak pazarlanmasına kadar örgütlenme şekli farklılıkları, bu ülke ve/veya ülke grupları arasındaki gelişmişlik düzeyi farklılıklarına neden olmaktadır. Burada, örgütlenme ile bir yandan mali, hukuki, idari ve benzeri formel bir yapıdan ve ayrılan kaynaklardan, öte yandan ise, bilinçli ve planlı bir şekilde teknolojik öğrenme etkinlikleri ve bu amaç için sarfedilen kaynaklardan söz edilmektedir. İkinci grupta yer alan etkinlikler, ilgili kuruluşlar arasındaki ilişkileri, genelde işletmeleri, üniversiteleri, diğer eğitim ve araştırma kuruluşlarını ve yürütmeyi kapsamaktadır. Özendirme ve teşvik mekanizmalarını ve uyumluluğun temini gibi hususları da içermektedir. Ülke ve ülke grupları arasındaki gelişmişlik düzeyi uzaksanmasının temel kaynağı, "ulusal yenilenme sistemi" denen işte bu ikinci grup etkinliklerine ilişkin farklılıklardan kaynaklanmaktadır.

Bilim ve teknolojinin sonuçlarının ticarileşmesi, siyasal iradenin ulusal rekabet gücüne yansıdığı "ulusal yenilenme sistemi"nin kurulması ile başarılmaktadır. Topyekün bir yaklaşım içinde toplumun değişik kesimlerinin dahil edildiği ulusal yenilenme sisteminin işlevleri şöyle sıralanabilir:

- 1) Ulusal Ar-Ge,
- 2) Uluslararası bilim ve teknoloji arzından yararlanmak,

Tablo 1
17 OECD Ülkesi arasında sanayi tarafından desteklenen Ar-Ge'nin GSYH içindeki payı

Ülke	1969	1979	1989
A.B.D.	1.03	1.05	1.37
ALMANYA	1.03	1.32	1.79
BELÇİKA	0.64	0.95	1.23
BİRLEŞİK KRALLIK	1.00	0.82	1.04
DANİMARKA	0.39	0.42	0.71
FİNLANDİYA	0.32	0.53	1.07
FRANSA	0.64	0.75	0.98
HOLLANDA	1.04	0.86	1.09
İRLANDA	0.23	0.23	0.45
İSPANYA	0.08	0.18	0.34
İSVEÇ	0.69	1.11	1.57
İSVİÇRE	1.78	1.74	2.07
İTALYA	0.38	0.40	0.56
JAPONYA	1.00	1.19	2.05
KANADA	0.39	0.39	0.53
NORVEÇ	0.39	0.50	0.81
PORTEKİZ	0.06	0.09	0.11

Tablo 2
Temel araştırma ile endüstriyel Ar-Ge'nin karşılaştırılması

Ülke	Bilimsel Tebliğ başına ortalama atıf sayısı	Sanayi tarafından desteklenen Ar-Ge'nin GSYH içindeki payı
Ülke	1981 - 1990	1985
İSVİÇRE	7.33	2.16
İSVEÇ	6.72	1.71
A.B.D.	6.65	1.44
DANİMARKA	6.22	0.61
HOLLANDA	6.01	0.99
BİRLEŞİK KRALLIK	5.62	0.96
ALMANYA	5.47	1.65
BELÇİKA	5.39	1.20
KANADA	5.31	0.56
FRANSA	5.05	0.92
FİNLANDİYA	4.97	0.85
NORVEÇ	4.85	0.80
JAPONYA	4.42	1.84
İTALYA	4.26	0.49
İRLANDA	3.94	0.35
İSPANYA	3.17	0.26
PORTEKİZ	2.00	0.11

- 3) Öncelikli alanlardan başlayarak yeni ürünlerle pazara girmek,
 4) Yukarıdaki hedeflere uygun eğitim, yönetim, işgücü ve ilgili diğer sosyal adaptasyonları gerçekleştirmek,
 5) Bütün bunları etkin bir devlet eşgüdümü içinde yürütmek.

Böylece, araştırma, temel ve/ya uygulamalı, yenilenme süreçleri ve yenilenme sistemleri kavramlarının benimsenmesi sonucunda yeni ve çok geniş bir anlam kazanmaktadır. Ulusal yenilenme sistemleri, ulusal teknolojik rekabet üstünlüklerini belirlemekte ve ekonomik kalkınmanın belkemiğini oluşturarak sanayileşmekte olan ülkelerin kalkınma stratejileri için yeni olanaklar getirmektedir.

Teknolojik üstünlüklerde uluslararası farklılıkların nedenlerinin başında Ar-Ge'nin büyüklüğü ve sektörel dağılımı ile Ar-Ge'ye ilişkin diğer etkinliklerdeki farklılıklar gelmektedir. Bir diğer ilginç nokta da, bu konulardaki farklılıkların en az ulusal boyutta olduğu kadar işletmeler arası bazda da çok önemli olduğudur. Bu üstünlüklerdeki farklılıkları ölçmek için kullanılan değişik kriterler vardır. Bunlardan üçü Tablo 1, 2, 3'de örnek olarak verilmiştir.

Sanayi tarafından desteklenen Ar-Ge etkinliklerinin GSYH içindeki payının 17 OECD ülkesi arasında ve zaman boyunca değişimin gösterildiği Tablo 1 incelendiğinde; yıllar boyunca sıralamada bir değişiklik olmadığı, ABD'nin giderek ve sürekli bir şekilde, Almanya, Japonya, İsveç ve İsviçre'nin altına düştüğü görülebilir. Ülkemizde 1993 yılı itibarı ile bu pay sadece % 1'in 10'da 1'i gibi ihmal edilebilecek bir düzeydedir.

Temelde her ülke, sanayisinde değişiklik yaratacak etkinlikleri desteklemek amacıyla üniversitelerdeki temel araştırmaları finanse etmektedir. Böyle bir ilişkinin varlığı Tablo 2'de gösterilmeye çalışılmıştır. Genellikle atıf sayısı ülkenin sanayisinin Ar-Ge'ye ayırdığı desteğin GSYH'daki payı ile doğru orantılı olarak artmaktadır. Ülkemizde bu oranlar, 1993 yılı itibarı ile yayın başına ortalama atıf için 1 civarında, sanayi tarafından desteklenen Ar-Ge'nin GSYH'daki oranı için ise % 0.1 mertebesinde dir.

Tablo 3'de eğitim ve öğretim konusunda uluslararası

Tablo 3
İngiltere, Hollanda, Almanya ve Fransa'da mesleki işgücü kalitesi

Kalite düzeyi	İngiltere 1988	Hollanda 1989	Almanya 1987	Fransa 1988
Üniversite mezunu	10	8	11	7
Y. Tek. okul mezunu	7	19	7	7
Meslek Lis. mezunu	20	38	56	33
Vasıfsız	63	35	26	53
Toplam	100	100	100	100

Tablo 4
Firmalara sağlanan Ar-Ge desteğinin konularına göre dağılımı

Konu	TÜBİTAK	TTGV
Enformasyon Teknik	0.18	0.16
Elektrik/Elektromek.	0.14	0.16
Malzeme	0.18	0.08
Kimya	0.14	0.16
Makina/İmalat/Ulaşım	0.23	0.25
Diğer	0.13	0.19

karşılaştırmalarda son yıllarda yer alan önemli bir değişiklik vurgulanmaktadır. Görüldüğü gibi karşılaştırma, ortalama eğitim süresi yerine eğitim ve öğretim açısından değişik düzeylerde elde edilmiş beceriler dikkate alınarak yapılmaktadır. Karşılaştırma yapılan ülkeler arasında gözlenen en önemli farklılıklar ara eleman ve vasıfsız eleman gruplarında oluşmaktadır. Ülkemizde buna en yakın istatistik bilgi incelendiğinde, okumuş nüfusun % 75'i 5 yıllık, % 10'u 8 yıllık, 10'u 11 yıllık ve % 5'i de 11 yıldan daha fazla eğitim almıştır. Bu dağılımın çalışan işgücü için de benzer olacağı varsayılırsa, öncül OECD ülkeleri ile bu alanda da oluşan farklılık ortaya çıkmaktadır.

Eşitlik içindeki rekabet ve ticaret serbestliğinin yolu, eşit olmayanların önce teknolojik açıdan eşit düzeye gelerek sanayi güçlerini arttırmalarından geçmektedir. Ulusal teknoloji ve ekonomi politikaları ile ulaşılabilecek bu hedef için, zihin sermayesinin öneminin bilinci içinde, öncelikle zihin yoğun tasarım ve üretim kapasitesi geliştirilmektedir. Bu yeni kapasite, dünya teknolojisinden alınanın özümzenmesi, yeniden üretilmesi ve ekonomik faaliyetin tümüne yayıl-

ması için kullanılacaktır. Ekonomik analizler, teknoloji geliştirme ve öğrenmenin özendirme yapıları ile olan ilişkileri konusunda bazı ipuçları vermektedir. Bütün 'Ulusal Yenilenme Sistemleri'nde, temel araştırmaya

Eşitlik içindeki rekabet ve ticaret serbestliğinin yolu, eşit olmayanların, önce, teknolojik açıdan eşit düzeye gelerek sanayi güçlerini arttırmalarından geçmektedir.

yönelik devlet desteği, üniversiteler aracılığıyla sağlanır. Giderek özgülleşmiş ve karmaşıklaşmış olan ve firma esasında değişim yaratan etkinlikler olarak anlaşılan teknolojik etkinliklere yönelik bilinçli ve düşünülmüş yatırımlar ise, firma bazında desteklenmektedir. Bunun sonucunda oluşan işbölümü, değişim yaratan etkinlikleri üretimin bir yan ürünü olmaktan çıkarmıştır. Değişim yaratan etkinlikler için ürün tasarımı, üretim mühendisliği, kalite kontrol, insan kaynakları eğitimi ve benzeri işlerle beraber araştırma-geliştirme ve prototiplerin denenmesi ve pilot tesisler gibi çok masraflı yatırımlar yapılabilmektedir. Böylece, özendirme yapılarının yetersizliği nedeniyle teknolojik birikimin oluşturulamamasına yol açan taklitçiliğin sağladığı rekabet üstünlüğünün kısa vadedeki getirisiyle, yenilenmenin özendirilmesiyle uzun vadede sağlanan getirinin arasındaki tek taraflı olarak bozulan denge yeniden kurulabilmiştir. Gelişmişler ile gelişmemişler arasındaki eşitsizlik aralığını aşp, yarışa katılmayı başarmış ve eski tanımı ile üçüncü dünya ülkeleri konumundan çıkmış olan yeni sanayileşmiş ülkeler grubu, yeni teknolojileri yakalayarak gerçekleştirilen sanayileşme sıçramasındaki ulusal yenilenme

sistemlerini oluşturabilen kritik devlet rolünün en somut örneklerini oluşturmaktadırlar.

Bu bağlamda, Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu, 1 Haziran 1995 tarihili kararıyla Ar-Ge'yi özendirmek ve teknolojik altyapının geliştirilmesi ve global pazarda rekabet üstünlüğü elde etmek üzere Dış Ticaret Müsteşarlığı kaynaklı yeni bir fonu sanayi kuruluşlarına kullandırmaya başlamıştır. Desteklenecek projelerde aranan özellikler; projenin, yeni ürün, yöntem, sistem ve üretim tekniklerinin oluşturulmasına yönelik olması; proje sonucunda, endüstriyel uygulama veya ticari pazar potansiyeli olan araç, gereç, malzeme, hizmet üretilmesidir. Söz konusu Ar-Ge yardımı Ar-Ge projeleri kapsamında izlenip değerlendirilebilen giderlerin belirli oranlarda devlet tarafından karşılanması ile Ar-Ge projelerine sermaye desteği verilmesini kapsamaktadır. Proje bazında izlenebilir Ar-Ge giderlerine verilecek destekle ilgili değerlendirmeler için TÜBİTAK; Ar-Ge sermaye desteği ile ilgili değerlendirmeler için TTGV görevlendirilmiştir. Ar-Ge kapsamında değerlendirilecek faaliyetler ile destek sağlanacak gider türleri şunlardır:

Değerlendirilecek faaliyetler

- 1) Kavram geliştirme
- 2) Teknolojik/Teknik ve Ekonomik yapılabilirlik atüdü
- 3) Geliştirilen kavramdan tasarıma geçiş sürecinde yer alan laboratuvar çalışmaları
- 4) Tasarım ve çizim çalışmaları
- 5) Prototip üretimi
- 6) Pilot tesis kurulması
- 7) Deneme üretimi
- 8) Patent ve lisans çalışmaları
- 9) Satış sonrası sorun giderme hizmetleri

Destek sağlanacak alanlar

- 1) Personel
- 2) Araştırma faaliyetleri için kullanılan alet, teçhizat, yazılım
- 3) Danışmanlık hizmeti ve buna eşdeğer hizmet alımları
- 4) Ülke içindeki AR-GE kurum ve kuruluşlarına yaptırılan AR-GE hizmetleri

5) Patent başvurusu

6) Doğrudan AR-GE faaliyetlerinde kullanılan malzeme giderleri

Bu kapsamda, TTGV'na ilk başvuru döneminde 25

Bilim ve teknolojinin sonuçlarının ticarileşmesi, ancak siyasal iradenin ulusal rekabet gücüne yansıdığı "ulusal yenilenme sistemi"nin kurulması ile mümkün olabilir.

başvuruda bulunuldu. Konularına göre dağılımları Tablo 4'de verilen 12 proje desteklenmek üzere seçildi ve böylece 176 Milyar TL/2.5 MUSD'lık bir Ar-Ge etkinliği oluşturuldu. Aynı dönemde, TÜBİTAK'a 307 başvuru yapılmış ve incelenen 190 projeden 163'ü desteklenmeye uygun bulundu. Konularına göre dağılımı Tablo 4'de verilen bu projelerin toplam tutarı 205 MUSD olup, TÜBİTAK'ca aktarılabilecek destek tutarı yaklaşık 82 MUSD'dır. Bugüne kadar bu kapsamda firmalara aktarılan toplam destek 1.68 MUSD'ı bulmuştur.

Yeni yatırım ve teknolojiye fazlaca başvurmadan sağlanan ihracat doğal sınırına ulaşmış ve ihracat büyümesi durmuştur. Bundan sonraki ihracat atılımı, Ar-Ge kaynaklı üretime ve yeni teknolojilerin kullanımına bağlıdır. Genç nüfusumuz, yüksek standartlı yaşam ve istihdam talebi ile birlikte büyümektedir. Sanılının aksine, yeni teknolojilere hizmet ve tüketimde olduğu kadar iş hayatında da hızlı bir uyum göstermektedir. Refah ve istihdam talebini teknolojinin yayılmasına elverişli sosyal adaptasyon yeteneği ile birleştirerek üretkenlik ve verimliliği arttıracak kaliteyi topluma yayacak olan hizmetleri üretecek politikaların oluştu-

rulması mümkündür. Bu politikaların başarıyla yürütülmesi, sosyo-ekonomik olduğu kadar, ülkemizin karşı karşıya bulunduğu özel sorunlar nedeniyle siyaseten de çok önemlidir. Küreselleşme ve uluslararasılaşma isteğine ve gereğine bağlı olarak birçok kritik sektörde (ulaşım, iletişim, savunma, ilaç, enerji, çevre vs.) uluslararası standartların aranması kendiliğinden meydana gelmekte, ürün, hizmet ve işgücü için kalite düzeyi, uluslararası gelişmeler sonucu bize empoze edilmektedir.

Ancak, yeni teknolojilere yönelecek sanayi yapılanması için büyük avantaj sağlayan yeterli iç pazar büyüklüğüne ve devlet alım gücüne sahip bulunmaktayız. Bu avantajlara, eğitimdeki geleneksel potansiyel de eklenmelidir. Yeni teknolojilerin yayılmasını kolaylaştıran etkenler yanında, bunların mevcut sanayi faaliyetleri ile kaynaşmasını kolaylaştıran yeterli sosyo-ekonomik ortam vardır.

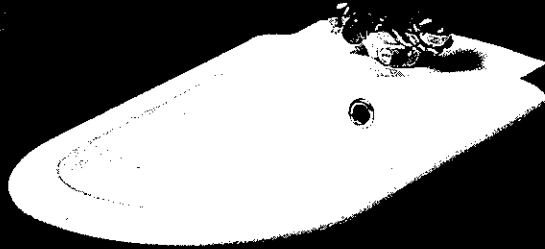
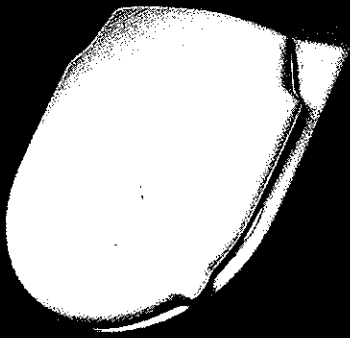
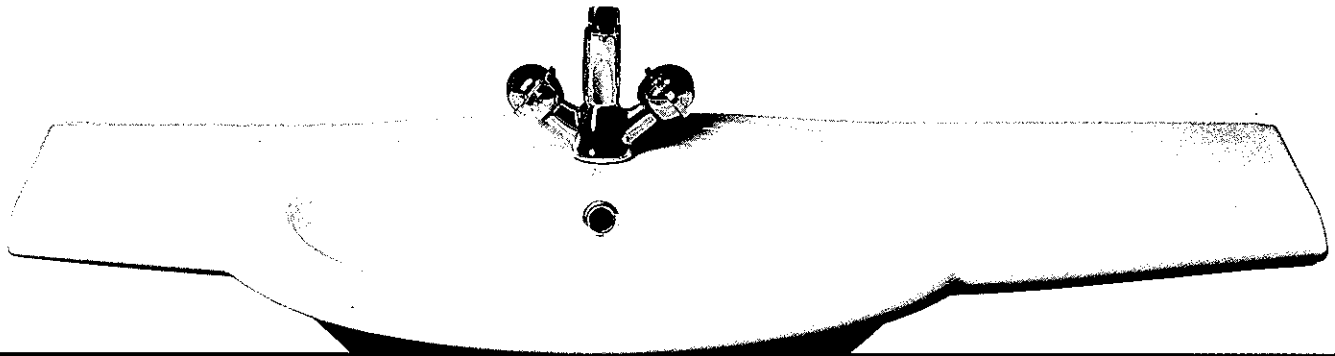
Gerçekten de yabancı ortaklardan alınan lisanslar ile belli bir rekabet gücünü yakalayan yerli sanayimiz, iç ve dış pazarlarda yabancı şirketlere rakip olmaya başlamıştır. Lisans alımlarının zorlaşacağı bir dönem başlamaktadır. Bu kısıtlamalar, gerçekte teknolojiye egemen olunup özümseildiğinin ilk işaretidir. Bundan sonraki aşama, Ar-Ge'nin "müşterisi belli olan ve öncelik almış alanlarda" yoğunlaşması ve yabancı şirketlerle küçük ve büyük ortaklık statülerinin elde edilmesini de sağlayacak olan yerli bilgi ve teknoloji üretimi olmalıdır. Büyük projelerin vade ve misyonlarının çok iyi tanımlanıp denetlendiği, proje finansmanında faydacı yaklaşımının ağır bastığı bu aşama, entellektüel faaliyet yönlendirilerek bilim ve teknoloji altyapısını oluşturmayı amaçlayan bir geçiş olarak algılanmalıdır. İleri teknolojilerin kullanıldığı ama emek-yoğun özelliği süren geleneksel sektörlerde (konfeksiyon, tüketici elektroniği, beyaz eşya, imalat araçları, otomotiv, döküm, malzeme, sivil altyapı sistemleri vs.) başlatılacak Ar-Ge çalışmasından kısa vadede ekonomik sonuç alınabilecektir. Ar-Ge'ye yapılan yatırımlar geleceğe, yakın geleceğe yapılan yatırımlardır.

Prof. Dr. A. Metin Ger
ODTÜ Öğretim Üyesi

ŞİMDİ BANYOLARDA SEREL ORKİDE ÇEŞİTLİLİĞİ YAŞANIYOR.

Serel Orkide serisi her banyoya, her zevke uygun 16 çeşidiyle pratik ve şık
güzellikler yaratıyor... Banyolarınızı baştan aşağı yeniliyor.

Unutmayın, her banyoya uygun bir Serel vardır.

SEREL®

"Yıllarca Beraber"

1946 Seçimleri

Demokrasinin ilk sandık oyunları

Cemil Koçak

21 Temmuz 1996, bugün artık unutmaya yüz tutmuş ünlü '46 seçimlerinin 50. yıldönümüydü. 1996 yılı, belki de, içinde bulunduğumuz ve bir türlü atlatamadığımız siyasi istikrarsızlıklar nedeni ile, ülkemizde "Demokrasinin 50. Yıldönümü" olarak, sanırım layıkı veçhile değerlendirilemedi.

Bugün bile, '46 Seçimleri'nde, gerçekte ne ölçüde, (hadi hile demeyelim ama) usulsüzlük yapıldığını saptamak mümkün değildir. Çünkü hala, ne '46 Seçimleri'ne ilişkin resmi belgelere ulaşmak mümkün, ne de bu konuda resmi bir açıklama yapılmış durumda... Bu nedenle de, ancak ikinci el malzemeye dayanarak bir sonuca ulaşmak ve değerlendirme yapmak zorunlu hale geliyor.

'46 Seçimleri hakkında gerçekte pek az bilgiye sahibiz. Örneğin, partilerin yurt genelinde aldıkları toplam oy sayısını ve oranını dahi bilmiyoruz. Nerede kaldı ki, partilerin il bazında aldıkları oy sayılarını ve oranlarını bilelim. Bu sayılar, bugüne kadar, hiçbir zaman resmen açıklanmadı. Açıklanan tek şey, partilerin kazandığı milletvekili sayısıydı. Seçimden kalan evraklar, eğer bir dönem SEKA'ya kese kağıdı yapılmak üzere gönderilmemişlerse, belki de bugün bile, hala, İçişleri Bakanlığı'nın karanlık ve rutubetli depolarında, bir yerlerde duruyordur.

Tek parti döneminde seçimler

Cumhuriyetin tek partili döneme denk düşen kısmında, milletvekili seçimleri iki dereceli yapıldı. Önce, 'müntehibi evvel' denilen birinci seçmenler, katılma oranı bir hayli düşük ilk tur seçimlerde, CHP tarafından ilan edilen

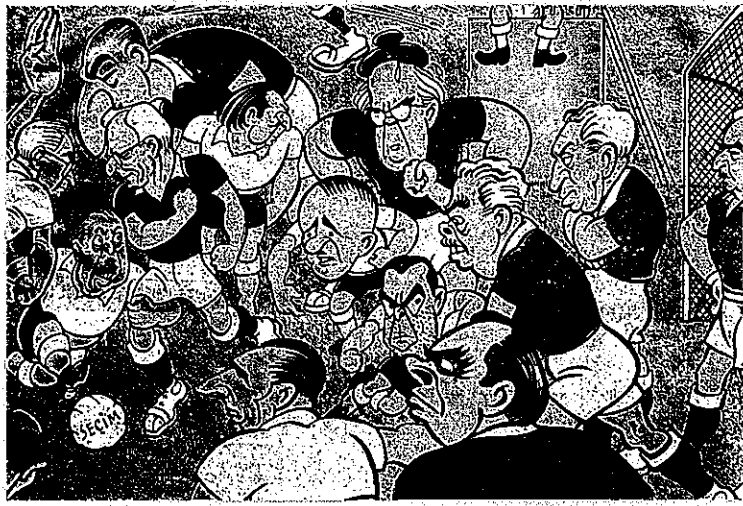
resmi ve 'müntehibi sani' denilen ikinci seçmenleri seçerlerdi. İktidar partisi tarafından tayin edilmiş olan ikinci seçmenler de, ikinci turda, yine CHP tarafından ilan edilen milletvekili "aday"larını seçerlerdi. Daha ziyade atama usulüne benzer yöntemle seçilen milletvekilleri, bazen seçim bölgelerini o zamana kadar hiç görmemiş de olabilirlerdi. Bu dönemde, milletvekili aday listesinde ilan edilmek, seçilmek ile eş anlamıydı. Gerisi yalnızca basit bir formaliteydi. Ancak, bu iki dereceli seçim yönteminin Cumhuriyet ile başladığını düşünmek aldatıcı olur. Bu seçim yöntemi, Cumhuriyet dönemine Osmanlı'dan miras kalmıştı. 14 Aralık 1942 tarihinde ve Cumhuriyet döneminde kabul edilmiş ilk toplu ve bütünsellik taşıyan seçim yasası, bu eski usulü hiç değiştirmemişti. Nasıl değiştirsin ki, bizzat CHP Programı'nda, daha 1943 yılında, iki dereceli seçimin yararlarından söz ediliyordu.

Bununla birlikte, zamanla da olsa, Belediye, İl Genel Meclisi ile Muhtar seçimleri tek dereceli olacaktı. Ancak, Belediye Başkanları, doğrudan halk tarafından değil de, Belediye Meclisleri tarafından seçiliyordu. İstisnası ise, Ankara ve İstanbul Belediye Başkanları'nın seçilmeyip, Ankara tarafından atanmalarıydı. Bu iki büyük ilin Başkanları, sadece Belediye Başkanı değil, aynı zamanda, Vali ve CHP İl Başkanlarıydılar da... Ancak, unutmamak gerekir ki, bu seçimlerde de adaylar, CHP'nin resmi mekanizmaları içinde belirleniyordu. CHP dışından ve "müstakil" aday olabilmek için, hem siyasi, hem de medeni cesaret sahibi olmak gerektiğini yazmaya bilmem gerek var mı?

Çok partili dönem ve yeni seçim yasası

Yeni dönem, yani birden çok partinin varlığı, yeni bir seçim yasası hazırlanmasını gerektirmişti. Tuhaf bir tesadüf, 14 Mayıs 1946 tarihinde, Başbakanlıktan TBMM'ye sunulan Milletvekilleri Seçimi Hakkında Kanun Tasarısı'nın gerekçesinde yer alan ifade ile, 25 yıllık tecrübenin ışığında, "milletimizin kendi vekillerini doğrudan doğruya seçmesi esasına dayanan bir seçim kanunu tasarısı vücuda getirmek muvafık görülmüştü." Ancak, yasada yalnızca küçük bir değişiklik yapılıyor ve tek dereceli seçim usulü benimseniyordu. Ayrıca, halen "yürürlükte olan hükümler üzerinde esaslı değişiklikler yapılmasına (da) lüzum görülmemişti."

Seçimin idaresi, tamamen, tek-parti döneminde, yukarıda anlatıldığı şekilde seçilmiş/atanmış siyasi kişiliklerin inisiyatifine bırakılmıştır. Seçmenler, ki öncelikle seçmen kütüklerine yazılabilenlerin oy kullanması mümkündü, resmi yöneticilerin nezdindeki sandık başlarında daha önceden hazırlanmış olan parti listelerini, herkesin gözü önünde sandığa atacaklardı. Muhalefet partisinin listesini sandığa atmak, bir hayli cesur bir davranış sayılabilirdi. Çünkü, geçmiş siyasi tecrübelerin ışığı altında, yeni denemenin ne ka-

dar süreceği ve bu maceraya katılanları, tıpkı eskiden olduğu gibi, ne gibi bir sonun beklediğini hiçkimse bilemezdi. Oyların açıkta, herkesin gözü önünde kullanılmasından sonra seçimin can alıcı anı başlıyordu. Bu kez, sandıklar, sadece resmi görevlilerden oluşan kurullar tarafından gizli olarak açılıyor ve oy sayımı ve dö-kümü yine gizli olarak yapılıyordu.

Tasarıda, parti temsilcilerinin bu süreçte bulunabileceklerine ilişkin

bir hüküm vardı, ama işlevler tam olarak tanımlanmamıştı. Bu, oyların kullanılması ve sayımı sırasında, siyasi parti temsilcilerinin de hazır bulunmalarını temin etmek bakımından, son derece önemli bir hükümdü. Ancak, yine de eksik sayılırdı. Çünkü, siyasi parti temsilcilerinin,

Seçim Kurulları ile Seçim Komisyonları nezdindeki hak ve yetkileri belirsizdi. Maddenin formüle edilmiş tarzı, olsa olsa, birer gözlemci sıfatına hak kazandırıyordu. Ancak, resmi işlemler sırasında herhangi bir yetkileri yoktu ve bu mekanizma içindeki yerleri belirsiz bırakılmıştı. Üstelik, sayılan oyların, kısa bir süre sonra, yakılarak imha edilmesi söz konusu iken, siyasi parti temsilcilerinin yetkilerinin belirsiz bırakılması, önemli bir eksiklikti.

Ardından, kapalı kapılar ardında olup biten oy sayımından sonra, aynı kişiler tarafından tutulan tuta-

'46 Seçimleri hakkında gerçekte pek az bilgiye sahibiz. Örneğin, partilerin yurt genelinde aldıkları toplam oy sayısını ve oranını dahi bilmiyoruz. Nerede kaldı ki, partilerin il bazında aldıkları oy sayılarını ve oranlarını bilelim.

naklar, bir hiyerarşi içinde, valiye kadar çıkıyordu. Ama her merhalede ayrı bir tutanak hazırlanıyordu. Sonuçta, valinin başkanlığındaki kurullar, kimin ne kadar oy aldığını ve kazananları ilan ediyordu. İçişleri Komisyonu tarafından, tasarının bir maddesine, şu kritik ve can alıcı hüküm eklenmişti: "Hesaba katılan oy pusulaları, komisyon üyeleri ve orada hazır bulunanlar önünde yakılır ve bu keyfiyet bir tutanakla belirtilir."

Bu değişiklik sonucunda, seçim sandığından çıkan ve "hesaba katılan", yani sayılan ve değerlendirilen oylar, adayların kaçır oyları aldıkları bir tutanakla saptandıktan sonra, yakılarak imha edilecekti. Bu durumda, bu oylar üzerinde yapılacak herhangi bir itiraz, pratikte, artık mümkün değildi. Çünkü, itiraz edilen sayımda kullanılan oyların yeniden incelenmesi ve sayılması, artık ortada bir oy kalmadığı için,

asla sözkonusu olamayacaktı.

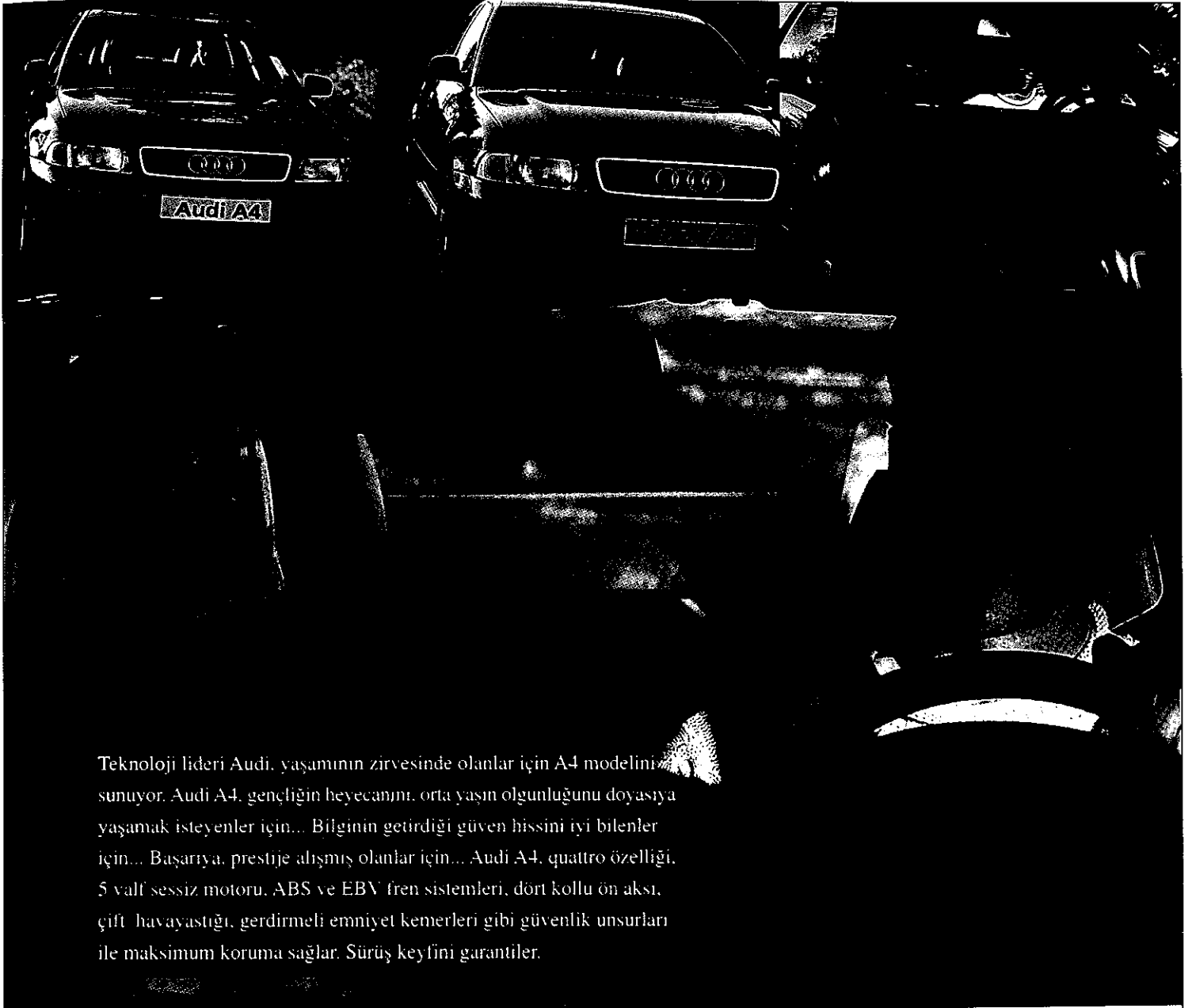
Seçim yasa tasarısı üzerine tartışmalar

Tasarının TBMM'de görüşülmesi sırasında ise, önemli siyasi tartışmalar gündeme geldi. İçişleri Bakanı ve CHP Adana milletvekili Hilmi Uran, tasarının esasının, tek dereceli seçim sisteminin kabulü ve "vatandaş hukukunun genişletilmesine ve seçim emniyetinin daha esaslı bir şekilde tarsinine aid hükümler" olduğunu belirtiyordu. DP Manisa milletvekili Hikmet Bayur, tasarının pek çok hükmünün yalnızca, "iktidar mevkiinde bulunanları orada tutmaya yarayacağını" ileri sürüyor ve "bu kanuna göre yapılacak seçimlerde, hükümet ve onun partisini oyla, seçimle düşürmeye imkan" olmadığını belirtiyordu. Bayur, diğer yandan, tasarıda gizli oy ilkesinin benimsenmesi gerektiğini de belirtiyor ve nihayet

seçimlerde denetimin "idari makam"lara bırakılmış olması da eleştiriyordu. Bayur'a göre "bu işte tarafsızlığı sağlamak için, [seçimlerin denetimi] (...) adli makamlara" verilmeliydi.

DP Aydın milletvekili Adnan Menderes, tasarının "çok partili sistemin ihtiyaçlarını kavrayan ve karşılayan hükümleri ve teminatı ihtiva" etmediğini ileri sürüyor, ama tek dereceli seçim sistemine geçişin, "demokrasiye doğru esaslı bir adım" sayılması gerektiğini de belirtiyordu. Menderes'e göre, siyasi parti temsilcilerinin, oy verilmesi ve tasnifi sırasında, sandık başlarında hazır buluna-

Türkiye Genel Distribütörü: Doğu Otomotiv Sanayi ve Ticaret A.Ş. Eski Büyükdere Caddesi Ayazağa Yolu No:23 80670 Ayazağa-Maslak/İstanbul Yetkili Satıcılar ve Servisler: Adana Aykan (0322) 429 02 42 • Bursa Sönmez (0224) 261 08 38 • Çorlu Ünal (0282) 651 22 32 • Eskişehir Ilgazlar (0222) 221 24 65 • Gaziantep Şahintaş (0342) 339 48 00 (3 hat) • İstanbul Ersoy (0216) 411 62 79-80 • İstanbul Genoto (Kartal) Tel: (0216) 377 43 90-95 • İstanbul Genoto (Maslak) (0212) 276 50 27-28 • İzmir Günen (0232) 463 80 64-65 • Kayseri Öz-Sa (0352) 223 68 78 • Mersin, Opat (0324) 359 46 98 • Ordu Şahin (0452) 233 41 69 • Trabzon Buhadır (0462) 322 10 71-73

Teknoloji lideri Audi, yaşamının zirvesinde olanlar için A4 modelini sunuyor. Audi A4, gençliğin heyecanını, orta yaşın olgunluğunu doyarsa yaşamak isteyenler için... Bilginin getirdiği güven hissini iyi bilenler için... Başarıya, prestije alışmış olanlar için... Audi A4, quattro özelliği, 5 valf sessiz motoru, ABS ve EBV fren sistemleri, dört kollu ön aksı, çift havayastığı, gerdirmeli emniyet kemerleri gibi güvenlik unsurları ile maksimum koruma sağlar. Sürüş keyfini garantiler.

18. yaşın heyecanı, 35 yaşın birikimi...

Benzersiz bir mutluluk. Audi A4

bilecekleri yolundaki hüküm, olumlu bir yaklaşımı ifade etmekle birlikte, son belediye seçimlerindeki tatbikatın da gösterdiği gibi, bunun, pratikte hiçbir anlamı olmuyordu. Bu hükmün esaslı bir işlevi olabilmesi için, Menderes, siyasi parti temsilcilerinin, "Seçim Kurulları ile Seçim Büro ve Komisyonları'nda aza sıfatı ile bulunmalarının, itiraz ve zabıt tutturma hakkına sahip olmalarının kabulü" gerektiğini ileri sürüyordu. Aksi halde, siyasi parti temsilcileri birer "müşahit" olmaktan öteye gidemiyorlardı. Bu durumda da, "bütün seçimlere hakim olan eller, tamamen iktidar partisine mensuptu." Menderes, oy kullanımında gizlilik ilkesinin de yeterli teminat altına alınmadığı kanısındaydı:

"Sandık başında hazırlanmış duran ve içinde kimlerin isimleri yazılı olduğu belli olan bir listeyi alıp sandığa atması veya bunu almak istememesi, yurttaşın reyini kimlerin lehine kullandığını açıkça meydana koyan bir usüldü."

Menderes, bucakların (nahiyele-

Seçimlerdeki amaç iktidar partisine göre, yeni dönemde bir an önce siyasi istikrar sağlamak; muhalefete göre ise, muhalefet partisinden gelişmesine imkan tanımadan bir an önce seçime gitmekti.

rin) seçim çevresi olmaktan çıkarılması üzerinde de duruyor ve bu suretle, her köye en az bir sandık kurulması gerektiğini vurguluyordu. Menderes'e göre, sandık sayısı, "nâ-mütenâhi" artacak ve "seçim sandıkları, her türlü sabt ve rabt ve nezareti imkansız kılacak surette" dağıtılacaktı. Bu da, "rey serbestliğine ve sandık emniyetine dokunan esaslı mahzurlar" arasındaydı. Menderes, bu görüşünü ifade ederken, herhalde DP'nin ülke çapında kurulacak çok sayıda seçim sandığında yeterli miktarda partili "müşahit" bulunduramayacağından kuşku duyuyor ve endişe ediyordu. Aynı zamanda, seçimlerin, upkı Bayur gibi, "kazaî murâkabe" altında yapılmasını da istiyordu. Ayrıca, Menderes'e

göre, tasarıda yer alan bir başka önemli eksik de, "az(ın)lıkta" kalacağı yönündeki endişe, kuşku ve beklentisini açığa çıkarıyordu.

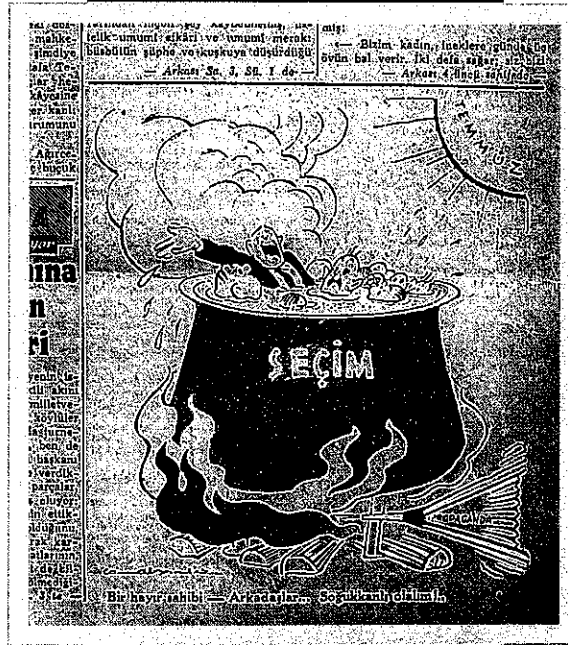
Seçim sistemi, çoğunluk yöntemi esasını, yani her seçim çevresinde en çok oy alan parti aday listesinin kazanmasını öngörmüştü. Ancak, listeler arasında tercihe imkan tanındığından, pratikte aynı seçim çevresinde değişik parti listelerinden adayların birarada kazanmaları da mümkündü. Menderes'e göre, bütün bu eksikliklerin yanında, tek dereceli bir seçim sistemini benimsemesi, müşahade sistemini oluşturması ve "reylerin az çok gizli olması yönünde hükümler konulmuş bulunması" nedeni ile, tasarıdan memnun olunması gerekiyordu. Sözü edilen eksiklikler, tatbikatta da giderilebilirdi.

Dönemin gazeteleri seçimin ne denli sağlıksız koşullar içinde yapıldığına örnektir. Değişik milletvekili sayıları yayınlanıyor ve rakamlar birbirini tutmuyordu.

Nitekim, Menderes bunu şöyle belirtiyordu: "En mühimi, kanunun tatbikatında hakim olacak zihniyet ile (kanunu) tatbik edecek ellerin liyakatı derecesidir. Şayet, belediye seçiminde hakim olan zihniyet ve ruh, bu kanunun tatbikinde ve milletvekili seçiminde de hakim olacaksa, memleket namına, buna esellenmemek mümkün değildir. (...) Mesele, sandık başına kadar, seçmen yurttaş takip eden vazifeli veya vazifeli olmayan (...) silsilenin ruh zihniyetine salim bir istikamet verebilmektir."

CHP Sivas milletvekili Reşat Şemsettin Sirer ise, nispi temsil sisteminin ancak derin sınıf farkları ile bölünmüş ülkelerde geçerli olabileceğini ileri sürüyor ve bu nedenle de, nispi temsil sisteminin asla düşünülmeyeceğini ve düşünülmeceğini açıklıyordu. DP Eskişehir milletvekili Emin Sazak ise, belki de geçmiş siyasi tecrübelerinin verdiği bir birikimle, "samimi olarak burada açık konuşursak, jandarman, devletin en yüksek makamına kadar, iktidar partisinden bulunurken, bundan bitaraflık beklemek, biraz safdillik olur" diyordu.

Bu sırada dikkat çeken bir gelişme, Manisa milletvekili Hikmet Bayur'un bir girişimiydi. Bayur'un

önerisi önemliydi ve doğrudan doğruya oyların gizli verilmesini temin amacına yönelikti. Bayur, oy verme işleminin kapalı bir mekanda gerçekleştirilmesinin hükme bağlanmasını talep ediyordu. Oy verme işlemi, ihtiyari olarak değil, fakat zorunlu olarak gizli bir mekanda yapılmalıydı. İçişleri Komisyonu Sözcüsü ve CHP Bolu milletvekili Adal, Bayur'un önerisine şu yanıtı verecekti: "Seçmene verilen garanti (yani, arzu ettiği takdirde, kapalı ve gizli bir yerde oy kullanma garantisi), bir mecburiyet tahmil etmez. Eğer vatandaş, serbest olarak açıkça pusulasını zarfa koyarak reyini vermek vaziyetine giderse, 'Yok, siz muhakkak oraya gireceksiniz' demekle hiçbir mana yoktur. Çünkü, vatandaş bu şekilde bir yetki ver(il)erek, kendisi tesirden korunmak istenmiştir. Bir ödev değildir."

Adal, tasarıda zaten gizli bölge yönteminin uygulanması yolunda hüküm bulunduğunu belirtiyor, ancak bütün seçim sandıklarının yanında, "köylere kadar her yerde, mutlaka telefon hücrelerine benzer hücreler temin etmeye maddeten imkan" olmadığını açıklıyordu. "Bu durumu nazara alarak, kanunun (tasarının ilgili) maddesi, bu gibi hücreler temini imkanlarını idareye vermekteydi." Bunlar, tatbikatta mümkün olacak şekilde hazırlanacaktı." Bayur ise, önerisinin "bütün seçim kanunun, bütün demokrasinin ruhu" olduğunu ileri sürüyor ve "bunu kabul etmedikten sonra, biz, esasta birşey yapmış olmayız" diyordu. Bayur'a göre, "bu kabul edilmedikten sonra, gerçek

demokrasinin gerçekleşmesi daha ileriye kalmış demektir.”

CHP Balıkesir milletvekili Süreyya Örgüevren ise, Bayur'un bu görüşlerine şu yanıtı veriyordu: “Oyun gizli kullanılmasını temin için, herhalde tek başına bir oda içine girme mecburiyetini vatandaşta tahmil eden bir hüküm koymak, bu memlekette vatandaş hürriyetini münslip kılan bir zihniyeti kafamızın içine sokmak demektir.”

Bundan sonraki aşamada, Bayur'un önerileri red edilecektir. Bayur'un bir başka önergesi de, tasarıda yer aldığı şekli ile, hesaba kaulan oyların yakılarak imha edilmemesine ilişkindi. Bayur, oyların hiç olmazsa bir yıl kadar muhafaza edilmesini istiyordu. Çünkü, davalara konu olması halinde bu oyların incelenmesine ihtiyaç vardı. Oysa İçişleri Komisyonu Sözcüsü ve CHP Bolu milletvekili Adal, amacın “bir seçimde itirazların o anda yapılmasının temin edilmesi, tutanakla bildirilmesi ve ondan sonra hesaba katılan ve itiraz edilmeyen oy pusulalarının artık ortada bir iddia

'46 seçimlerinin yankıları hiçbir zaman dinmeyecektir. Çok partili hayatın ilk milletvekili seçimine hile ve usulsüzlük karıştırılmış ve su boş yere bulandırılmıştır.

mevzuu halinde kalmamasının” temini olduğunu açıklıyordu. Üstelik Adal'a göre, “her demokratik memlekette vaziyet böyle”ydi. Bayur'un bu şartlar altında nasıl dava açılacağı yolundaki bir sorusunu ise, yine Adal şöyle yanıtlıyordu: “Bu gibi şikayetlerin mevzuu orada itirazlar üzerinedir. Yoksa üç gün sonra, beş gün sonra, filan yerden, filan pusulanın içeriye atılmasından doğacak olan hadiselerde değildir.” Adal'a göre, “o oyların saklanması vatandaşın leyhine değil, aleyhine”ydi.

Nitekim, Bayur'un bu önerileri de red edilecektir. Bayur'un son bir önergesi de, sandık başlarında müşahit olarak bulunması öngörülen siyasi parti temsilcilerine seçim tutanağını imza ve itiraz yetkisi verilmesi yolundaydı. Ancak bu önerge de, İçişleri Bakanı ve CHP Adana milletvekili Hilmi Uran'ın; “bu suretle, siyasi ihtirasların seçime iştirak edeceği ve bunun da ta-

rafsızlığın sonu anlamına geleceği” yolundaki açıklamasından sonra, red edilecektir.

Tasarı, 5 Haziran'da, TBMM'de kabul edilir. Tasarının kabulünden sadece beş gün sonra, 10 Haziran'da TBMM, CHP Kırklareli milletvekili Nafi Tuf Kansu'nun önergesi üzerine yeni seçim için karar alacaktır. Oysa olağan şartlarda seçimin 1947 yılının sonlarında yapılması gerekirdi. Çünkü, dönem o zaman sona erecekti. Burada amaç, iktidar partisine

PERFORMATM

Performa ailesi, Macintosh Performa 5200 ile, bilgisayar kullanıcıları tarafından büyük ilgi gördü; evde, işte, okulda, her yaşta insanın hayatını kolaylaştırdı. Şimdi Macintosh Performa ailesine iki yeni üye katılıyor: Performa 5260 ve Performa 6320. Yine her işe, her yaşa uygun Macintosh'lar. Gelişmiş multimedya donanımları ve zengin program paketleriyle, kurduğunuz andan başlayarak sizin de hayatınızı değiştirecek Performa'lar... Siz de en yakın Apple Yetkili Satıcısı'na uğrayın. Performa ailesinin yeni üyeleriyle tanışın. Evde, işte, okulda, kısacası mükemmel bir bilgisayara ihtiyaç duyduğunuz her yerde yüksek başarıma sahip olun.

Macintosh Performa 5260

Macintosh Performa 6320

Macintosh Performa ile alacağınız ücretsiz yazılımlar:

Sabit Diskte yüklü gelenler (*) (**):

CD olarak:

Paket olarak:

(*) Sistem Yazılımı ve At Ease dışındaki

uygulamalar İngilizce'dir. (**) Verilen yazılımlar değişebilir.

Apple/Bilkom Yetkili Dağıtıcılar: •İstanbul Index (Merkez) (212) 274 12 30 **Market** •İstanbul Carrefour (216) 416 23 22 **Yetkili Satıcılar:** Adana Biltek (322) 458 21 03 Çizgi (222) 457 75 07 •Ankara İpa (312) 455 49 60 İhsula (312) 441 36 23 İmtek (312) 468 98 20 Macrom (312) 441 00 55 İsa (312) 431 71 22 •Antalya İntercom (242) 242 92 76 •Bursa Makom (224) 240 65 37 Olan (224) 240 26 70 •Elaçığ Alaycan (242) 218 39 95 •Erzurum Gülbem (442) 233 69 88 •Eskişehir Etem (222) 221 46 28 •İstanbul Bayrampaşa Bilgisai (212) 576 87 97 •Beşiktaş Çimco (212) 274 78 77 Kuo (212) 258 78 78 •Kocaeli Elia (212) 454 2 45 •Çağaloğlu İneger (212) 513 51 22 •Erenköy Akankani (216) 302 87 00 •Etiler 78 (212) 631 02 87 •Feneryolu Menap (216) 337 37 90 •Kızılkoprak Pağkoca (216) 347 83 35 •İ. Tevent Fintecprints (212) 31 30 00 •Levent Medya (212) 279 99 55 •Mecidiyeköy Comedia (212) 274 74 95 Diginmedia (212) 288 17 51 Kik (212) 275 82 92 •Şişli Art (212) 240 12 19 Dinosai (212) 242 78 02 Mates (212) 231 94 53 •Zincirlikuyu Point (212) 266 55 05 •İzmir Fekom (232) 463 49 40 •Kayseri Mega (352) 231 77 01 •Konya Misket (332) 352 67 51 •Trabzon Data Mac (462) 326 14 47 **Çözümler/eri:** •Bağcıllı Elma Mühendislik (212) 293 67 00 •Beşiktaş Biopter (212) 270 90 53 Kulu Bilgişim (212) 227 16 05 •Kadıköy Enit (216) 346 64 88 •Mecidiyeköy Blok (212) 288 62 13 •Sultanahmet Metro (212) 511 82 40 •Şişli YTM (212) 224 91 62

göre yeni dönemde bir an önce siyasi istikrar sağlamak, muhalefete göre ise, muhalefet partisinin gelişmesine imkan tanımadan bir an önce seçime gitmekti.

Seçime doğru

DP, devlet ve hükümet teşkilatının, kısaca idarenin seçimlerde CHP lehine tutum aldığından şikayetçiydi. Nitekim, İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Asım Tınaztepe, yaptığı bir açıklamada seçim propagandalarının sadece kapalı yerlerde yapılabileceğini açıklıyordu. Oysa Bayar, Adana'da yaptığı bir konuşmada, muhalefet olarak iktidar olmak için acele etmediklerini vurgulama gereğini bile duymuştu. Seçim sürecinin, sadece iki parti, yani iktidar partisi ile muhalefet partisi arasında olağan bir seçim mücadelesi şeklinde tecelli etmeyeceğinin güçlü bir belirtisi de, Bolu'da Akçakoca Kaymakamı Fuat Arna'nın basına yaptığı bir açıklamaydı. Arna'nın basına yaptığı açıklamada Bolu Valiliği'nden Akçakoca Kaymakamlığı'na yazılan resmi bir yazı kamuoyuna açıklanmış oluyordu. Resmi belgede şunlar yazılmıştı: "Bay Fuat Arna, Akçakoca Kaymakamı, Bolu ili milletvekilleri seçiminde, (Cumhuriyet) Halk Partisi teşkilatı ile (Cumhuriyet Halk) Parti(si) Müfettişleri ile tam bir işbirliği halinde çalışmak üzere Elazığ milletvekili İhsan Yalçın'ın memur edildiği, CHP Genel Sekreterliği'nden bildirilmektedir. Mumaileyhe gereken yardım ve kolaylıkların gösterilmesini ve kendisi ile el ve işbirliği edilmesini rica ederim."

İçişleri Bakanı ve CHP Adana milletvekili Hilmi Uran, yasa gereğince milletvekili erken genel seçiminin 21 Temmuz'da yapılacağını ancak 2 Temmuz'da resmen açıklayacaktır. Yasaya göre, seçim tarihinin tesbiti, İçişleri Bakanı'nın inisiyatifindeydi.

Cumhuriyet Halk Partisi ve adayları

CHP'nin milletvekili seçimi sonucunda iktidarda kalma olasılığı o kadar yüksek görünüyor ki, CHP'den İstanbul milletvekili adayı olmak isteyenlerin sayısı, 1.500'ü geçmişti. Bütün yurttan CHP'den milletvekili adayı olmak isteyenlerin sayısı ise, 4.000 idi. CHP'nin 465 kişilik milletvekili aday listesinde, 300'e yakın eski milletvekilinin aday listesinde yer aldığı görülüyordu. CHP listesinde yer alan yeni milletvekili adaylarının çoğunun, yine devlet hizmetinden geldiği de hemen dikkati çeken bir başka önemli noktaydı. Bu adayların pek çoğu da, CHP'nin

parti örgütünde önemli görevlerde bulunmuş (daha ziyade CHP İl ve/veya İlçe Başkanlığı yapmış ya da yapmakta olan) kişilerden oluşuyordu. Eski asker ve sivil bürokratların yanı sıra, yine aynı şekilde Halkevi Başkanları ile Belediye Başkanları da bu tabloya ekleniyordu.

CHP'nin milletvekili aday listesi yakından incelendiğinde, CHP'nin yapısında tek-parti dönemi geleneklerinin ve alışkanlıklarının hiçbir değişime uğramaksızın aynı şekilde sürdüğü hemen görülüyordu. CHP yönetimi milletvekillerini saptarken, toplumun değişik kesimlerinden ve meslek gruplarından temsilciler bulmak yerine, CHP'nin geleneksel çevresinden/tabanından ayrılmamıştı. Gerek eski milletvekili adayları, gerekse yeni adaylar arasında ne köken bakımından ve ne de yapısal bakımdan hiçbir ayırım yoktu. Bu da, CHP yönetiminin geleneksel politikasından ve zihniyetinden hiçbir kopma göstermeksizin seçiciliğini sürdürdüğünü gösteriyordu. Diğer yandan, CHP'nin esas adayı İsmet İnönü idi. CHP, seçimde oy pusulalarına da İsmet İnönü'nün resmini basmayı ihmal etmeyecektir.

Demokrat Parti ve adayları

Buna karşılık, DP'nin milletvekili aday listesinde yer alan kişiler daha ziyade serbest meslek kökenliydi, ama DP listesinde her meslekten adaya yer verilmiş gibi görünüyordu. Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan bir haberde, DP adayları arasında 52 avukat, 41 çiftçi, 40 doktor, 39 tüccar, 15 emekli asker, 14 mühendis, 13 öğretmen, 8 gazeteci, 7 bankacı, 6 profesör, 5 eczacı ve iki de valinin bulunduğu açıklanıyordu. Ancak, asıl üzerinde durulması ve vurgulanması gereken nokta, DP'nin teşkilatını tamamlamadığı için, tam 16 ilde (bu sırada toplam il sayısı 63 idi) seçime katılamadığıdır. Bu iller şunlardı: Ağrı, Bingöl, Bitlis, Çoruh, Diyarbakır, Gümüşhane, Hakkâri, Kars, Kırşehir, Malatya, Mardin, Muş, Niğde, Rize, Siirt ve Van. DP'nin milletvekili adayı göstermediği ve dolayısıyla da hiç teşkilat kuramadığı iller, büyük ölçüde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde bulunan illerdi. Toplam 16 ilden 9 tanesi, yani yarısından daha fazlası, bu bölgede bulunuyordu. Bunu, yaklaşık olarak üçte bir oranında Orta Anadolu bölgesinde bulunan iller izliyordu. Geri kalan iller için ise anlamlı bir genelleme yapmak mümkün değildir.

DP'nin aday gösteremediği illerin toplam milletvekili sayısı ise 79 idi. DP'nin bazı milletvekili adayları seçim yasası uyarınca birden fazla seçim çevresinde farklı aday listelerinde gösterilmişti. Bu düzenleme parti için önemli sayılan milletvekili adaylarının seçilme şansını ve ihtimalini arttırıyordu. Bu şekilde DP, 16 adaylığı daha yitirmiş oluyordu ve yitirilen aday sayısı toplamı bu suretle 95 idi. Görünürde DP'de toplam 465 milletvekili seçilecekken, ancak 370 milletvekili aday gösterilebilmiş oluyordu. Gerçekte ise, DP'nin gösterebildiği aday sayısı daha da azdı. Ama, ilginç bir yön tıpkı DP'nin bütün yurt çapında gösterdiği aday isimlerini ve mesleklerini bugün dahi bilmediğimiz gibi bu adayların toplam sayısını da kesin olarak bilemiyoruz. Değişik kaynaklar farklı rakamlar ileri sürüyorlar ve bu sayı 200'e yakın bir sayıya kadar düşüyor. Kesin olan, DP, o kadar az sayıda aday gösterebilmişti ki, adaylarının hepsinin kazanması halinde dahi iktidar olması için yeterli milletvekili sayısını bulmasının çok güç olmasıydı.

1946 seçimleri ve seçim sonuçları

Ünlü '46 seçimleri 21 Temmuz günü yapılır. Bu seçimin en büyük özelliği, Cumhuriyet tarihinde yapılan ilk tek dereceli milletvekili genel seçimi olmasıydı. Ama, bir başka özelliği daha vardı ki, o da, yine Cumhuriyet döneminde birden fazla partinin katılabildiği ilk milletvekili genel seçimi olmuş olmasıydı. Hatırlanacağı gibi, ne Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve ne de Serbest Cumhuriyet Fırkası faaliyet gösterebildikleri kısa süre içinde bir milletvekili genel seçimine katılabilmek imkanına sahip olamamışlardı.

Seçim sonucunda ilk hesaplamaların tamamlanmasından sonra CHP'nin 395 ve DP'nin de 66 milletvekili kazandığı açıklanacaktır. Bu arada, bağımsızlar da yedi milletvekilliği kazanmışlardı. Dönemin gazete koleksiyonu seçim sonuçlarının açıklanmasının ne denli sağlıklı koşullar içinde yapıldığını gösterir. Gazeteler, kendi istihbarat koşullarına göre değişik milletvekili sayıları yayınlıyorlardı. Bu rakamlar da birbirini tutmuyordu.

DP'nin milletvekilliği kazanabildiği iller; Afyon, Bilecik, Bolu, Burdur, Çanakkale, Edirne, İçel, İstanbul, Kayseri, Kastamonu, Muğla ve Sinop idi. Oysa, DP'nin iddiasına göre, DP 279 ve CHP de yalnızca 186 milletvekilliği

kazanmıştı. Sonucun iktidar partisi lehine olmasının tek nedeni, oy kullanımı sırasında muhalifler üzerinde ağır baskı ve tehditler ile oy sayımı sırasında kapalı kapılar ardında yapılan hileler ve tutanakların değiştirilmesiydi. Muhalefet için kullanılan oylar da tutanaklara geçirilirken iktidar lehine yazılmıştı.

Ancak, basında yayınlanan ve seçime ilişkin tüm tartışmalar, 24 Temmuz'da İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nca yasaklanmıştı. İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Asım Tınaztepe sıkıyönetim bildirisinde, seçim sonuçlarına ilişkin kuşku uyandırıcı ve huzur bozucu yayınlar yapıldığından şikayet ediyor ve tahriklerin sona erdirilmesini istiyordu. Hatta, bu tür bir uyarıyı yeterince ciddiye almayan Yeni Sabah ve Gerçek gazeteleri, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından, 25 Temmuz'da süresiz olarak kapatılmışlardı.

Oysa, bu tür baskı ve hilelere hiç gerek yoktu. Çünkü, DP'nin seçimi kazanması matematik olarak zaten mümkün değildi. Olsa olsa ve en fazla resmen açıklanan sayının iki misli kadar milletvekili çıkarabilirdi. Nitekim, DP'nin önde gelen isimleri de seçimlerden önce ancak 100 civarında milletvekili kazanabileceklerini tahmin etmişlerdi. Buna rağmen CHP, seçimlerde hile ve usulsüzlüklere başvurmadan çekinmemişti.

Bizzat Metin Toker şöyle yazıyor:

"DP sadece 351 adayla seçimlere giriyordu ki, hiçbir hile, hiçbir mazbata değişikliği, hiçbir tesir yapılmaya ve iktidar istisnasız her yerde kaybetse (ki), buna tabii fiilen imkan yoktu. CHP'nin Mecliste 114 sandalyesi otomatik olarak olacaktı. Yani (CHP'nin) iktidarda kalmak için topu topu 119 milletvekili sağlaması gerekiyordu. Toplam 465 milletvekilliği vardı ve o günkü şartlar içinde CHP bunu sağladı. Ama, o hileler mazbata değişiklikleri, tesirler yapıldığına göre gerçek şudur ki, CHP ve bilhassa idare amirleri ile CHP teşkilatı 1946 seçimlerini boşu boşuna kirletmişlerdir."

1946 seçimlerinin yankıları hiçbir zaman dinmeyecektir. Ülkemizde çok partili hayatın ilk milletvekili seçimi hile ve usulsüzlük karışmış olarak demokratik hayatımızın daha başlangıcında ve yok yere suyu bulandırmış olarak, zaten geleneksel olarak bir hayli gergin olan siyasi iklimimize olumsuz bir katkıda daha bulunacaktır.

Cemil Koçak
Tarihçi

Türkiye’de kayıt dışı ekonomi

Küresel ölçekte yeni bir işbölümü ve ekonomik yeniden yapılanmanın gündeme getirdiği tartışılmaz sayılabilecek belki de tek öneri, devletin yeni döneme uygun bir şekle girmesinin zorunlu olduğudur. Ancak bu konuda da, devletin yeni işlevlerinin neler olması, nelerle sınırlanması gerektiği, devletin üzerine düşen görevleri nasıl yerine getirebileceği, devletle toplum arasındaki ilişkilerin niteliği üzerinde mutabakat sağlanamıyor.

Devletle bağlantılı olarak tartışılan ve zıt görüşlere açık önemli konulardan bir tanesi de “kayıt dışı ekonomi”. Varlığı bir yanıyla devletin fonksiyonlarını yerine getirememesinden kaynaklanan kayıt dışı ekonomi, Türkiye’de olduğu kadar dünyada da ilginç tartışmaları gündeme taşıyor. Pek çok iktisatçı Türkiye’nin masum “1994 krizi”nden kısa sayılacak bir süre içinde çıkabilmesini, Türkiye’de kayıt dışı ekonominin varlığına, dinamizmine ve gücüne bağlamıştı. Böylesi bir değerlendirme için de kayıt dışı ekonomi olumlu bir olgu sayılabilir. Buna karşılık özellikle de vergi dışı kalması ve haksız rekabete yol açması itibarıyla da kayıt dışı ekonomi, genelde refaha ve gelişmeye olumsuz katkıda bulunan bir etken diye yargılanabilir. Çukurova Üniversitesi öğretim üyelerinden Doçent Ahmet Fazıl Özsoylu Türkiye’de *Kayıt Dışı Ekonomi* adlı kitabında daha önce yayımlanmış altı makalesini bir araya getirerek bu konuyu kapsamlı bir şekilde inceliyor.

Artısı, eksisiyle kayıt dışı ekonomi

Kayıt dışı ekonominin değerlendirmesinin nasıl yapılacağı bir bakıma değerlendirmeyi yapacak olanların önceliklerine bağlı. Ekonominin genel dengelerine etkisi açısından olaya bakanlar olumsuz yanları vurgularken, istihdam ve ek gelir yaratma özelliklerine öncelik verenler olumlu yönleri yüceltiyorlar. Kitapta verilen tanımlar içinde en toparlayıcı olanı kayıt dışı ekonomiyi şöyle tanımlıyor: “geleneksel ölçüm teknikleri ile ölçülemeyen, resmi makamlara yansımamış ve belli bir çıkar karşılığında mal ya da hizmet olarak sunulan

faaliyetlerin tümü... Çok boyutlu ve değişik faaliyetleri kapsayan bu olgu, yasalara aykırı olabileceği gibi yasal faaliyetleri de içerebilir. Devletin düzenlediği (regüle ettiği) ve doğrudan ilişkili olduğu resmi ekonominin dışında kalan kayıt dışı ekonomi vergilendirilemez, sosyal sigorta primleri ödenmez. Ancak özel sektör için geçerli olan kayıt dışı ekonomi faaliyetleri, enformel sektör ve kriminal sektör olmak üzere iki ayrı sektör faaliyetlerini içerir.”

Kayıt dışı ekonomide faaliyet gösterilmesine fayda-maliyet analiziyle yaklaşıldığında ortaya çok basit bir neden çıkar. “Bireyi gizli ekonomik faaliyetlere teşvik eden unsur, gizli ekonomiden elde edeceği faydadır.” Toplum içinde yer alan kişilerin böylesi tercihler yapmalarında kısa dönemde kontrol edilemeyecek demografik ve sosyolojik etkenler kadar devletin niteliği, gücü (güçsüzlüğü) ve etkinliği (etkisizliği) de rol oynar. Kendince bir fayda-maliyet analizi yapan işgücü sahibi (çalışan) veya işverenin kayıt dışı ekonomiyi tercih etmesinde 1) kamudan kaynaklanan sebepler, 2) pazar aksaklıklarından kaynaklanan sebepler, 3) değişen yaşam değerleri ve normlardan kaynaklanan sebepler rol oynayabilir. “İşgücü sahipleri için gizli ekonomik faaliyetlerde bulunmanın en önemli sebebi gelirini artırmak dır-tüsüdür. İşgücü sahibi, gizli ekonomik sektörde vergi vd. kesintilerden muaf olduğu için daha fazla gelir elde eder... Gizli ekonomik faaliyetleri işverenler için cazip kılan ilk sebep ise şüphesiz bu sektörde kar oranlarının yüksek olmasıdır... İşveren gizli ekonomiyi seçerek, devletin işgücü ile getirdiği tüm düzenlemeleri ve kararları aşmış olmaktadır.”

Özsoylu, kayıt dışı ekonomiyi ölçebilmek amacıyla kullanılan biri doğrudan, dördü ise dolaylı, beş metoddan üçünü kullanarak hesaplamalar yapıyor. Kayıt dışı ekonominin ne-redeyse Türkiye GSMH’sinin yarısını geçtiği iddialarına karşın 1990 yılı için bulduğu oranlar % 6.9 ile % 11.7 arasında çıkıyor. Ancak yazar bu oranların “en alt sınır” olduğunu da vurguluyor. Başka araştırmacıardan aktardığı sonuçlarda ise kayıt dışı ekonominin GSMH’ye oranı değişik yıllarda yapı-

* Ahmet Fazıl Özsoylu, *Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi*, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 1996)

lan çalışmalarda % 9.3 ile % 137.8 arasında çıkmaktadır.

Özsoylu kendi yaklaşımında kayıt dışı ekonominin olumsuz yönlerini sıkça vurguluyor. Ancak üç başlık altında yaptığı bir değerlendirmede, kayıt dışı ekonominin "kaynak kullanımında etkinlik" ve "ekonomik istikrara katkı" konularında etkisinin olumlu olduğunu kabul ediyor. Kayıt dışı ekonominin istihdam olanakları ve efektif talep yaratan bir ekonomik hareketlilik sağladığı için gelir dağılımının düzelmesine de katkıda bulunduğu savına karşı yazar, "kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin... gelir dağılımında adaleti sağladıkları şüphelidir. Ancak sosyal barışı sağlamada olumlu katkılarda bulunmaktadır" sonucuna varıyor. Özsoylu son tahlilde kayıt dışı ekonominin mümkün olduğunca küçültülmesinden yana. Bunu gerçekleştirmek için de "gizli ekonominin sebeplerini ciddi olarak araştırıp, caydırıcı tedbirler almak" gerektiği görüşünde. Bunu gerçekleştirebilmek için ise siyasi iktidarlara çok iş düşüyor, devletin piyasa ekonomisine uyumlu bir rasyonellikle çalışması, kamu açıklarını kapatması gerekiyor. Ancak yazarın kitabının sonlarına doğru belirttiği gibi, "Türk mali sistemi sürekli olarak; demokratik süreç içerisinde ortaya çıkan ve finansman olanağı bulunmayan seçmen talepleri ile sosyal refah devletine kavuşabilmek için yapılan harcamalar nedeniyle dengesizliğe sürüklenmektedir. Bir yandan vergi mükellefi olmayı reddeden fakat refah devleti talep eden vatandaş; diğer yandan da bu doğrultuda talepleri yerine getirmeye azami gayret gösteren siyasi iktidarlar, kamu açıkları ve dolayısı ile ekonomik krize neden olmaktadır."

Vergisiz demokrasi olmaz

Vergi ödemeyele demokrasinin sağlamlığı arasında çok yakın bir ilişki vardır. Kazandığı paranın bir kısmını istemeyerek de olsa devlete aktaran vatandaş, ödediği verginin nasıl kullanıldığını merak edecek ve harcamalar üzerinde denetim hakkını kullanmak isteyecektir. Vergi veren sayısı ne kadar yüksekse, vatandaşlar arasındaki çıkar ve ilke bağı, buna koşut olarak da denetim o oranda güçlü olacaktır. Tüm vergi dairelerinin duvarlarında "iradesiyle kendini vergilendiren halk millettir" yazan Türkiye'de, 1993 yılında 20 milyon si-

vil işgücü varken, "vergi mükelleflerinin sayısı 5 milyonu çalışan (işçi ve memur) olmak üzere 8 milyondur." Kamunun böyle bir vergi tabanıyla sıkıntılarını aşması da doğal olarak mümkün değildir. Ancak, devletin kendisi de bu durumun baş sorumlusudur. Vergi oranları yüksek, dilim sayısı ise OECD ülkelerine göre çok düşüktür. Etkin bir vergi toplama sistemi kuramadığı gibi devlet, normalde her nesilde ancak bir kez yapılması gereken vergi aflarını 1960'dan 1992'ye kadar 15 kez uygulayarak, vergi vermeyi aptallıkla eşdeğer hale getirmiş, dolayısıyla kaçağı teşvik etmiştir. Yetersiz kadrolarla yapılan ve ancak beyannameli mükelleflere uygulanabilecek denetimin toplam mükelleflere oranı ancak % 5'tir. Özsoylu'nun sunduğu bulgulara göre 1984-1991 arasında "paçal ortalamaya göre her 100 TL'nin ortalama 50 TL'si gizlenmiş, yani kaçırılmıştır."

TÜRKİYE'DE KAYIT DIŞI EKONOMİ
AHMET FAZİL ÖZSOYLU

GİZLİ
VERGİ EKONOMİ
KAÇAKÇILIĞININ NEDENLERİ
ÜCRETLER
EV EKONOMİSİ
GELİR DAĞILIMI
EKO-KRİZ
ENFORMEL SEKTÖR
VE POLİTİKA

AYRINTI
BAĞLAW

Vergi afları kadar, kaçağı ve kayıt dışı ekonomik faaliyetleri teşvik eden bir başka öge, "istihdam üzerindeki aşırı vergi yükü ve kesintiler"dir. Yazarın zikrettiği bir araştırmanın sonuçlarına göre "çalışan işverenin ödediğini devletle yarı yarıya paylaşmaktadır." Piyasa koşullarından çok siyasi saiklerle belirlenen ücretler ve bunların üzerindeki, Türkiye'yi OECD ülkeleri arasında birinci sıraya çıkaran yükseklikteki kesintiler, kayıt dışı ekonomide faaliyet gösterilmesi, dolayısıyla da vergi kaçırılması için ehven koşulları yaratmaktadır. Özsoylu'ya göre, "işgücü maliyeti ve çap-lak ücret arasındaki önemli fark üçüncü işgücü piyasasının oluşmasına neden olmuş ve ücretliler bordro dışına itilmiştir." Bu

olgunun ekonomik maliyetleri kadar önemli bir başka sonucu, yol açtığı ahlak erozyonudur. Kısacası, kayıt dışı ekonomi orta ve uzun vadede, sağladığı ekonomik dinamizmin sonuçlarının bile tam görülemeyeceği bir güvensizlik, kural-sızlık ve kamu idaresinin iflası ortamını oluşturmaktadır.

"Kayıt dışı ekonomi vergi kaçakçılığına zemin hazırlamakta(dır). Vergi kaçakçılığı ise artan vergi yükleri ve 'dürüst' vatandaşın artan vergi yükleri ile cezalandırılması demektir. Sonuç olarak hedef, kayıt dışı ekonomiye neden olan unsurları en aza indirip kayıt dışı ekonomiyi 'makul' seviyelere indirmek olmalıdır."

Solî Özel

M E T R O P O L

MONTE

Yüzölçümü 2 km'den, yurttaşlarının sayısı ise 5.000'den az olan Monaco, dünyanın Vatikan'dan sonra ikinci en küçük ülkesi. Dünyanın çok sık sözü edilen az sayıda ülkesinden biri oluşu da bir diğer özelliği. Monaco aslında çok güzel prensesleri, her köşesinin pırıl pırıl olması, zenginliğin göz kamaştırması, doğa güzelliğinin insanı coşturması (bir de beton konut kuleleri olmasa!), talihin insanı bir gecede Karun kadar zengin edebileceği kumarhaneleri ile bir sürü zenginliği barındıran çağdaş bir masal ülkesi.

Yolculuğumuza gelince... Uçağımız güzel bir Akdeniz kenti olan Nice'in havaalanına konuyor. Buradan Monaco'ya ulaşmak için muhtelif seçenekler arasından 7.5 dakika süren helikopter yolculuğunu seçiyoruz. Ancak bu uçuş sırasında çok sert olan coğrafyaya karşı tekniğin zaferine yeniden tanık oluyoruz. Birçok tünel kullanılarak gerçekleştirilen otoyollar, Monaco'nun başkenti Monte Carlo'yu Nice'e bağlıyor. Helikopter pistinden otelimize giderken yoğun bir trafiğe, canlı insanlara, inanılmaz sayıda çok turiste tanık oluyoruz. Akşama doğru hareket giderek artıyor ve çok popüler bir mekanda olduğumuzu hissediyoruz. Çevrede neredeyse her dil konuşuluyor.

Otelimizin bir yanı Akdeniz'e, diğer yanı ise, Casino et Salle Garnier'e bakıyor. Her iki görünüm de muhteşem. Terasta yenilen yemekten sonra inanılmaz şıklıkta insanlarla birlikte şansımızı denemeye karar veriyoruz ve Monte Carlo'da yapılması gereken en önemli etkinliği gerçekleştiriyoruz. Olasılık hesabını iyi bildiğimizi zannetmemize rağmen, kanımızca beklenenden çok sayıda insanın kazanması bizi şaşırtıyor. Daha sonra, turizmin sonuç olarak bu ülke ekonomisinin belkemiği olduğu ve bu kazanma oranının da doğal olduğu bize doğal bir biçimde anımsatılıyor. Bu anıtsal kumarhaneyi çevreleyen Place ve Jardins du Casino ise cıvıl cıvıl ve tadına doyum olmayan mekanlarla çevrelenmiş durumda.

Sabahın ilk ışıklarıyla Av de Monte Carlo'da yürürken Monaco'nun en önemli ikinci ekonomik gücü olan bankalarla karşılaşılıyor. Kısa bir yürüyüş bizi limana ulaştırıyor. Doğal bir liman olmasına rağmen, sanki özellikle kare olarak oluşturulmuş. Caddelerde lüks arabalardan oluşan manzaranın benzeri (inanılmaz sayıda Rollce Royce, Bentley ve Ferrari var) bu kez limandaki bindirinden güzel yatlarla tamamlanıyor.

Topografya son derece sert. Kayalar denize aherdik iniyor. Bu nedenle deniz seviyesinde ve yukarıda oluşturulan caddeler, yaya- lar için birbirlerine asansörlerle bağlanmış. Gerek asansörlerde, gerekse halka açık pasaj ve mekanlardaki görüntülü güvenlik sistemi bu ülkeyi gece-gündüz baştan başa huzur içinde yürüyerek dolaşmayı mümkün kılıyor. Ulaşımın daha da kolaylaştırılabilmesi için kayaya muhtelif düzeylerde yeni tüneller oyuluyor.

Bir gemide verilen kokteylde tanıştığımız emlakçı bize tek bir

daire fiyatının USD 600.000 olduğunu söylüyor. Buna karşılık hayret ve dehşet içinde kalmamızı beklediye de, emlakçıyı hayal kırıklığına uğratarak gülümsüyor ve kendisine İstanbul'dan geldiğimizi hatırlatıyor.

Geceyarısından sonra Jimmy'z Disco'ya gitme zamanı geliyor. Monte-Carlo Sporting Club'ın içinde yer alan diskotek muhteşem bir mekana yerleşmiş. İçinde yer alan havuz, muhtelif çiçekler ve yeşilin her tonuyla Sabancı Korusu'ndan bile güzel. Neredeyse her ülkeden insanların dans ettiği bir mekan. Bu arada tanıdık simalara da rastlamak mümkün. Dansederken bir ara yanımdan geçen, açık renk gözlü, güleç yüzlü ve alnı epeyce açık genç adamı gözümüz bir yerlerden ısıyor. Barmene bakıyoruz. "Evet O, Prens Albert" diyor.

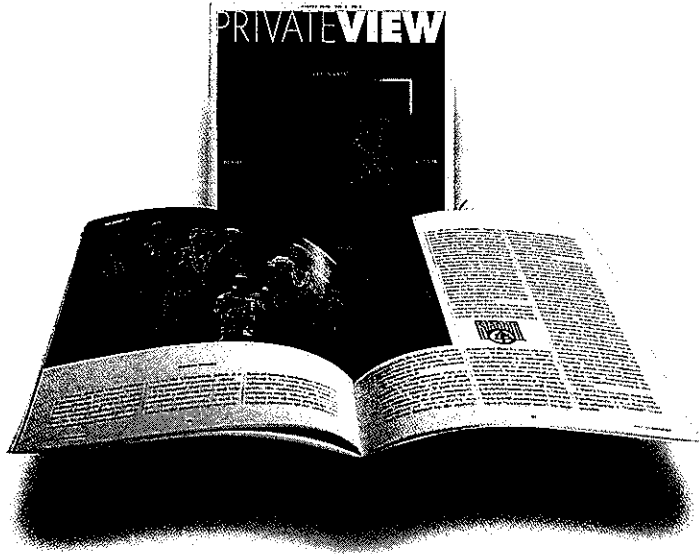
Küçük ve çok sayıda mükemmel parktan sonra Plages du Larvotto'ya yürüyoruz. Akdeniz'e paralel ve çeşitli tür ağaçlarla bezenmiş bu yolun adı Av. Princesse Grace. Newport, R.I'da çevirdiği, Frank Sinatra ile başrolünü oynadığı filminden sonra onun bu ülkeye prenses olarak gelmesi tam bir masal. Yürüdüğümüz yol Monaco'nun en güzel caddesi. Onun adını almaya layık kaç cadde var acaba dünya üzerinde, diye düşünmekten kendimizi alamıyoruz.

Plaj da (küçük parklar gibi) son derece güzel korunmuş. Kum eşsiz güzellikte. Plaj çok küçük olsa da içinde bulunan cafenin adı tahmin edileceği üzere Miami Plage.

Bu küçük ülkede inanılmaz sayıda çok etkinlik düzenleniyor. Bunlardan birine katılıyoruz. Jose Carreras, kendi hastalığından sonra kurduğu Lösemi Vakfı için Stade Louis II'de söylüyor. Ses düzeni mükemmel, mekan ise steril derecede temiz ve güzel. Gece- nin ilerleyen saatlerinde takriben beş bisten sonra yürüyerek otelimize dönüyoruz. Av. Princesse Caroline'in ne kadar güzel ve şık olduğunu farkediyoruz. "Şimdi kendisi de burada bulunsaydı" diye düşünüyoruz. Sokağın sonuna doğru bir gazetecinin vitrininde yer alan gazete haberinde Prenses Caroline, Marmaris tatilinde çok mutlu olduğu gözümüze ilişiyor.

Monaco ile ilgili birkaç ipucu: Ulaşım: THY haftada üç gün Nice'e direkt uçuyor. Air France ile Paris CDG aktarma yapabilirsiniz, ancak maalesef çok zahmetli. • Otel: Hotel de Paris (Place de Casino'da, mutlaka kalınmalı), Hotel Loews (kendi kumarhanesi çok popüler), Le Metropole. • Vize: Fransa Vizesi (Schengen). • Resmi dil: Fransızca. Ancak İngilizce'yi hemen herkes konuşuyor. (Sarayın yarı Amerikalı olduğunu unutmamalıyız). • Hava durumu: Akdeniz iklimi ancak Antalya'dan çok daha serin.

Şahnur Agaik
Makina Yüksek Mühendisi

T Ü R K İ Y E ' N İ N S E S İ T Ü M D Ü N Y A D A O K U N U Y O R

Siyaset, ekonomi, kent manzaraları ve insan portrelerine

özel bir bakış

[P R I V A T E V I E W K İ Ş S A Y I S I Ç I K T I
D Ö R T M E V S İ M A B O N E L İ K İ Ç İ N]

Zararlı Halkla İlişkiler
İnönü Cad. No.11/4 Çeliktepe 80650 İstanbul
Tel. 0212- 282 70 77 (4 hat)
Fax: 0212- 282 30 55

Teşekkürler Türkiye!

Artun Ünsal

Artık, merhaba, selam, günaydın, iyi günler, iyi akşamlar, hayırlı sabahlar, selamaleyküm'ün yanına bir de "Teşekkürler Türkiye!" eklendi. Estağfurullah evladım, Türkiye'n sana kurban olsun... Ama ne yaptık ki?

"Geçen ay Türkiye'de en çok izlenen kanal biz olduk. İşte farkımız. Teşekkürler Türkiye!" Filan TV bize böyle sesleniyordu. Filanca TV de durur mu, "Geçen hafta hergün en önde bizdik. Halkımız en kaliteyi seçti. Teşekkürler Türkiye!" Öteki rakip kanal da hemen karşı saldırıya geçer; "Salı akşamı primetime'da en çok izlenen biz olduk. Teşekkürler Türkiye!" Sadece ekranla değil, günlük gazetelerde tam sayfa ilanlarla "Lider biziz"li zafer türküleri. Grafikler var, güzel mi güzel, yüzdeler var, özel mi özel. Büyük ölçümcü VYZ şirketi, her kanalın "rating"ini yayınlar evelallah. Ahh istatistiklerin ve ölçümlerin lastikli dünyası. Disraeli'ye rahmet okutturan "şeytani" istatistiksel yorumlar. Bu bir veri, çek çekebildiğin yöne. Rakip kanallara da övünme payı nasıl olsa çıkacaktır: "Geçen ayın son cuması sabah 5-6 arası şampiyon bizdik. Teşekkürler Türkiye!" demeye gerekçe... Yav kardeşim, Türkiye'nin çoğu uyuyordu o saatlerde, diye sormayın, bu sevimli kanalımızla işte ortada el ayak yokken ipi göğüsleyivermiş...

Aslında, teşekkür, günaydın, lütfen, bilmiyorum ya da özür dilerim gibi asgari nezaket sözcükleri günde-

BU FILMI SAKIN KACIRMA

BALAYINDA
YAKALADIK

lik yaşamda gittikçe az kullanılır olan bir toplumda, durup durup "Teşekkürler Türkiye!" denmesi bile ne büyük incelik. Sağolun evladım! Belki "hedef kitle" niz olarak beni kastetmiyorsunuz ama, ben yine de kendi üzerime alıyorum.

Zaten "Teşekkürler Türkiye!" sadece TV konuşmalarından gelmiyor ki: tekel konumunda olmanın verdiği rahatlıkla, kalitesiz ürününü pahalı fiyatla piyasaya sürüp kasasına dolduran feşmekan holding de son bilançosunu yayınlarken halkımıza "Teşekkürler" ini sunmuyor mu? En azından, son fabrikasının açılışına katılan, başta "Sayın Cumhurbaşkanı" olmak üzere, hükümet üyelerine, milletvekillerine, X partisinin ilçe başkanına, nahiye müdürüne ertesi günkü gazetelerde çarşaf çarşaf teşekkürnameler yayınlanmıyor mu? Nerede 60'lı yıllar, o zamanlarda aleni "Teşekkür" gıdım gıdım edilirdi, o da genellikle doktorlara:

"Ailemizin büyüğü Sarı Çizmeli Mehmet Ağa'nın ameliyatını nazik elleriyle yapan operatör filanca beye arz-ı şükran." İnsanoğlu bu, işine gelince nasıl da teşekkür etmesini bilir, evinde ya da işyerinde günlük yaşamda üşenirken... Şimdilerde aleni teşekkürler moda...

Dönelim asıl konumuza efendim. "Teşekkürler Türkiye!" yi yadırgıyorum diyemem zaten. Bizler, Türkiye olarak, bu teşekkürü hak ediyoruz. Nasıl mı?

Evvelen, "Türk gibi kuvvetli", "Türk gibi bütün içen", sözleriyle şöhreti cihana yayılmış bir ulus olmanızın yanı sıra, şimdilerde de dünyada ABD'nin ardından, TV başında vakit geçiren ikinci ülke konumuna kavuşmuş olduğumuz için, "Teşekkürler Türkiye!" Dile kolay, her Türk günde ortalama 219 dakika ekranla muhabbet ediyormuş. İnanmıyorsanız, İtalyan Eurodata ölçüm şirketinin yalancısıyım. Geçen Mayıs ayında gazetelerde "Avrupa Şampiyonuyuz" diye de yayınlanmıştı. TV izlemeye dahi olsun, Avrupa Şampiyonluğu hiç fena sayılmaz; varsın şimdilik bilimde, sanatta geri kalam. Ne gam...

Kısacası, böylesine sadık bir TV izleyicisi kitlesini milletçe oluşturduğumuz ve TV yayıncılığını balık bōrek yaptığımız için, elbette "Teşekkürler Türkiye!"

Akşamları 87. kez aynı Kemal Sunal veya Polis Aka-

demisi filmine itirazsız tahammül ettiğimiz için, elbette "Teşekkürler Türkiye!"

Spor programları başlığıyla, genelde futboldan başka bir spor bilmeyen, baskete de son dönemde Avrupa'da başarılı oldukları için metazori azıcık yer veren, nedense olimpiyatlarda yüzümüzü güldüren güreş ve halteri yok farzeden, bol dedikodulu programları "reyting aslanı" yaptığımız için, elbette "Teşekkürler Türkiye!"

Tekdüze, en azından birbirini taklit eden haber veya eğlence programlarını gıkımız çıkmadan kabullendiğimiz için, elbette "Teşekkürler Türkiye!"

Belgesel namına, birkaç kestane belgeseli, o da gecenin en geç vaktinde seyrettirmelerine eyvallah dedğimiz için, elbette "Teşekkürler Türkiye!"

Maliyeti üç on para olan çekimleri büyük şov iddiasıyla bizlere yutturmalarına katlandığımız için, elbette "Teşekkürler Türkiye!"

Mini minileri adeta beşikten itibaren vurdulu kırdılı havaya sokan, şiddet, nefret ağırlıklı görsel "eğitim" vermelerine hala karşı çıkmadığımız için, elbette "Teşekkürler Türkiye!"

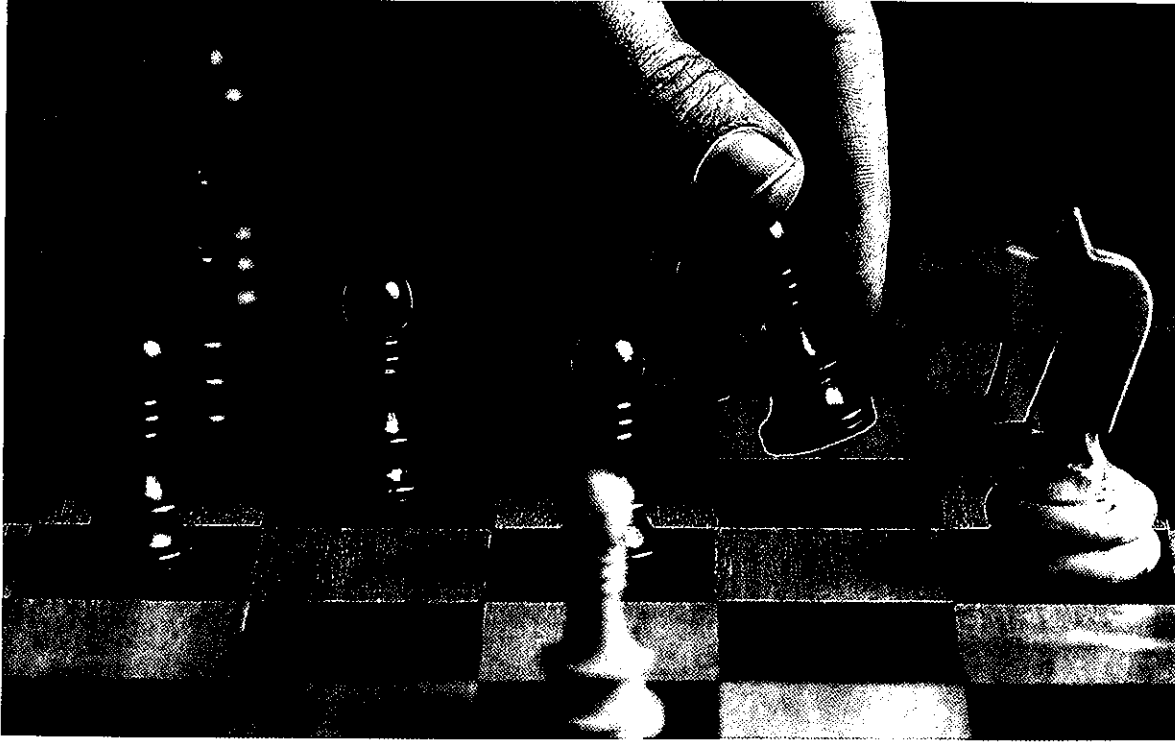
En ufak bir sanatsal endişesi olmayan müzik klipleriyle, dahası her programın içine bolca serpiştirilen reklam kuşaklarına kızsak da, hiçbir ortak tepki göstermediğimiz ve hem kendilerinin hem de başkalarının küplerini doldurmalarına aracılık ettiğimiz için, elbette "Teşekkürler Türkiye!"

Ve de kamu TV'si TRT'nin çok sesli görsel medya ortamına ayak uydurmasını engelleyen anlayışa ve siyasi baskılara dur demediğimiz için ve de RTÜK'e özlenen yapıyı kazandırmayan yasa koyucularına gerekli cevabı vermediğimiz için, elbette "Teşekkürler Türkiye!"

İşte böylesine uysal ve pasif, azla yetinen bir izleyici kitlesine siz de "Teşekkürler Türkiye!" demez miydiniz? Oysa, daha gerçekçi slogan şu olmalıydı: "Özürler dileriz Türkiye!" Ama toplumdan özür dilemesi gereken sadece TV kuruluşları mı? Sezen Aksu'nun nefis şarkısında söylediği gibi, bizler "masum değiliz" ki. Hiçbirimiz.

Prof. Dr. Artun Ünsal
GS Üniversitesi Öğretim Üyesi

DOĞRU HAMLE

GRAF

I-BİMSA'yı bir dış kaynak olarak kullanmaya karar verdiğinizde, bilgi işleme ilişkin tüm sorunlarınızın çözümünü bulacak, profesyonel ve deneyimli bir takım oyuncusuna sahip olacaksınız.

I-BİMSA, takım oyununuza 'dış kaynak' olarak katılmaya hazır.

I-BİMSA'nın Bilgi Teknolojisi Planı Danışmanlığı çerçevesinde sunduğu dış kaynak hizmet yelpazesi, şirketinize özel yazılımlar geliştirmekten gereksinim duyduğunuz donanım ürünlerini belirlemeye, işletim sisteminizin kurulmasından verimin ölçülmesine, paket çözüm uyarlamalarından kullanılan uygulamaların yeni

teknolojilerin ışığında yeniden geliştirilmesine kadar pek çok konuyu içeriyor..

Sektörel çözümler ve bilgi işlem danışmanlığı konusunda ülkemizin öncülerinden ve önde gelenlerinden olan **I-BİMSA**, 100'ü aşkın deneyimli ve profesyonel kadrosuyla hizmetlerini bir dış kaynak olarak kullanımınıza sunuyor.

Hedefinize giderken herşeyin yolunda yürütmesi için (212) 281 83 06'dan bizi arayın, etkili bir takım oyuncusuna kavuşun.

I-BİMSA
Ulusal Bilgi Teknolojileri A.Ş.
IBM ve SABANCI ortak kuruluşudur.